

पद्यचन्द्रिका

PADYACHANDRIKA

EDITORIAL BOARD

: Chief Editors :

Dr. RAMESH T. S.

HoD of Sanskrit, Poornaprajna College, Udupi

Dr. MANJUNATH S. BHAT

HoD of Sanskrit, Shree Bhuvanendra College, Karkala

Prof. VAGEESH SHASTRY

HoD of Sanskrit, Govindadas College, Surathkal

: Members :

Dr. B. GOPALACHAR

Director, Sri Vadiraja Research Foundation (R), Udupi

Dr. YASHAVANTHI K.

HoD of Sanskrit, Bhandarkars' College, Kundapura

Dr. KUMARASUBRAMANYA BHAT. A

HoD Sanskrit, University College, Mangalore

Dr. PADMANABHA MARATE

Chairman, BOS in Sanskrit, Mangalore University

Dr. M. UMADEVI

HoD Sanskrit, Vivekananda College, Puttur

Dr. VASUMATHI BHAT

HoD Sanskrit, MGM College, Udupi

ಸಂಪಾದಕೀಯ.....

ಪದ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ ಎಂಬ ಈ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ರಾಮಾಯಣ, ಮಹಾಭಾರತ, ಋಷಿಪರಂಪರೆ, ಹಾಲನ ಗಾಥಾಸಪ್ತಶತಿ, ಮಹಾಕಾವ್ಯಗಳು, ಅನ್ಯೋಕ್ತಿಗಳು, ಕವಿಪ್ರಶಂಸೆ, ಶುಭಾಷಿತಗಳು, ಇವೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಈ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ರಚಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಈ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಲು ನಮ್ಮನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿ ನಮ್ಮ ಯಶಸ್ಸಿಗೆ ಕಾರಣೀಭೂತರಾದ ಅದಮಾರು ಮಠ ಶಿಕ್ಷಣ ಸಂಸ್ಥೆಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾದ ಪರಮಪೂಜ್ಯ ಶ್ರೀ ಶ್ರೀ ವಿಶ್ವಪ್ರಿಯತೀರ್ಥ ಶ್ರೀಪಾದರಿಗೆ ಸಾಷ್ಟಾಂಗ ಪ್ರಣಾಮಪೂರ್ವಕ ಸಭಕ್ತಿಕ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸುತ್ತಿದ್ದೇವೆ.

ನಮ್ಮನ್ನು ಆಶೀರ್ವದಿಸಿ ನಮ್ಮ ಯಶಸ್ಸಿಗೆ ಕಾರಣರಾದ ಅದಮಾರು ಮಠ ಶಿಕ್ಷಣ ಸಂಸ್ಥೆಯ ಉಪಾಧ್ಯಕ್ಷರಾದ ಪರಮಪೂಜ್ಯ ಶ್ರೀ ಶ್ರೀ ಈಶಪ್ರಿಯತೀರ್ಥ ಶ್ರೀಪಾದರಿಗೆ ಸಾಷ್ಟಾಂಗ ಪ್ರಣಾಮಪೂರ್ವಕ ಸಭಕ್ತಿಕ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸುತ್ತಿದ್ದೇವೆ.

ಈ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ವಿದ್ವಾಂಸರುಗಳ ಹಾಗೂ ಅವರ ಅನೇಕ ಪ್ರಕಟಿತ ಕೃತಿಗಳ ಸಹಾಯ ಪಡೆದಿದ್ದೇವೆ. ಈ ಎಲ್ಲಾ ಗ್ರಂಥಕರ್ತೃಗಳ ಉಪಕಾರಗಳನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಾ ಅವರಿಗೆ ಕೃತಜ್ಞತಾಪೂರ್ವಕ ನಮನಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸುತ್ತಿದ್ದೇವೆ.

ಈ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣ ಸಹಕಾರ ನೀಡಿದ ಮಂಗಳೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಿಕ್ಷಕ ಸಂಘದ ಸರ್ವ ಸದಸ್ಯರುಗಳಿಗೆ ಹೃತ್ಪೂರ್ವಕ ಕಾರ್ತಜ್ಞ್ಯಗಳು. ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಸಹಕರಿಸಿದ ಸಮರ್ಪಣಪ್ರತಿಷ್ಠಾನದ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾದ ಶ್ರೀ ರವಿರಾಜ, ಸನ್ಮಿತರಾದ ಡಾ. ಬಿ. ಗೋಪಾಲಾಚಾರ್, ಪ್ರೊ.

ವಾಗೀಶ್ ಶಾಸ್ತ್ರಿ, ಡಾ. ಮಂಜುನಾಥ ಭಟ್, ಡಾ. ಕುಮಾರಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯ ಭಟ್ ಎ.,
ಹಾಗೂ ಡಾ. ಯಶವಂತಿ ಕೆ. ಇವರುಗಳಿಗೆ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳು. ಈ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು
ಅಂದವಾಗಿ ಸಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷರ ಜೋಡಣೆ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟ ಆತ್ಮೀಯ ಸ್ನೇಹಿತರಾದ ಶ್ರೀ
ಬಾಲಚಂದ್ರ ಸಾಮಗರಿಗೂ ಹಾಗೂ ಚಂದವಾಗಿ ಮುದ್ರಿಸಿಕೊಟ್ಟ ಪ್ರಿಂಟ್ ಹೌಸ್,
ಕಿನ್ನಿಮೂಲ್ಕಿ ಇವರಿಗೂ ಸಂಘದ ಪರವಾಗಿ ಅನಂತಾನಂತ ಧನ್ಯವಾದಗಳು.

ಡಾ. ರಮೇಶ್ ಟಿ. ಎಸ್.

ಅಧ್ಯಕ್ಷರು,
ಮಂಗಳೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ
ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಿಕ್ಷಕ ಸಂಘ,

पद्यचन्द्रिका

PADYACHANDRIKA

SAMARPANA PRATHISTANAM (R)

UDUPI

&

MANGALORE UNIVERSITY SANSKRITI

TEACHER'S ASSOCIATION

UDUPI

I S S B A

पद्यचन्द्रिका

1. सुभाषितसुधानिधिः
2. डात्स्यावतारः
3. कैलासे वसन्तप्रभावः
4. कौटिल्यनीतिः
5. श्लोकचमत्कारः
6. मेघप्रतिसन्देशः
7. श्रद्धात्रयविभागयोगः
8. श्रीरामगुणवर्णनम्

॥ सुभाषितसुधानिधिः ॥

‘शोभनं भाषितम्’, ‘सुष्ठु भाषितम्’, ‘सुन्दरं भाषितम्’, ‘सम्यक् भाषितम्’ वा इति सुभाषितम् । सूक्तिः सदुक्तिः इवैव मोदलामवु सुभाम्णतकै पयाम्णपदगलामवे.

‘सुभाम्णत’ एन्दरं डलैयु नुडि एन्दरुधु. डुन्दु वलषयवन्नू कुरलतु डहल पुरलणामकारकवामद रलतलयल्लल हलैलुरुव मालतु सुभाम्णतवनीसुतुदु. ः नुडलगल हलनैलैयल्लल अषारवामद अनुभव, अरलवु मत्तु डलकलतुक दुषुडु इदु. डीवनद सलह-कहलगलन्नू गुणलवगुणलगलन्नू, धुैयु अदरुधुगलन्नू, मारुमलकवामद रलतलयल्लल इवु तललसलकूडुतुवु. सुभाम्णतगलु डीवनदषुडु वलसुतारवलगलवु, वलवधवलगलदु. इवुगलल्लल नलतल, धरुधु, वलवैक, अनक, शुंगार, वुैरलगु, हलसु मूदलामदवैल्ल इवु. डीवनद मूलुयवन्नू सुभलडलसलकूडुव इवु मुुदलन डनलंगकु दलरलतूेरुव दलरलदुलपगललगलवु.

डहल हलदुदलन कललदुदललु नमू डन सुभाम्णतगलन्नू मडुडुलकूडु अवुगल डलणुै, पुरतलडु मत्तु डलतुयकु मारुहूलुुगलदुदलरु. अवुगल वुगुुगुुकु हलगु अनूगुुगुुगल सुुगलसनु अनुभवलसल मलुकुहलकलदुदलरु. डलैयु सुकुगल सुंगुरहगलन्नू मलडल डनर गमनकु तदुदलदुदलरु. अवुगलल्लल शुडुगुुधरन ‘शुडुगुुधरपदुडुतल’, रलडलशैखलरन ‘सुकुडुलमुकुतुवललै’, सलरुणमलधवन ‘सुभाम्णतसुधलनलधु’, शुलधरदलसन ‘सदुकुकुणलमूत’, वलदलनुतदुलैलकन ‘सुभाम्णतनलतल’,

ಬಸವಭೂಪಾಲನ 'ಸುಭಾಷಿತಸುರದುಮ', ಕಾಶಿನಾಥಶರ್ಮನ 'ಸುಭಾಷಿತರತ್ನಭಾಂಡಾಗಾರ' ಮೊದಲಾದವು ಪ್ರಮುಖವಾದವುಗಳು.

ಸುಭಾಷಿತಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತುತವಾಗಿರುವ ವಿಷಯ ಸಾರ್ವಕಾಲಿಕವಾದುದು. ಎಲ್ಲ ದೇಶದ ಎಲ್ಲ ಜನರಿಗೂ ಅದು ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ. ಅವು ಮಾನವ ಜೀವನದ ವ್ಯವಹಾರಗಳಿಗೂ ನಿತ್ಯಸತ್ಯಗಳಿಗೂ ಸಂಬಂಧಿಸಿರುವುದು ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ. ಇವು ನಮ್ಮ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಪ್ರತೀಕವಾಗಿವೆ ಎಂದೇ ಹೇಳಬಹುದು. ಇವುಗಳು ಹಳೆಯವು ಎಂಬ ಮಾತೇ ಇಲ್ಲ. ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸುಭಾಷಿತಗಳು ವಿಶಿಷ್ಟ ಕಾವ್ಯ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಪರಿಗಣಿತವಾಗಿವೆ. ಒಂದೊಂದು ಸುಭಾಷಿತವೂ ಒಂದೊಂದು ವಸ್ತುವನ್ನು ಸಮಗ್ರವಾಗಿ ಹಾಗೂ ಸರಿಯಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಒಂದೊಂದೂ ಸುಭಾಷಿತವನ್ನು 'ಮುಕ್ತಕ' ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಹೇಗೆ ಮತ್ತು ಒಂದೇ ಆದರೂ ಬಂಗಾರದ ಜೊತೆಗೆ ಸೇರಿ ಅದರ ಶೋಭೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವುದೋ, ಅದರಂತೆ ಸುಭಾಷಿತವೂ ಜೀವನದ ಶೋಭೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತದೆ. ಸುಭಾಷಿತದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನು ಕುರಿತು ಹೀಗೆ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

संसारविषवृक्षस्य द्वे फले ह्यमृतोपमे ।

सुभाषितरसास्वादः सङ्गतिः सुजनैः सह ॥

“ಸಂಸಾರವೆಂಬ ಈ ವಿಷವೃಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅಮೃತದಂತೆ ಸಿಹಿಯಾದ ಎರಡು ಹಣ್ಣುಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳು ಯಾವುವೆಂದರೆ ಸುಭಾಷಿತಗಳ ರಸಾಸ್ವಾದ ಮತ್ತು ಸುಜನರ ಸಹವಾಸ.”

सुभाषितरसज्ञश्चेत् सर्वत्र सरसो भवेत् ।

सर्वथा विजयी चैव सर्वदा सुखमाप्नुयात् ॥

“ಮಾನವನು ಸುಭಾಷಿತಗಳ ರಸವನ್ನು ಬಲ್ಲವನಾದರೆ ಅಂಥವನು ಎಲ್ಲ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿಯೂ ರಸವಂತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಸರ್ವವ್ಯವಹಾರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಜಯಶಾಲಿಯಾಗುತ್ತಾನೆ. ಮತ್ತು ಯಾವಾಗಲೂ ಸುಖಿಯಾಗಿರುತ್ತಾನೆ.”

ವಾಙ್ಮಾಧುರ್ಯಾತ್ಸರ್ವಲೋಕಪ್ರಿಯಃ ಸ್ಯಾತ್

ವಾಕ್ಪಾರುಷ್ಯಾತ್ಸರ್ವಲೋಕಾಪ್ರಿಯಃ ಸ್ಯಾತ್ ।

ಕೋ ವಾ ಕೋಕಿಲೇನೋಪಕಾರಃ

ಕೋ ವಾ ಗಾರ್ದಭೇನಾಪಕಾರಃ

॥1॥

ಗುಣವಂತಃ ಕ್ಲಿಷ್ಯಂತೇ ಪ್ರಾಢೇಣ ಭವಂತಿ ನಿರ್ಗುಣಾಃ ಸುಖಿನಃ ।

ಬಂಧನಮಾಯಂತಿ ಶ್ರುಕಾಃ ಯಥೇಷ್ಠಸಂಚಾರಿಣಃ ಕಾಕಾಃ

॥2॥

ತುಷ್ಠೋ ಹಿ ರಾಜಾ ಯದಿ ಸೇವಕೇಭ್ಯೋ

ಭಾಗ್ಯಾತ್ ಪರಂ ನೈವ ದದಾತಿ ಕಿಂಚಿತ್ ।

ಅಹರ್ನಿಶಂ ವರ್ಷತಿ ವಾರಿವಾಹಃ

ತಥಾಪಿ ಪತ್ರತ್ರಿತಯಃ ಪಲಾಶಃ

॥3॥

ಕಸ್ಯಾಪಿ ಕೋಽಪ್ಯತಿಶಯೋಽಸ್ತಿ ಸ ತೇನ

ಲೋಕೇ ಖ್ಯಾತಿಂ ಪ್ರಯಾತಿ ನ ಹಿ ಸರ್ವವಿದಸ್ತು ಸರ್ವೇ ।

ಕಿಂ ಕೇತಕೀ ಫಲತಿ ಕಿಂ ಪನಸಃ ಸುಪುಷ್ಪಃ

ಕಿಂ ನಾಗವಲ್ಲ್ಯಪಿ ಚ ಪುಷ್ಪಫಲೈರೂಪೇತಾ

॥4॥

ಯಥಾ ಖರಶ್ಚಂದನಭಾರವಾಹೀ

ಭಾರಸ್ಯ ವೇತ್ತಾ ನ ತು ಚಂದನಸ್ಯ ।

ಏವಂ ಹಿ ಶಾಸ್ತ್ರಾಣಿ ಬಹುನ್ಯಧೀತ್ಯ

ಚಾರ್ಥೇಷು ಮೂಢಾಃ ಖರವದ್ವಹಂತಿ

॥5॥

नागो भाति मदेन कं जलरुहैः पूर्णेन्दुना शर्वरी
शीलेन प्रमदा जवेन तुरगो नित्योत्सवैर्मन्दिरम् ।
वाणी व्याकरणेन हंसमिथुनैः नद्यः सभा पण्डितैः
सत्पुत्रेण कुलं नृपेण वसुधा लोकत्रयं विष्णुना ॥6॥

अक्षरद्वयम् अभ्यस्तं नास्ति नास्तीति यत् पुरा ।
तदिदं देहि देहीति विपरीतमुपस्थितम् ॥7॥

प्रत्यहं प्रत्यवेक्षेत नरश्चरितमात्मनः ।
किं नु मे पशुभिस्तुल्यं किं नु सत्पुरुषैरिति ॥8॥

यस्यास्ति सर्वत्र गतिः स कस्मात्
स्वदेशरागेण हि याति नाशम् ।
तातस्य कूपोऽयमिति ब्रुवाणाः
क्षारं जलं कापुरुषाः पिबन्ति ॥9॥

हालाहलं नैव विषो विषं रमा
जनाः परं व्यत्ययमत्र मन्यते ।
निपीय जागर्ति सुखेन तं शिवः
स्पृशन्निमां मुह्यति निद्रया हरिः ॥10॥

वार्ता च कौतुककरी विमला च विद्या
लोकोत्तरः परिमलश्च कुरङ्गनाभेः ।
तैलस्य बिन्दुरिव वारिणि दुर्निवारम्
एतत्त्रयं प्रसरति स्वयमेव भूमौ ॥11॥

केचिद्भयेन हि भजन्ति विनीतभावं
 अन्ये जनाः विभवलोभकृतप्रयत्नाः ।
 केचिच्च साधुजनसंसदि कीर्तिलोभात्
 सद्भाववान् जगति कोऽपि न साधुरस्ति ॥12॥

मृदुलं नवनीतमीरितं नवनीतादपि सज्जनस्य हृत् ।
 तदिदं द्रवति स्वतापनात् परतापाद् द्रवते सतां मनः ॥13॥

यत्ने कृते यदि न सिध्यति कोऽत्र दोषः
 को वा न सिद्ध्यति ममेति करोति कर्म ।
 यत्नैः शुभैः पुरुषता भवतीह नृणाम्
 दैवं विधानमनुगच्छति कार्यसिद्धिः ॥14॥

कुर्वते स्वमुखेनैव बहुधान्यस्य खण्डनम् ।
 नमः पतनशीलाय खलाय मुसलाय च ॥15॥

***

1. ಮಾತಿನ ಮಧುರತೆಯಿಂದ ಸರ್ವಲೋಕಕ್ಕೂ ಪ್ರಿಯನೆನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅದೇ
 ಒರಟು ಮಾತಿನಿಂದ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಅಪ್ರಿಯನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ
 ನೋಡಿದಾಗ ಕೋಗಿಲೆಯಿಂದ ಆಗುವ ಉಪಕಾರವೇನು? ಗಾರ್ದಭನಿಂದ
 ಆಗುವ ಅಪಕಾರವೇನು?

2. ಪ್ರಾಯಶಃ ಗುಣವಂತರು ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗುತ್ತಾರೆ. ಗುಣಹೀನರು
 ಸುಖವಾಗಿ ಬದುಕುತ್ತಾರೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ ಗಿಳಿಗಳು ಪಂಜರದಲ್ಲಿ ಬಂಧನಕ್ಕೆ
 ಸಿಲುಕುತ್ತವೆ. ಕಾಗೆಗಳು ಮನ ಬಂದಂತೆ ಹಾರಾಡುತ್ತವೆ.

3. ರಾಜನು ತನ್ನ ಸೇವಕರಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟೇ ಸಂತೋಷ ಹೊಂದಲಿ, ಅವರ ಭಾಗ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಮಿಗಿಲಾಗಿ ಏನನ್ನೂ ಕೊಡಲಾರನು. ಮೋಡವು ಹಗಲಿರುಳು ಸುರಿಯುತ್ತಿದ್ದರೂ ಪಲಾಶದ ಗೆಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಮೂರೇ ಎಲೆಗಳು.

4. ಯಾವನೇ ಪುರುಷ ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ಅತಿಶಯವಾದ ಗುಣದಿಂದ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಖ್ಯಾತಿವಂತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಹೊರತು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಪಡೆದಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಸುಗಂಧಭರಿತ ಕೇತಕೀ ಪುಷ್ಪವು ಫಲವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆಯೇ? ಹಲಸಿನ ಮರವು ಸುಂದರ ಹೂಗಳನ್ನು ಅರಳಿಸುತ್ತದೆಯೇ? ವೀಳೆಯದ ಬಳ್ಳಿ ಎಂದಾದರೂ ಹೂ-ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದೆಯೇ?

5. ಗಂಧದ ಕಟ್ಟಿಗೆಗಳನ್ನು ಹೊರುವ ಕತ್ತೆಯು ಅದರ ಭಾರವನ್ನು ತಿಳಿದೀತು. ಆ ಗಂಧದ ಪರಿಮಳವನ್ನಾಗಲೀ ಬೆಲೆಯನ್ನಾಗಲೀ ತಿಳಿಯದು. ಹಾಗೆಯೇ ಅನೇಕಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿ ತತ್ವಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಯದ ಮೂಢರು ಕತ್ತೆಯಂತೆ ಭಾರ ಹೊತ್ತಿದ್ದಾರಷ್ಟೆ.

6. ಮದದಿಂದ ಆನೆಯು, ಕಮಲಗಳಿಂದ ಸರೋವರದ ಜಲವು, ಪೂರ್ಣಚಂದ್ರನಿಂದ ರಾತ್ರಿಯು, ಶೀಲಯುಕ್ತ ನಡತೆಯಿಂದ ನಾರಿಯು, ವೇಗದಿಂದ ಕುದುರೆಯು, ನಿತ್ಯವೂ ನಡೆವ ಉತ್ಸವಗಳಿಂದ ದೇವಮಂದಿರವು, ವ್ಯಾಕರಣಶುದ್ಧತೆಯಿಂದ ಮಾತು, ಹಂಸದ ಜೋಡಿಗಳಿಂದ ನದಿಯು, ಪಂಡಿತರಿಂದ ಸಭೆಯು, ಸತ್ಪುತ್ರನಿಂದ ಕುಲವು, ಸುಯೋಗ್ಯರಾಜನಿಂದ ಭೂಮಿಯು ಹಾಗೂ ವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದ ಮೂರು ಲೋಕಗಳು ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತವೆ.

7. ಈ ಹಿಂದೆ 'ಇಲ್ಲ', 'ಇಲ್ಲ' ಎಂಬ ಎರಡು ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನೇ ಹೇಳಿ ಹೇಳಿ ಅಭ್ಯಾಸವಾಗಿತ್ತು. ಅದೇ ಈಗ 'ನೀಡಿ', 'ನೀಡಿ' ಎಂಬ ಎರಡಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾದ ವಿಪರೀತಸ್ಥಿತಿ ಒದಗಿ ಬಂದಿದೆ.

8. ದಿನದಿನವೂ ನರನು ತನ್ನ ನಡತೆಯನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಪಶುಗಳಂತೆ ವರ್ತಿಸಿದನೋ ಅಥವಾ ಸತ್ತುರುಷರಂತೆ ನಡೆದುಕೊಂಡನೋ ಎಂಬುದಾಗಿ ಯೋಚಿಸಬೇಕು.

9. ಯಾವನು ಎಲ್ಲ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಚರಿಸಿ ಜೀವಿಸಬಲ್ಲನೋ ಅವನು ಸ್ವದೇಶದ ಕುರಿತಾದ ವ್ಯಾಮೋಹದಿಂದ ನಾಶ ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ ಕೆಲವರು ಬುದ್ಧಿಹೀನರು ಅಜ್ಜ ತೋಡಿಸಿದ ಬಾವಿಯೆಂಬ ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ಉಪ್ಪು ನೀರನ್ನೇ ಕುಡಿಯುತ್ತಾರೆ.

10. ಹಾಲಾಹಲವು ವಿಷವಲ್ಲ. ಬದಲಾಗಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯೇ ವಿಷ. ಆದರೆ ಜನರು ಈ ಸತ್ಯವನ್ನು ವಿಪರೀತವಾಗಿ ಭಾವಿಸುತ್ತಾರೆ. ಕಾಲಕೂಟವನ್ನೇ ಕುಡಿದ ಶಿವನು ಎಚ್ಚರವಾಗಿ ಇದ್ದಾನೆ. ಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ಸ್ವರ್ತಿಸಿದ ಹರಿಯು ನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಮೈ ಮರೆತಿದ್ದಾನೆ.

11. ಕುತೂಹಲಕಾರಿಯಾದ ವಾರ್ತೆ, ವಿಮಲವಾದ ವಿದ್ಯೆ, ಕಸ್ತೂರೀಮೃಗದ ನಾಭಿಯಿಂದ ಪಸರಿಸುವ ಲೋಕೋತ್ತರವಾದ ಪರಿಮಳ, ನೀರಿನ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದ ತೈಲದ ಬಿಂದು ಇವನ್ನು ತಡೆಯಲಾಗದು. ಇವು ತಾವಾಗಿಯೇ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹರಡುತ್ತವೆ.

12. ಕೆಲವರು ಭಯದಿಂದ ವಿನೀತರಂತೆ ಭಾವಪ್ರದರ್ಶನ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಇನ್ನು ಕೆಲವರು ಸಂಪತ್ತಿನ ಲೋಭದಿಂದ ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಾರೆ. ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ಸಜ್ಜನರ ನಡುವೆ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯಲು ವಿನಯ ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ, ನಿಜವಾಗಿ ಸದ್ಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಸಾಧುಜನರು ಈ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಯಾರೂ ಇಲ್ಲ.

13. ನವನೀತವು(ಬೆಣ್ಣೆ) ಬಹಳ ಮೃದು. ಅದಕ್ಕಿಂತ ಸಜ್ಜನರ ಹೃದಯವು ಹೆಚ್ಚು ಮೃದು. ಹೇಗೆಂದರೆ ಬೆಣ್ಣೆಯು ತಾನು ಬಿಸಿಯಾದಾಗ ಕರಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಸಜ್ಜನರ ಮನಸ್ಸು ಅನ್ಯರ ಸಂತಾಪಕ್ಕೆ ಕರಗುತ್ತದೆ.

14. ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಮಾಡಿಯೂ ಕಾರ್ಯವು ಸಿದ್ಧಿಸದಿದ್ದರೆ ಏನು ದೋಷವೆಂದು ಯೋಚಿಸಬೇಕು. ತನ್ನ ಕರ್ಮ ಸಫಲವಾಗದು ಎಂದು ಯಾವನು ತಾನೇ ಆರಂಭಿಸುತ್ತಾನೆ? ಸರಿಯಾದ ರೀತಿಯ ಯತ್ನಗಳಿಂದಲೇ ನರರ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವು ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿಯು ದೈವದ ಇಚ್ಛೆಯಂತೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ.

15. ತನ್ನ ಮುಖದಿಂದಲೇ ಬಹುಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ಖಂಡಿಸುವ, ಕೆಳಗೆ ಬೀಳುತ್ತಲೇ ಇರುವ ಒನಕೆಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ. ಬಹುಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ತನ್ನ ಬಾಯಿಂದಲೇ ಬಹುವಾಗಿ ಅನ್ಯರ ಖಂಡನವನ್ನು ಮಾಡುವ ಪತಿತನಾಗುವ ಖಲನಿಗೂ ನಮಸ್ಕಾರ.

॥ मत्स्यावतारः ॥

ಭಾರತೀಯ ತತ್ವಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಆಕರಗ್ರಂಥ ವೇದಗಳು. ವೇದಗಳೆಂದರೆ ಅನುಭಾವ ಸಾಹಿತ್ಯ. ಅವುಗಳ ಭಾಷೆ ತುಂಬಾ ಶ್ರೇಷ್ಠ. ಅವು ಜನಸಾಮಾನ್ಯರನ್ನು ಮುಟ್ಟುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ವೇದದ ರಹಸ್ಯಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಇತಿಹಾಸಗಳ ಮೂಲಕ, ನೀತಿಕಥೆಗಳ ಮೂಲಕ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೂ ಸುಲಭವಾಗಿ ಮುಟ್ಟಿಸುವ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಪುರಾಣಗಳು ರಚನೆಗೊಂಡಿವೆ.

ವ್ಯಾಸ ಮಹರ್ಷಿ ಪ್ರಣೀತವಾದ ಮುಖ್ಯಪುರಾಣಗಳು ಒಟ್ಟು ಹದಿನೆಂಟು. 1. ಬ್ರಹ್ಮಪುರಾಣ 2. ಪದ್ಮಪುರಾಣ 3. ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣ 4. ಶಿವಪುರಾಣ ಅಥವಾ ವಾಯುಪುರಾಣ 5. ಲಿಂಗಪುರಾಣ 6. ಗರುಡ ಪುರಾಣ 7. ನಾರದ ಪುರಾಣ 8. ಭಾಗವತ ಪುರಾಣ 9. ಅಗ್ನಿ ಪುರಾಣ 10. ಸ್ಕಂದ ಪುರಾಣ 11. ಭವಿಷ್ಯ ಪುರಾಣ 12. ಬ್ರಹ್ಮವೈವರ್ತ ಪುರಾಣ 13. ಮಾರ್ಕಂಡೇಯ ಪುರಾಣ 14. ವಾಮನ ಪುರಾಣ 15. ವರಾಹಪುರಾಣ 16. ಮತ್ಸ್ಯ ಪುರಾಣ 17. ಕೂರ್ಮಪುರಾಣ 18. ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ ಪುರಾಣ.

ಈ ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದುದು ಭಾಗವತ ಪುರಾಣ. ಭಾಗವತದಷ್ಟು ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ಪುರಾಣ ಇನ್ನೊಂದಿಲ್ಲ. ಭಾಗವತಕಿರುವಷ್ಟು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳು ಬೇರೆ ಪುರಾಣಗಳಿಗಿಲ್ಲ. ಪುರಾತನವೇ ಪುರಾಣ ಅಥವಾ 'ಪುರಾಪಿ ನವಂ ಪುರಾಣಂ' ಇದು ಹಿಂದೆಯೂ ಹೊಸತು, ಇಂದು ಹೊಸತು, ಎಂದೆಂದೂ ಹೊಸತು.

ಭಾಗವತ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ 12 ಸ್ಕಂಧಗಳೂ, 18 ಸಹಸ್ರ ಶ್ಲೋಕಗಳೂ ಇವೆ. ನಾರದ ಮಹರ್ಷಿಯ ಉಪದೇಶ ಪಡೆದ ವ್ಯಾಸಮಹರ್ಷಿಯಿಂದ ಭಾಗವತ ರಚನಾರಂಭ, ಪರಿಣಿತನ ಜನನ, ಅವನಿಗೆ ರಾಜ್ಯಲಾಭ, ಅವನಿಂದ ಕಲಿಪುರುಷನ ನಿಗ್ರಹ ಪರಮಾತ್ಮನ ವಿರಾಟ್‌ರೂಪತತ್ವಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿ, ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ

ನಿರ್ಮಾಣ, ವಿಷ್ಣುವಿನ ನಾಭಿ ಕಮಲದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮೋತ್ಪತ್ತಿ, ದಶವಿಧಸೃಷ್ಟಿ, ಭಕ್ತಿಯೋಗದಿಂದ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಶಿರೋಧಾನ, ಜಡಭರತನ ವೃತ್ತಾಂತ, ಹಿರಣ್ಯಾಕ್ಷ ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪುಗಳ ಸಂಹಾರ, ಅಸುರರಿಂದ ದೇವತೆಗಳ ಪರಾಜಯ, ಸಮುದ್ರಮಥನ, ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮೀ ಆವಿರ್ಭಾವ, ದೇವತೆಗಳ ಅಮೃತಪಾನದಿಂದ ವಂಚಿತರಾದ ದೈತ್ಯರ ಪರಾಜಯ, ವಾಮನಾವತಾರ, ಬಲನಿಗ್ರಹ, ಶ್ರೀ ರಾಮಚರಿತ, ಪರಶುರಾಮನಿಂದ ಕ್ಷತ್ರಿಯರ ಸಂಹಾರ, ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣಾವತಾರ, ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನ ಬಾಲ್ಯಲೀಲ, ಶಕಟತೃಣಾವರ್ತಾದಿ ರಾಕ್ಷಸರ ಸಂಹಾರ, ಇಂದ್ರಮುಖಭಂಗ, ಗೋವಿಂದ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ, ಕಂಸವಧೆ, ರುಕ್ಮಿಣೀ ಕಲ್ಯಾಣ, ಶಿಶುಪಾಲ ದಂತವಕ್ರವಧೆ, ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಉದ್ಧವನಿಗೆ ಜ್ಞಾನೋಪದೇಶ, ಸತ್ಯಂಗ ಮಹಿಮೆ, ಭಕ್ತಿಯ ಮಹತ್ವ, ಧ್ಯಾನಯೋಗ, ಪರಮಾತ್ಮನ ವಿಭೂತಿವರ್ಣನೆ, ಧರ್ಮ ನಿರೂಪಣೆ, ತತ್ವಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ, ಪ್ರಕೃತಿ ಪುರುಷ ವಿವೇಕ, ಕಲಿಧರ್ಮ ನಿರೂಪಣೆ, ಪರೀಕ್ಷಿತನ ದೇಹ ತ್ಯಾಗ, ವೇದಗಳ ಶಾಖಾ ವಿಭಾಗ, ಮಾರ್ಕಂಡೇಯನಿಂದ ಭಗವನ್ಮಾಯನಿರ್ಮಿತವಾದ ಮಹಾಪ್ರಳಯ ಲೀಲಾ ದರ್ಶನ, ಪುರಾಣಗಳ ಶ್ಲೋಕ ಸಂಖ್ಯೆ, ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವತ್ ಮಹತ್ವ ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಷಯಗಳು ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ.

ಪ್ರಕೃತ ಪಠ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ಭಾಗವತ ಪುರಾಣದ 8ನೇ ಸ್ಕಂಧದ 24ನೇ ಅಧ್ಯಾಯವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕಾಗಿ ಅಳವಡಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಭಗವನ್ ಶ್ರೋತುಮಿच्छಾಮಿ ಹರೇರಙ್ಗತಕರ್ಮಣಃ ।

ಅವತಾರಕಥಾಮಾಥ್ಯಾ ಮಾಯಾಮತ್ಸ್ಯವಿಡಮ್ಬನಮ್ ॥1॥

ಆಸೀದತೀತಕಲ್ಪಾನ್ತೆ ಬ್ರಾಹ್ಮೋ ನೈಮಿತ್ತಿಕೋ ಲಯಃ ।

ಸಮುದ್ರೋಪ್ಪ್ಲುತಾಸ್ತತ್ರ ಲೋಕಾ ಭೂರಾದಯೋ ನೃಪ ॥2॥

- कालेनागतनिद्रस्य धातुः शिशयिषोर्बली ।
मुखतो निःसृतान् वेदान् हयग्रीवोऽन्तिकेऽहरत् ॥3॥
- ज्ञात्वा तद् दानवेन्द्रस्य हयग्रीवस्य चेष्टितम् ।
दधार शफरीरूपं भगवान् हरिरीश्वरः ॥4॥
- तत्र राजऋषिः कश्चिन्नाम्ना सत्यव्रतो महान् ।
नारायणपरोऽतप्यत् तपः स सलिलाशनः ॥5॥
- एकदा कृतमालायां कुर्वतो जलतर्पणम् ।
तस्याञ्जल्युदके काचिच्छफर्येकाभ्यपद्यत ॥6॥
- तमाह सातिकरुणं महाकारुणिकं नृपम् ।
यादोभ्यो ज्ञातिघातिभ्यो दीनां मां दीनवत्सल ॥7॥
- तमात्मनोऽनुग्रहार्थं प्रीत्या मत्स्यवपुर्धरम् ।
अजानन् रक्षणार्थाय शफर्याः स मनो दधे ॥8॥
- तस्या दीनतरं वाक्यमाश्रुत्य स महीपतिः ।
कलशाप्सु निधायैनां दयालुर्नित्य आश्रमम् ॥9॥
- सा तु तत्रैकरात्रेण वर्धमाना कमण्डलौ ।
अलब्ध्वाऽत्मावकाशं वा इदमाह महीपतिम् ॥10॥
- नाहं कमंडलावस्मिन् कृच्छ्रं वस्तुमिहोत्सहे ।
कल्पयौकः सुविपुलं यत्राहं निवसे सुखम् ॥11॥

- स एनामादाय न्यधादौदञ्चनोदके ।
तत्र क्षिप्ता मुहूर्तेन हस्तत्रयमवर्धत ॥12॥
- तत आदाय सा राज्ञा क्षिप्ता राजन् सरोवरे ।
तदावृत्यात्मना सोऽयं महामीनोऽन्ववर्धत ॥13॥
- जलाशये संमितं तं समुद्रे प्राक्षिपज्जम् ।
क्षिप्यमाणः तमाहेदम् इह मां मकरादयः ॥14॥
- अदन्यतिबला वीर मां नेहोत्सर्ष्टुमर्हसि ।
एवं विमोहितस्तेन वदता वल्गुभारतीम् ॥15॥
- तमाह को भवानस्मान् मत्स्यरूपेण मोहयन् ।
नैवंवीर्यो जलचरो दृष्टोऽस्माभिः श्रुतोऽपि च ॥16॥
- नूनं त्वं भगवान् साक्षात् नारायणोऽव्ययः ।
अनुग्रहाय भूतानां धत्से रूपं जलौकसाम् ॥17॥
- सप्तमेऽद्यतनात् ऊर्ध्वम् अहन्येतदरिन्दम ।
निमंक्ष्यति अयमम्भोधौ त्रैलोक्यं भूर्भुवादिकम् ॥18॥
- त्रिलोक्यां लीयमानायां संवर्ताम्भसि वै तदा ।
उपस्थास्यति नौः कश्चिद् विशाला त्वां मयेरिता ॥19॥
- त्वं तावदोषधीः सर्वा बीजान्युच्चावचानि च ।
सप्तर्षिभिः परिवृतः सर्वसत्त्वोपबृंहितः ॥20॥

- आरुह्य बृहतीं नावं विचरिष्यसि अविक्लवः ।
एकाणवे निरालोके ऋषीणामेव वर्चसा ॥21॥
- दोधूयमानां तां नावं समीरेण बलीयसा ।
उपस्थितस्य मे शृङ्गे निबध्नीहि महाहिना ॥22॥
- अहं त्वां ऋषिभिः साकं सहनावम् उदन्वति ।
विकर्षन् विचरिष्यामि यावद् ब्राह्मी निशा प्रभो ॥23॥
- इत्थमादिश्य राजानं हरिरन्तरधीयत ।
ततः समुद्रः उद्वेलः सर्वतः प्लावयन् महीम् ॥24॥
- वर्धमानः महामेघैः वर्षद्भिः समदृश्यत ।
ध्यायन् भगवदादेशं ददृशे नावमागताम् ॥25॥
- तामारुरोह विप्रेन्द्रैः आदायौषधिवीरुधः ।
सोऽनुध्यातस्ततो राज्ञा प्रादुरासीन्महार्णवे ॥26॥
- एकशृङ्गधरो मत्स्यो हैमो नियुतयोजनः ।
निबध्य नावं तच्छृङ्गे यथोक्तो हरिणा पुरा ॥27॥
- अतीतप्रलयापाय उत्थिताय स वेधसे ।
हत्वासुरं हयग्रीवं वेदान् प्रत्याहरद्धरिः ॥28॥

***

1. ಪೂಜ್ಯನೆ, ಆಶ್ಚರ್ಯಕರವಾದ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಅವತಾರಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಮಾಯಾಮತ್ಸ್ಯರೂಪದ ಕಥೆಯನ್ನು ಕೇಳಬಯಸುವೆನು.
2. ಕಳೆದಕಲ್ಪದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ನೈಮಿತ್ತಿಕವಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಲಯವು ನಡೆದಿತ್ತು. ಆಗ ಭೂರಾದಿ ಲೋಕಗಳೆಲ್ಲ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿಹೋಗಿದ್ದವು.
3. ಕಾಲದ ಮಹಿಮೆಯಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ನಿದ್ರಿಸಲು ಬಯಸುತ್ತಾನೆ. ಆಗ ಅವನ ಮುಖದಿಂದ ಹೊರಬಿದ್ದ ವೇದಗಳನ್ನು ಬಲಶಾಲಿಯಾದ ಹಯಗ್ರೀವನೆಂಬ ಅಸುರನು ಅಪಹರಿಸಿದನು.
4. ರಾಕ್ಷಸರ ನಾಯಕನಾದ ಹಯಗ್ರೀವನ ಚೇಷ್ಟೆಯನ್ನು ತಿಳಿದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಮೀನಿನ ರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿದ.
5. ಅದೇ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯವ್ರತನೆಂಬ ರಾಜರ್ಷಿಯು ಕೇವಲ ಜಲಪಾನವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತ ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು.
6. ಜಪದ ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ನೀರಿಗಿಳಿದು ತರ್ಪಣ ಕೊಡುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೋ ಮೀನಿನ ಮರಿ ಅವನ ಬೊಗಸೆಯೊಳಗೆ ಸೇರಿಕೊಂಡಿತು.
7. ಬಹು ದಯಾಶಾಲಿಯಾದ ರಾಜನಲ್ಲಿ ಆ ಮೀನು ದೀನವಾಗಿ ಬೇಡಿಕೊಂಡಿತು. ತನ್ನೆಲ್ಲ ಬಂಧುಗಳನ್ನು ನಾಶ ಮಾಡಿದ ಸಮುದ್ರದ ಅಲೆಗಳಿಂದ ಕಾಪಾಡುವಂತೆ ಕೇಳಿತು.
8. ತನಗೆ ಅನುಗ್ರಹ ತೋರಿಸಲೆಂದೇ ಮೀನರೂಪ ತಾಳಿದ ದೇವತೆಯೆಂದು ತಿಳಿದು ಅದರ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ರಾಜನು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದನು.
9. ದೀನವಾದ ಅದರ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ದಯಾಲುವಾದ ಸತ್ಯವ್ರತನು ತನ್ನ ಕಮಂಡಲದ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಆ ಮೀನನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಆಶ್ರಮಕ್ಕೆ ತಂದನು.

10. ಒಂದು ರಾತ್ರಿ ಕಳೆಯುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದ ಮೀನು ಕಮಂಡಲದೊಳಗೆ ಸ್ಥಳ ಸಾಲದುದನ್ನು ಕಂಡು ರಾಜನಿಗೆ ಹೇಳಿತು.
11. ಈ ಕಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಕಷ್ಟಪಟ್ಟು ವಾಸಿಸಲು ನಾನು ಬಯಸುವುದಿಲ್ಲ. ವಿಶಾಲವಾದ ಜಲಾಶಯವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿ ಕೊಡು. ಅಲ್ಲಿ ಸುಖವಾಗಿ ಇರುವೆ.
12. ಆ ಮೀನನ್ನು ದೊಡ್ಡ ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿದ ರಾಜ. ಗಳಿಗೆ ಮುಗಿಯುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಮೂರುಹಸ್ತಗಳ ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ ಬೆಳೆಯಿತು ಆ ಮತ್ಸ್ಯ.
13. ಪುನಃ ಅಲ್ಲಿದೆತ್ತಿ ದೊಡ್ಡ ಕೆರೆಯೊಳಗೆ ಹಾಕಿದ. ಆಮೇಲೆಯೂ ಮೀನು ಬೆಳೆಯುತ್ತಲೇ ಹೋಯಿತು.
14. ಸರೋವರವೂ ಅದರ ಗಾತ್ರಕ್ಕೆ ಚಲನೆಗೆ ಸಾಲದು ಎಂದು ತೋರಿದಾಗ ಮಹಾಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟನು. ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮೀನು ಹೇಳಿತು- ಇಲ್ಲಿ ಮೊಸಳೆಗಳೇ ಮುಂತಾದ-
15. ಅಶಿಶಕ್ತಿಶಾಲಿಗಳಾದ ಜಲಚರಗಳು ನನ್ನನ್ನು ತಿನ್ನಬಹುದು. ಹಾಗಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಬಿಡಬೇಡ. ಹೀಗೆ ಮನೋಹರವಾಗಿ ನುಡಿದ ಮಾತುಗಳಿಂದ ರಾಜನು ಮೋಹಿತನಾದ.
16. ಮೀನಿನ ರೂಪದಿಂದ ನನ್ನನ್ನು ಮೋಹಗೊಳಿಸುವ ನೀನಾರು? ಈ ಬಗೆಯ ವಿಶೇಷಸಾಮರ್ಥ್ಯದ ಯಾವುದೇ ಜಲಚರವನ್ನು ನಾವು ನೋಡಿಯೂ ಇಲ್ಲ, ಕೇಳಿಯೂ ಇಲ್ಲ.
17. ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿ ನೀನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಅವ್ಯಯನಾದ ನಾರಾಯಣನೇ ಆಗಿರುವೆ. ಎಲ್ಲ ಜೀವಿಗಳಿಗೆ ಅನುಗ್ರಹ ತೋರಲು ಜಲಚರಪ್ರಾಣಿಯ ರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿರುವೆ.
18. ಮೀನು ಹೇಳಿತು- ಇಂದಿನಿಂದ ಏಳನೆಯ ದಿನ ಭೂಃ, ಭುವಃ, ಸ್ವಃ ಎಂಬ ಮೂರು ಲೋಕಗಳು ಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಲಿವೆ.

19 ಪ್ರಲಯಕಾಲದ ಆ ಮಹಾಪೂರದಲ್ಲಿ ತ್ರಿಲೋಕಗಳು ಲೀನವಾಗುತ್ತಿರುವಾಗ, ನನ್ನ ಪ್ರೇರಣೆಯಂತೆ ವಿಶಾಲವಾದ ನೌಕೆಯೊಂದು ನಿನ್ನ ಬಳಿ ಬರುತ್ತದೆ.

20. ನೀನು ಎಲ್ಲ ವಿಧದ ಓಷಧಿಗಳನ್ನು, ಉತ್ತಮ-ಮಧ್ಯಮಪ್ರಕಾರದ ಧಾನ್ಯಬೀಜಗಳನ್ನು, ಸಕಲಪಕ್ಷಿಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ಆ ನೌಕೆಯನ್ನು ಸಪ್ತರ್ಷಿಗಳ ಸಮೇತನಾಗಿ ಏರು.

21. ಎಲ್ಲೆಲ್ಲೂ ನೀರೇ ತುಂಬಿದ, ಬೆಳಕೇ ಇಲ್ಲದ ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಋಷಿಗಳ ವರ್ಚಸ್ಸಿನ ಬಲದಿಂದಲೇ ಮಹತ್ತಾದ ಆ ನೌಕೆಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ಭಯವಾಗಿ ಸಂಚರಿಸು.

22. ಜೋರಾಗಿ ಬೀಸುವ ಗಾಳಿಯಿಂದಾಗಿ ಚಲಿಸುವ ಆ ದೋಣಿಯನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡ ನನ್ನ ಕೊಂಬಿಗೆ ಮಹಾಸರ್ಪವೊಂದರಿಂದ ಕಟ್ಟು.

23. ಬ್ರಹ್ಮನ ನಿದ್ರಾಸಮಯವಾದ ಕಲ್ಪಾಂತಕಾಲದ ಆ ಮಹಾರಾತ್ರಿಯು ಮುಗಿಯುವವರೆಗೆ ನೀನು, ಸಪ್ತರ್ಷಿಗಳು ಹಾಗೂ ಸಕಲಜೀವಿಗಳು ತುಂಬಿರುವ ಆ ನೌಕೆಯನ್ನು ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಎಳೆಯುತ್ತ ಸಾಗುತ್ತಿರುತ್ತೇನೆ.

24. ಹೀಗೆ ರಾಜನಿಗೆ ಆದೇಶಿಸಿ ಹರಿಯು ಅಂತರ್ಧಾನನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಎತ್ತರದ ಅಲೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸಮುದ್ರವು ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗಳಿಂದ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಆವರಿಸಿಕೊಂಡಿತು.

25. ಎಡೆಬಿಡದೆ ಸುರಿಯುವ ಮಳೆಯಿಂದ ಸಾಗರದ ಜಲ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಲೇ ಹೋಯಿತು. ದೇವನ ಆದೇಶವನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತ ಇದ್ದ ರಾಜನಿಗೆ ನೌಕೆಯು ಬರುತ್ತಿರುವುದು ಕಾಣಿಸಿತು.

26. ಎಲ್ಲ ಋಷಿಗಳೊಡನೆ ಓಷಧಿ-ಲತೆ-ತರು-ಬೀಜ-ಪ್ರಾಣಿ-ಪಕ್ಷಿಗಳೊಡನೆ ದೋಣಿಯನ್ನೇರಿದ. ಆಮೇಲೆ ರಾಜನು ಧ್ಯಾನಿಸಿದ ಕೂಡಲೇ ಮಹಾಮತ್ಸ್ಯವು ಮಹಾಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಿತು.

27. ಲಕ್ಷಯೋಜನ ವಿಸ್ತಾರದ, ಚಿನ್ನದ ಕಾಂತಿಯ, ಒಂದು ಕೊಂಬನ್ನು ಹೊಂದಿತ್ತು ಆ ಮತ್ಸ್ಯ. ಮೊದಲೇ ಹರಿಯು ಸೂಚನೆ ಕೊಟ್ಟಂತೆ ಅದರ ಕೊಂಬಿಗೆ ನೌಕೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ.

28. ಪ್ರಲಯಕಾಲದ ಜಲಪ್ರವಾಹವನ್ನು ದಾಟಿಸಿದ ಮತ್ಸ್ಯ. ಕೊನೆಗೆ ಹಯಗ್ರೀವನೆಂಬ ಅಸುರನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ, ಎಚ್ಚರವಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಪುನಃ ವೇದಗಳನ್ನು ಹರಿಯು ಹಿಂತಿರುಗಿಸಿದ.

॥ कैलासे वसन्तप्रभावः ॥

ಕಾಲಿದಾಸ ಕವಿಯ ಕಾಲ,ದೇಶ ಮತ್ತು ಜೀವನ : ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ 'ಕವಿಕುಲಗುರು', 'ಕವಿತಾಕಾಮಿನಿಯ ವಿಲಾಸ', 'ಸಂಸ್ಕೃತ ನಾಟಕ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಅನಭಿಷಿಕ್ತ ದೊರೆ' ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಶಸ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ ಕಾಲಿದಾಸನು ಭಾರತೀಯರ ಹೆಮ್ಮೆಯ ಕವಿ. ಅವನ ಕಾಲ, ದೇಶ ಮತ್ತು ಜೀವನಚರಿತ್ರೆ ಇವುಗಳ ವಿಷಯವಾಗಿ ಸುಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಏನೂ ತಿಳಿದಿಲ್ಲ. ಅವನ ಜೀವನದ ಬಗ್ಗೆ ಚಾರಿತ್ರಿಕವೆಂದು ನಂಬಲಾಗದ ಹಲವಾರು ಕಥೆಗಳು ಭಾರತೀಯ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡಿವೆ.

'ಕಾಲಿದಾಸ'ನ ಕಾಲದ ಬಗ್ಗೆ ವಿಚಾರ ಮಾಡುವಾಗ ಎರಡು ಸಂಗತಿಗಳು ಮೊದಲು ಸ್ಮರಣೆಗೆ ಬರುತ್ತವೆ. ಮೊದಲನೆಯ ಸಂಗತಿಯೆಂದರೆ ಕ್ರಿ.ಶ 634ಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಕರ್ಣಾಟಕದ ಐಹೊಳೆ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಕಾಲಿದಾಸ ಮತ್ತು ಭಾರವಿಯರನ್ನು ಅದೇ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿರುವುದು - "स विजयतां रविकीर्तिः कविताश्रितकालिदासभारविकीर्तिः"। ಅದೇ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಕವಿ 'ಬಾಣ'ನು ತನ್ನ 'ಹರ್ಷಚರಿತ'ದ ಭೂಮಿಕಾ ಶ್ಲೋಕವೊಂದರಲ್ಲಿ ಕಾಲಿದಾಸನನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದು -

"निर्गतासु न वा कस्य कालिदासस्य सूक्तिषु ।

प्रीतिर्मधुरसांद्रासु मञ्जरीष्विव जायते ॥"

ಈ ಆಧಾರದಿಂದ ಕ್ರಿ.ಶ ಏಳನೇ ಶತಮಾನದ ಆರಂಭವು 'ಕಾಲಿದಾಸ'ನ ಕಾಲದ ಈಚಿನ ಪರಿಮಿತಿಯೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ಎರಡನೆಯ ಸಂಗತಿಯೆಂದರೆ 'ಕಾಲಿದಾಸ'ನೇ ತನ್ನ 'ಮಾಲವಿಕಾಗ್ನಿಮಿತ್ರ'ದ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆಯಲ್ಲಿ ಭಾಸ, ಸೌಮಿಲ್ಲ, ಮತ್ತು ಕವಿಪುತ್ರರೆಂಬ ನಾಟಕಕಾರರನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿರುವುದು. ಸೌಮಿಲ್ಲ ಮತ್ತು ಕವಿಪುತ್ರರ ಬಗ್ಗೆ ಏನೂ ತಿಳಿಯದು. ಭಾಸನಂತೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ನಾಟಕಕಾರ. ಆದರೆ, ಅವನ ಕಾಲದ ಬಗ್ಗೆ ನಿರ್ಣಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಅವನು ಕ್ರಿ.ಶ. ಎರಡನೆಯ ಶತಮಾನಕ್ಕಿಂತ ಈಚಿನವನಲ್ಲ ಎಂದು ಒಪ್ಪಬಹುದು.

ಕಾಲಿದಾಸನು ಕ್ರಿ.ಪೂ 57ರಲ್ಲಿ ವಿಕ್ರಮಶಕೆಯನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿದ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದ ನವಮಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನು ಎಂಬ ಪ್ರತೀತಿಯು ಇದೆ. ಅಲ್ಲದೆ, ಗುಪ್ತರಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ, ಕ್ರಿ.ಶ. ಐದನೇ ಶತಮಾನದ ಆದಿಭಾಗದಲ್ಲಿದ್ದ, 'ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ'ನೆಂಬ ಬಿರುದನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದ ಎರಡನೆಯ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನ ಆಸ್ಥಾನದ ಕವಿಯಾಗಿದ್ದರಬಹುದೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೂ ಇದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಕಾಲಿದಾಸನು ಕ್ರಿ.ಪೂ. 1ನೇ ಶತಮಾನದಿಂದ ಕ್ರಿ.ಶ. 7ನೇ ಶತಮಾನದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲರಬೇಕೆಂದು ಊಹಿಸಬಹುದು. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಕಾಲಿದಾಸನ ಕಾಲ ಸುಮಾರು ಕ್ರಿ.ಶ. 4ರ ಅಂತಿಮ 5ರ ಆದಿ ಎನ್ನಬಹುದು.

ಕಾಲಿದಾಸನು ಭಾರತದ ಯಾವ ಪ್ರದೇಶದವನು ಎಂದು ನಿರ್ಣಯಕ್ಕೆ ಬರಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ. ಅವನು ರಾಷ್ಟ್ರಕವಿ. ಉಜ್ಜಯಿನಿ ಅವನ ಸ್ಥಿರಸ್ಥಾನ. ಸಮಗ್ರ ಭಾರತ ಅವನ ಚರಸ್ಥಾನ. ಆದುದರಿಂದ ಸಮಗ್ರ ದೇಶವೇ ಅವನ ಪ್ರದೇಶ.

ಇನ್ನು ಕಾಲಿದಾಸನು ವ್ಯಾಪಕವಾದ ಪಾಂಡಿತ್ಯವನ್ನು, ಪಾಂಡಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಸಮಬಲವಾದ ಸಹೃದಯತೆಯನ್ನೂ ಪಡೆದಿದ್ದನೆಂದು ಅವನ ಗ್ರಂಥಗಳಿಂದ

ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಅವನ ಮೂರೂ ನಾಟಕಗಳ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಶಿವನ ಸ್ತುತಿಯಿದೆ. ಅಭಿಜ್ಞಾನಶಾಕುಂತಲದ ಭರತವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ "ममापि च क्षपयत् नीललोहितः पुनर्भवं परिगतशक्तिरात्मभूः" ಎಂದು ಹೇಳಿ ಮುಕ್ತಿಗಾಗಿ ಮುಕ್ಯಣ್ಣನನ್ನು ಮೊರೆ ಹೋಗಿದ್ದಾನೆ. ಆದುದರಿಂದ ಕಾಲಿದಾಸನು ಶಿವಭಕ್ತನೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

ಕಾಳಿದಾಸನು ಉಪಮೆಗಳನ್ನು ಬಳಸುವುದರಲ್ಲಿ ನಿಸ್ಸೀಮ. ಜೀವನದ ಎಲ್ಲ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಿಂದ ಎಲ್ಲ ವಿದ್ಯೆಗಳಿಂದ ಅವನು ಬಳಸಿರುವ ಉಪಮೆಗಳು ಅವನಿಗೆ 'उपमा कालिदासस्य' ಎಂಬ ಬಿರುದನ್ನು ತಂದು ಕೊಟ್ಟಿದೆ.

'ಕಾಲಿದಾಸ'ನ ಕೃತಿಗಳು : ಈತನು ರघुवंशम् , कुमारसंभवम् ಎಂಬ ಎರಡು ಮಹಾಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು, ऋतुसंहारम्, मेघदूतम् ಎಂಬ ಎರಡು ಖಂಡಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು, मालविकाग्निमित्रम्, विक्रमोर्वशीयम्, अभिज्ञानशाकुन्तलम् ಎಂಬ ಮೂರು ನಾಟಕಗಳನ್ನು ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ನೀಡಿದ್ದಾನೆ.

कुमारसंभवम् :- ಕಾಲಿದಾಸನ ಮಹಾಕಾವ್ಯಗಳೆರಡರಲ್ಲಿ ಒಂದು. ಕುಮಾರಸಂಭವದ ಕಥೆಯನ್ನು ರಾಮಾಯಣ, ಮಹಾಭಾರತ, ಬ್ರಹ್ಮಪುರಾಣ, ಕಾಳಿಕಾಪುರಾಣ, ಶಿವಪುರಾಣ, ಸೌರಪುರಾಣ, ಸ್ಕಾಂದಪುರಾಣ, ಮತ್ಸ್ಯಪುರಾಣ, ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ 'ಶಿವಪುರಾಣ'ವನ್ನು ಆಧಾರವನ್ನಾಗಿರಿಸಿಕೊಂಡು ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆಯೆಂದು ನಂಬಲಾದ ಕುಮಾರಸಂಭವವು ಶಿವಪಾರ್ವತಿಯರ ವಿವಾಹ, ಕುಮಾರನ ಜನನ ಮತ್ತು

ತಾರಕಾಸುರನ ಸಂಹಾರಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ 17 ಸರ್ಗಗಳು ಹಾಗೂ 1096 ಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದ ಆವೃತವಾದ ಮಹಾಕಾವ್ಯ. ಆದರೆ, ಈ 17 ಸರ್ಗಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲ 8 ಸರ್ಗಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಕಾಲಿದಾಸನು ಬರೆದಿರಬೇಕು, ಮುಂದಿನ 9 ರಿಂದ 17 ಸರ್ಗಗಳವರೆಗೆ ನಂತರ ಯಾರೋ ಬರೆದು ಸೇರಿಸಿರಬೇಕು ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿದೆ. ಶೃಂಗಾರವು ಈ ಕಾವ್ಯದ ಪ್ರಧಾನ ರಸ. ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸರ್ಗದಲ್ಲಿ ಕರುಣರಸ ಗೌಣವಾಗಿ ಬಂದಿದೆ. ಶಿವ ಮತ್ತು ಪಾರ್ವತಿಯರು ಈ ಕಾವ್ಯದ ನಾಯಕ ನಾಯಿಕೆಯರು. ಇದರಲ್ಲಿ ಬರುವ ಹಿಮಾಲಯದ ವರ್ಣನೆ, ವಸಂತಋತುವಿನ ವರ್ಣನೆ, ಪಾರ್ವತಿಯ ಸೌಂದರ್ಯದ ವರ್ಣನೆ, ಪಾರ್ವತಿಯ ತಪಸ್ಸಿನ ವರ್ಣನೆ, ಶಿವಪಾರ್ವತಿಯರ ವಿವಾಹದ ವರ್ಣನೆ ಇವೆಲ್ಲವೂ ಚಿತ್ತಾಕರ್ಷಕವಾಗಿವೆ.

ಪ್ರಸ್ತುತ ಈ ಭಾಗವು ಕುಮಾರಸಂಭವದ ಮೂರನೇ ಸರ್ಗದಿಂದ ಆರಿಸಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಬ್ರಹ್ಮನ ವರದಿಂದ ಅಜೇಯನಾದ ತಾರಕನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸನು ಮೂರೂ ಲೋಕಗಳಿಗೂ ಕಂಟಕನಾದಾಗ, ಬ್ರಹ್ಮನ ಮಾತಿನಂತೆ ಶಿವ ಪಾರ್ವತಿಯರ ಪುತ್ರನಿಂದ ತಾರಕನ ಮರಣವೆಂದು ತಿಳಿದು, ಹಿಮಾಲಯದ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಘೋರ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಶಿವನ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಭಂಗಗೊಳಿಸಿ, ಶಿವನು ಪಾರ್ವತಿಯಲ್ಲಿ ಅನುರಕ್ತನಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಲು ಮನ್ಮಥನೇ ಯೋಗ್ಯನೆಂದು ತಿಳಿದ ಇಂದ್ರನು ಉಳಿದ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ತನ್ನ ಸಾವಿರ ಕಣ್ಣುಗಳ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮನ್ಮಥನ ಕಡೆಗೆ ಹಾಯಿಸುತ್ತಾನೆ. ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಮದನನು ತನ್ನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ಜಂಭಕೊಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಶಿವನನ್ನು ಕೂಡ ಮರುಳು ಮಾಡಬಲ್ಲೆನೆನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಪ್ರಸ್ತುತ ಮದನನು ಮಾಡಬೇಕಾದ

ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿ ವಸಂತ(ಋತುವಿನ)ನ ಸಹಾಯ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಇಂದ್ರನು ಸಲಹೆ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆ, ಇಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರನ ಸಲಹೆಯಂತೆ ನಡೆದುಕೊಂಡ ಮನ್ಮಥ ವಸಂತನನ್ನು ಭೂಬಿಟ್ಟಾಗ ಎಲ್ಲ ಜೀವಿಗಳ ಮೇಲೆ ವಸಂತಋತುವಿನಿಂದಾದ ಪರಿಣಾಮದ ವರ್ಣನೆಯಿದೆ.

ಸ ಮಾಧವೇನಾಭಿಮತೇನ ಸಖ್ಯಾ
 ರತ್ಯಾ ಚ ಸಾಶಕ್ಲಮನುಪ್ರಯಾತಃ ।
 ಅಙ್ಗವ್ಯಯಪ್ರಾರ್ಥಿತಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿಃ
 ಸ್ಥಾಪ್ವಾಶ್ರಮಂ ಹೈಮವತಂ ಜಗಾಮ ||1||

ತಸ್ಮಿನ್ ವನೇ ಸಂಯಮಿನಾಂ ಮುನೀನಾಂ
 ತಪಃಸಮಾಧೇಃ ಪ್ರತಿಕೂಲವರ್ತೀ ।
 ಸಙ್ಕಲ್ಪಯೋನೇಃ ಅಭಿಮಾನಭೂತಮ್
 ಆತ್ಮಾನಮಾಧಾಯ ಮಧುರ್ಜಜೃಂಭೇ ||2||

ಕುಬರೇಗುಪ್ತಾಂ ದಿಶಮುಷ್ಣರಶ್ಮೌ
 ಗಂತುಂ ಪ್ರವೃತ್ತೇ ಸಮಯಂ ವಲಿಲ್ಙ್ಘ್ಯ ।
 ದಿಗ್ದಕ್ಷಿಣಾ ಗಂಧವಹಂ ಮುಖೇನ
 ವ್ಯಲೀಕನಿಶ್ವಾಸಮಿವೋತ್ಸಸರ್ಜ ||3||

ಅಸೂತ ಸದೃಃ ಕುಸುಮಾನ್ಯಶೋಕಃ
 ಸ್ಕನ್ಧಾತ್ ಪ್ರಭೃತ್ಯೇವ ಸಪಲ್ಲವಾನಿ ।
 ಪಾದೇನ ನಾಪೈಕ್ಷತ ಸುಂದರೀಣಾಂ
 ಸಂಪರ್ಕಮಾಶಿಜ್ಜಿತನೂಪುರೇಣ ||4||

सद्यः प्रवालोद्गमचारुपत्रे
नीते समाप्तिं नवचूतबाणे ।
निवेशयामास मधुद्विरेफान्
नामाक्षराणीव मनोभवस्य ॥5॥

वर्णप्रकर्षे सति कर्णीकारं
दुनोति निर्गन्धतया स्म चेतः ।
प्रायेण सामग्र्यविधौ गुणानां
पराङ्मुखी विश्वसृजः प्रवृत्तिः ॥6॥

लग्नद्विरेफाञ्जनभक्तिचित्रं
मुखे मधुश्रीस्तिलकं प्रकाश्य ।
रागेणबालारुणकोमलेन
चूतप्रवालोष्ठम् अलञ्चकार ॥7॥

मृगाः प्रियालद्गममञ्जरीणां
रजःकणैः विघ्नितदृष्टिपाताः ।
मदोद्धताः प्रत्यनिलं विचेरुः
वनस्थलीः मर्मरपत्रमोक्षाः ॥8॥

चूताङ्कुरास्वादकषायकण्ठः
पुंस्कोकिलो यन्मधुरं चुकूज ।
मनस्विनीमानविघातदक्षं
तदेव जातं वचनं स्मरस्य ॥9॥

हिमव्यपायाद् विशदाधराणाम्
आपाण्डरीभूतमुखच्छवीनाम् ।
स्वेदोद्गमः किम्पुरुषाङ्गनानां
चक्रे पदं पत्रविशेषकेषु

॥10॥

तपस्विनः स्थाणुवनौकसस्ताम्
आकालिकीं वीक्ष्य मधुप्रवृत्तिम् ।
प्रयत्नसंस्तम्भितविक्रियाणां
कथञ्चिदीशा मनसां बभूवुः

॥11॥

***

1. ಕಾರ್ಯದ ಸಫಲತೆಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಶರೀರವೇ ನಾಶವಾಗಬಹುದಾದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಿದ್ದರೂ ಮನ್ಮಥನು ಹಿಮವತ್ಸರ್ವತದಲ್ಲಿದ್ದ ಶಂಭುವಿನ ಆಶ್ರಮಕ್ಕೆ ನಿರ್ಗಮಿಸಿದ. ಅವನನ್ನು ಆಪ್ತಮಿತ್ರನಾದ ವಸಂತನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿದ. ಪತ್ನಿಯಾದ ರತಿಯು ಕೂಡಾ ಏನೋ ಒಂದು ಅವ್ಯಕ್ತಭಯದಿಂದಲೇ ಅನುಸರಿಸಿದಳು.

2. ಮನಃಸಂಯಮವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದ ಮುನಿಗಳು ವಾಸಿಸುವ ಆ ತಪೋವನದಲ್ಲಿ, ತಪಃಸಮಾಧಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ವರ್ತಿಸುವ, ಮನ್ಮಥನು ಹೆಮ್ಮೆ ಪಡುವ ವಸಂತನು ತನ್ನೆಲ್ಲ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿ ವಿಜೃಂಭಿಸತೊಡಗಿದ.

3. ಕಾಲಕ್ಕೆ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾಗಿ ಸೂರ್ಯನು ಕುಬೇರನ ಆಧಿಪತ್ಯಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟ ದಿಕ್ಕನ್ನು (ಅಂದರೆ ಉತ್ತರದಿಕ್ಕನ್ನು) ಕುರಿತು ಹೊರಡಲು ಅನುವಾಗಿರುವಾಗ (ರಸಿಕನಾದ ನಾಯಕನು ಹೆಂಡತಿಯೊಡನೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದ

ಕಾಲಸಂಕೇತವನ್ನು ಅಥವಾ ಕಟ್ಟಳೆಯನ್ನು ಮುರಿದು ಕುರೂಪಿಯಾದವನೊಬ್ಬನಿಂದ ರಕ್ಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದ ನಾಯಿಕೆಯ ಬಳಿ ಹೊರಟಾಗ) ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕು (ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿದ ನಾಯಿಕೆ) ದುಃಖದ ನಿಟ್ಟುಸಿರೋ ಎಂಬಂತೆ ತೋರುವ ಗಾಳಿಯನ್ನು ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡಿತು.

4. ಕೂಡಲೇ ಅಶೋಕವೃಕ್ಷವು ತನ್ನ ಗೆಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಚಿಗುರುಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಹೂಗಳನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡಿತು. ಯಾರೋ ಸುಂದರಿಯರು ಅಲಂಕರಿಸಿಕೊಂಡು ಗೆಜ್ಜೆ ಧರಿಸಿದ ಕಾಲಿನಿಂದ ಅದನ್ನು ಸ್ಪರ್ಶಿಸಬೇಕೆಂದು ಅದು ಬಯಸಲಿಲ್ಲ.

5. ಆಗಷ್ಟೇ ಚಿಗುರಿ ಬೆಳೆದ ಸುಂದರ ಎಲೆಗಳ ನಡುವೆ ಹೊಸದಾದ ಮಾವಿನ ಹೂಗಳೆಂಬ ಕಾಮಬಾಣವು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ವಸಂತನು ಅವುಗಳ ಮೇಲೆ ಮನ್ಮಥನ ಹೆಸರಿನ ಅಕ್ಷರಗಳೋ ಎಂಬಂತೆ ಕಪ್ಪಾದ ಭ್ರಮರಗಳನ್ನು ಇರಿಸಿದ.

6. ಕಡುಬಣ್ಣದ ಕರ್ಣಿಕಾರಪುಷ್ಪಗಳು ಮನೋಹರವಾಗಿದ್ದರೂ ಸುವಾಸನೆಯಿಲ್ಲದ ಕಾರಣದಿಂದ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ನೋವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತಿದ್ದವು. ಪ್ರಾಯಶಃ ಸಮಗ್ರವಾಗಿ ಗುಣಗಳೆಲ್ಲವನ್ನು ಒಂದೆಡೆ ಸೇರಿಸುವಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವದ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನಿಗೆ ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲ.

7. ವಸಂತನ ಸೊಬಗು ಎಂಬ ಸುಂದರನಾರಿಯು ಒಟ್ಟು ಸೇರಿಸಿದ ದುಂಬಿಗಳೆಂಬ ಆಶ್ಚರ್ಯಕರವಾದ ತಿಲಕವನ್ನು ತನ್ನ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಪ್ರದರ್ಶಿಸಿದಳು. ಬಾಲ ಅರುಣನಂತೆ ಕೋಮಲವರ್ಣ ಹೊಂದಿರುವ ಮಾವಿನ ಚಿಗುರಿನಿಂದ ತುಟಿಗಳನ್ನು ಕೆಂಪಾಗುವಂತೆ ಅಲಂಕರಿಸಿಕೊಂಡಳು.

8. ಮರ್ಮರಧ್ವನಿಯೊಂದಿಗೆ ಎಲೆಗಳನ್ನು ಉದುರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಆ ಕಾಡುಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಪ್ರಿಯಾಲ ತರುಗಳ ಹೂಗೊಂಚಲು ಗಳಿಂದ ಉದುರಿದ

ಪರಾಗಧೂಳಿಯ ಕಣಗಳಿಂದ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ತಡೆಯಾದರೂ ಮದಮತ್ತವಾದ ಹರಿಣಗಳು ಗಾಳಿಗೆ ಎದುರಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದವು.

9. ಮಾವಿನ ಚಿಗುರನ್ನು ಸವಿದು ಹದಗೊಂಡ ಧ್ವನಿಯ ಗಂಡುಕೋಗಿಲೆಯು ಮಧುರವಾಗಿ ಹಾಡತೊಡಗಿತು. ಅದು ದೃಢವಾದ ಮನಸ್ಸಿನ ಮಾನಿನಿಯರ ಮನವನ್ನೂ ಚಂಚಲಗೊಳಿಸಬಲ್ಲ ಮನ್ಮಥನ ವಚನದಂತೆ ಕೇಳಿಸಿತು.

10. ಹಿಮದ ಕಾಲ ಮುಗಿದ ಕಾರಣ ಕಿಂಪುರುಷನಾರಿಯರ ಮುಖಗಳು ಬೆಳ್ಳಗಾಗಿ ಗೋಚರಿಸಿದವು. ಅವರ ತುಟಿಗಳೆಲ್ಲ ಸ್ಫುಟವಾಗಿ ಕಾಣತೊಡಗಿದವು. ಅವರ ಮುಖದ ಮೇಲಿನ ಆಲಂಕಾರಿಕವಾದ ರೇಖೆಗಳ ನಡುವೆ ಬೆವರ ಹನಿಗಳು ಮೂಡತೊಡಗಿದವು.

11. ಶಿವನ ತಪೋವನದಲ್ಲಿಯೇ ತಪಸ್ಸಾಧನೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಮುನಿಗಳು ಅಕಾಲಿಕವಾದ ವಸಂತ ಋತುವಿನ ಪರಿಣಾಮಗಳನ್ನು ಕಂಡು ಅಚ್ಚರಿಗೊಂಡರು. ಉಂಟಾಗುತ್ತಿರುವ ಮನೋವಿಕಾರಗಳನ್ನು ಪ್ರಯತ್ನಪಟ್ಟು ನಿಯಂತ್ರಿಸಿಕೊಂಡು ಪುನಃ ಮನೋನಿಗ್ರಹವನ್ನು ಹೇಗೋ ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಂಡರು.

॥ कौटिल्यनीतिः ॥

‘ದುರಾಡಳಿತ ನಡೆಸುತ್ತಿರುವ ರಾಜರನ್ನು ಬುಡಮೇಲು ಮಾಡಿ ರಾಜಕೀಯವಾಗಿ ಮತ್ತು ಆರ್ಥಿಕವಾಗಿ ಸಂಪದ್ಭರಿತ ಭಾರತವನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಕಾಲ ಬಂದಿದೆ. ವಿದೇಶಿ ಆಕ್ರಮಣಕಾರರಿಂದ ನನ್ನ ತಾಯ್ನಿಲವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿ ಸುಭದ್ರ ಆಡಳಿತ ನೀಡುವುದೇ ನನ್ನ ಗುರಿ.’

2300 ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ಹೀಗೊಂದು ಶಪಥ ಮಾಡಿ ತಕ್ಷಶಿಲೆ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕನೊಬ್ಬ ಪಾಟಲೀಪುತ್ರಕ್ಕೆ ಹೊರಡುತ್ತಾನೆ. ಅವನ ಹೆಸರು ಚಾಣಕ್ಯ. ಆತ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು ಕ್ರಿಸ್ತಪೂರ್ವ 350ರಲ್ಲಿ. ಸ್ಥಳದ ಬಗ್ಗೆ ಖಚಿತತೆಯಿಲ್ಲ. ಈಗ ಪಾಕಿಸ್ತಾನದಲ್ಲಿರುವ ರಾವಲ್ಪಿಂಡಿ (ಆಗಿನ ತಕ್ಷಶಿಲೆ) ಅಥವಾ ಈಗಿನ ಪಾಟ್ನಾದ (ಆಗಿನ ಪಾಟಲೀಪುತ್ರ) ಆಸುಪಾಸು ಎಂದಷ್ಟೇ ಹೇಳಬಹುದು. ಜನ್ಮಾನಾಮ ವಿಷ್ಣುಶರ್ಮ. ಅಂಶು ಎಂಬ ಹೆಸರೂ ಇತ್ತು. ತಂದೆ ಚಣಕ ಎಂಬ ಋಷಿ. ಅವನ ಮಗ ಎಂಬ ಕಾರಣಕ್ಕೆ ಚಾಣಕ್ಯ ಎಂದೂ, ಕೋಟಿಲ ಗೋತ್ರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನಾದ್ದರಿಂದ ಕೌಟಿಲ್ಯ ಎಂದೂ ಮತ್ತೆರಡು ಹೆಸರುಗಳು.

ಚಿಕ್ಕಂದಿನಿಂದಲೇ ಅಪ್ರತಿಮ ಬುದ್ಧಿವಂತ ಚಾಣಕ್ಯ ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲೇ ನಾಲ್ಕೂ ವೇದಗಳನ್ನು ಕಂಠಪಾಠ ಮಾಡಿದ್ದ. ರಾಜಕೀಯ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಅಸೀಮ ಆಸಕ್ತಿ. ಅದನ್ನು ತಣಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಆಗ ಪ್ರಪಂಚದ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯವಾಗಿದ್ದ ತಕ್ಷಶಿಲೆಗೆ ತೆರಳಿದ. ಅಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಯನ ನಡೆಸುವಾಗಲೇ ಅವನ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಸಂತೋಷಭರಿತ, ಸಶಕ್ತ ಮತ್ತು ಸಮೃದ್ಧ ಭಾರತವನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಕನಸಿತ್ತು. ಆ ಕನಸಿನ ಸೆರಗಿನಲ್ಲೇ ಅಧ್ಯಯನವೂ ಸಾಗಿತು. ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಪೂರ್ಣಗೊಂಡ ನಂತರ ಚಾಣಕ್ಯ ಅದೇ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದಲ್ಲಿ ರಾಜಕೀಯ ವಿಷಯ ಬೋಧಿಸುವ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕನಾದ.

ರಾಜ ಹೇಗಿರಬೇಕು, ಅವನು ತನ್ನನ್ನೂ ತನ್ನ ರಾಜ್ಯವನ್ನೂ ಶತ್ರುಗಳಿಂದ ಹೇಗೆ ಕಾಪಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು, ದೇಶದಲ್ಲಿ ಕಾನೂನು ಸುವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಪಾಲನೆ ಮಾಡುವುದು ಹೇಗೆ ಮತ್ತು ಜನರ ಬದುಕು ಸುಂದವಾಗುವುದು ಹೇಗೆ, ದೇಶ ಸಂಪದ್ಭರಿತವಾಗುವುದು ಹೇಗೆ ಎಂಬಿತ್ಯಾದಿ ಎಲ್ಲ ಅಂಶಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಿ ಪುಸ್ತಕಗಳು 'ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರ' ಮತ್ತು 'ನೀತಿಸೂತ್ರ'. ಇವು ಭಾರತದ ಅಷ್ಟೇಕೆ ಪ್ರಪಂಚದ ಅತ್ಯಂತ ಹಳೆಯ ಉದ್ದಂಥಗಳು. ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ರಾಜನೀತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಎಲ್ಲ ಸಂಗತಿಗಳಿವೆ. ನೀತಿಸೂತ್ರ ಅಥವಾ ಚಾಣಕ್ಯ ನೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನರ ಬದುಕಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುವ 300 ಶ್ಲೋಕಗಳಿವೆ. ಇವು ಸಂಸ್ಕೃತದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಸುಭಾಷಿತಗಳಾಗಿವೆ. ಇವು ಇಂದಿಗೆಷ್ಟು ಪ್ರಸ್ತುತ ಎಂದು ಯಾರೂ ಕೇಳುವುದಿಲ್ಲ ಏಕೆಂದರೆ ಅವು ಸಾರ್ವಕಾಲಿಕ ಸತ್ಯಗಳು. ಪ್ರಕೃತ ಪಾಠ್ಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕೌಟಿಲ್ಯ ನೀತಿಯ ಆಯ್ದುಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಕಾಮಧೇನುಗುಣಾ ವಿद्या ह्यकाले फलदायिनी ।

प्रवासे मातृसदृशी विद्या गुप्तं धनं स्मृतम् ॥1॥

धनहीनो न हीनश्च धनिकः स सुनिश्चयः ।

विद्यारत्नेन यो हीनः सः हीनः सर्ववस्तुषु ॥2॥

पठतो नास्ति मूर्खत्वं जपतो नास्ति पातकम् ।

मौनिनः कलहो नास्ति न भयं चास्ति जाग्रतः ॥3॥

माता शत्रुः पिता वैरी येन बालो न पाठितः ।

न शोभते सभामध्ये हंसमध्ये बको यथा ॥4॥

किं कुलेन विशालेन विद्याहीनेन देहिनाम् ।
अकुलीनोऽपि विद्यावान् देवैरपि सुपूज्यते ॥5॥

राजपत्नी गुरोः पत्नी मित्रपत्नी तथैव च ।
पत्नीमाता स्वमाता च पञ्चैता मातरः स्मृताः ॥6॥

जनिता चोपनीता च यस्तु विद्यां प्रयच्छति ।
अन्नदाता भयन्नाता पञ्चैते पितरः स्मृताः ॥7॥

धनिकः श्रोत्रियो राजा नदी वैद्यस्तु पञ्चमः ।
पञ्च यत्र न विद्यन्ते न तत्र दिवसं वसेत् ॥8॥

सुखार्थी चेत् त्यजेत् विद्यां विद्यार्थी चेत् त्यजेत् सुखम् ।
सुखार्थिनः कुतो विद्या कुतो विद्यार्थिनः सुखम् ॥9॥

श्रुत्वा धर्मं विजानाति श्रुत्वा त्यजति दुर्मतिम् ।
श्रुत्वा ज्ञानं अवाप्नोति श्रुत्वा मोक्षं अवाप्नुयात् ॥10॥

जलबिन्दुनिपातेन क्रमशः पूर्यते घटः ।
स हेतुः सर्वविद्यानां धर्मस्य च धनस्य च ॥11॥

लुब्धं अर्थेन गृह्णीयात् स्तब्धं अञ्जलिकर्मणा ।
मूर्खं छन्दोनुवृत्तेन यथार्थत्वेन पण्डितम् ॥12॥

प्रत्युत्थानं च युद्धञ्च संविभागं च बन्धुषु ।
स्वयं आक्रम्य भक्तं च शिक्षेत् चत्वारि कुक्कुटात् ॥13॥

दीपो भक्षयते ध्वान्तं कज्जलं च प्रसूयते ।
यदन्नं भक्षयेत् नित्यं जायते तादृशी प्रजाः ॥14॥

बन्धनानि खलु सन्ति बहूनि प्रेमरज्जुदृढबन्धनमन्यत् ।
दारुभेदनिपुणोऽपि षडङ्घ्रिः निष्क्रियो भवति पङ्कजकोशे ॥15॥

***

1. ವಿದ್ಯೆಗೆ ಕಾಮಧನುವಿನ ಗುಣವಿದೆ. ಅದು ಅಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ ಬೇಕಾದ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಪ್ರವಾಸವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ನಮ್ಮನ್ನು ತಾಯಿಯಂತೆ ಕಾಪಾಡುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಅದನ್ನು ಗುಪ್ತಧನವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ.
2. ವಿದ್ಯೆಯಿದ್ದು ಹಣವಿಲ್ಲದವನು ಬಡವನಲ್ಲ. ವಿದ್ಯಾರತ್ನ ಯಾರ ಬಳಿ ಇಲ್ಲವೋ ಅವನು ಮಾತ್ರ ಎಲ್ಲಾ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲೂ, ಹಣವಿದ್ದರೂ, ಬಡವನೇ.
3. ಓದುವವನಿಗೆ ಮೂರ್ಖತನ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಜಪಮಾಡುತ್ತಿರುವನಿಗೆ ಪಾಪವಿರದು. ಮೌನವಾಗಿರುವವನಿಗೆ ಜಗಳವಿಲ್ಲ. ಎಚ್ಚರದಿಂದಿರುವವನಿಗೆ ಭಯವೇ ಇರದು.
4. ಯಾವ ಮಗುವಿಗೆ ಪಾಲಕರು ಒಳ್ಳೆಯ ಶಿಕ್ಷಣ ನೀಡಿಲ್ಲವೋ ಆ ಮಗುವಿಗೆ ತಂದೆ ತಾಯಿಯೇ ಅತಿ ದೊಡ್ಡ ಶತ್ರುಗಳು, ಏಕೆಂದರೆ, ಅಶಿಕ್ಷಿತನಿಗೆ ಎಲ್ಲೂ ಗೌರವವಿಲ್ಲ. ಬುದ್ಧಿವಂತರ ನಡುವೆ ಅವನು, ಹಂಸಗಳ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿ ಕೊಕ್ಕರೆಗೆ ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ಒಳಗಾದಂತೆ ಅವಮಾನ ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ.
5. ಅವಿದ್ಯಾವಂತರಿಂದಲೇ ತುಂಬಿದ ಕುಟುಂಬ ಎಷ್ಟು ದೊಡ್ಡದಾಗಿದರೆ ಏನು ಬಂತು? ಕೆಟ್ಟ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದರೂ ಅವನು ವಿದ್ವಾಂಸನಾಗಿ ರೂಪುಗೊಂಡರೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಂದಲೂ ಗೌರವ ಸಿಗುತ್ತದೆ.

6. ರಾಜನ ಪತ್ನಿ, ಗುರುವಿನ ಪತ್ನಿ, ಸ್ನೇಹಿತನ ಪತ್ನಿ, ಪತ್ನಿಯ ತಾಯಿ, ಮತ್ತು ಸ್ವಂತ ತಾಯಿ-ಈ ಐವರನ್ನೂ ತಾಯಿಯೆಂದೇ ಪರಿಗಣಿಸಬೇಕು.
7. ಜನ್ಮಕೊಟ್ಟ ತಂದೆ, ಉಪನಯನ ಸಂಸ್ಕಾರ ನಡೆಸಿದವನು, ವಿದ್ಯಾದಾನ ಮಾಡಿದ ಗುರು, ಅನ್ನವನ್ನು ನೀಡಿದವನು ಮತ್ತು ಭಯದಿಂದ ಕಾಪಾಡಿದವನು ಇವರು ಐವರೂ ಪಿತೃಸಮಾನರು.
8. ಧನಿಕರು, ಜ್ಞಾನಿಗಳು, ರಾಜ, ನದಿ ಹಾಗೂ ವೈದ್ಯ-ಈ ಐವರು ಇಲ್ಲದ ಊರಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸಬಾರದು.
9. ಸುಖವನ್ನು ಬಯಸುವವನು ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಬೇಕು ಅಥವಾ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಬಯಸುವವನು ಸುಖವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು. ಸುಖಲೋಲುಪನಿಗೆ ವಿದ್ಯೆಯೆಲ್ಲಿ? ವಿದ್ಯಾರ್ಜನೆಗೆ ಇಳಿದವನಿಗೆ ಸುಖವೆಲ್ಲಿ?
10. ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಕೇಳುವದರಿಂದ ವ್ಯಕ್ತಿಯುಧರ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಸಜ್ಜನರ ಮಾತು ಕೇಳುವದರಿಂದ ಕೆಟ್ಟ ಬುದ್ಧಿ ತ್ಯಜಿಸಿ ಒಳ್ಳೆಯವರಾಗಬಹುದು. ವಿದ್ಯಾವಂತರ ಮಾತು ಕೇಳುವದರಿಂದ ಜ್ಞಾನವಂತರಾಗಬಹುದು. ಅಧ್ಯಾತ್ಮಕ್ಕೆ ಕಿವಿಗೊಡುವದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷ ಪಡೆಯಬಹುದು.
11. ನೀರು ಒಂದೊಂದೇ ಹನಿಯಾಗಿ ಬೀಳುತ್ತಿದ್ದರೆ ನಿಧಾನವಾಗಿ ಕೊಡವು ತುಂಬುವುದು. ಹಾಗೆಯೇ ಎಲ್ಲವಿದ್ಯೆಗಳನ್ನೂ ಕ್ರಮವಾಗಿ, ಸ್ವಲ್ಪ ಸ್ವಲ್ಪವಾಗಿ ಕಲಿಯಬೇಕು. ಧರ್ಮವನ್ನು ಹಾಗೆಯೇ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಮತ್ತು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಸಂಪಾದಿಸಬೇಕು. ಹಣವನ್ನು ಕೂಡ ಹಾಗೆಯೇ ಸಣ್ಣಸಣ್ಣವಸ್ತುವನ್ನೂ ನಿರ್ಲಕ್ಷಿಸದೆ ಸಂಗ್ರಹಿಸಬೇಕು.

12. ಹಣದಾಸೆಯಿರುವವನನ್ನು ಹಣದಿಂದ ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಗರ್ವಿಷ್ಯನನ್ನು ಕೈಮುಗಿದು ಸಾಧಿಸಬೇಕು. ಮೂರ್ಖನನ್ನು ಅವನ ಮನಸ್ಸನ್ನನುಸರಿಸಿಯೇ ಸಾಧಿಸಬೇಕು. ಸತ್ಯದಿಂದ ಪಂಡಿತನನ್ನು ಒಲಿಸಬೇಕು.
13. ಸರಿಯಾದ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಏಳುವುದು, ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಧೈರ್ಯದಿಂದ ಹೋರಾಡುವುದು, ಬಂಧುಗಳೊಡನೆ ಹಂಚಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಮತ್ತು ತಾನೇ ಮೊದಲು ಆಕ್ರಮಿಸಿ ಭೋಗಿಸುವುದು, (ತನ್ನ ಪಾಲಿನ ಆಹಾರವನ್ನು ಪಟ್ಟು ಹಿಡಿದು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು) ಈ ನಾಲ್ಕು ಹುಂಜದಿಂದ ಕಲಿಯಬೇಕಾದ ಗುಣಗಳು.
14. ದೀಪವು ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ಭಕ್ಷಿಸುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಸಮಾನಾದ ಕಾಡಿಗೆಯನ್ನು ಹೊರಚಿಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ, ನಾವು ಏನನ್ನು ತಿನ್ನುತ್ತೇವೆಯೋ ಅದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕದಾದ ಉತ್ಪನ್ನಗಳು ನಮ್ಮಿಂದ ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ. (ಚಾಣಕ್ಯ ಹೇಳುವುದು ಭೌತಿಕ ರೂಪದಲ್ಲಿರುವ ಆಹಾರದ ಬಗ್ಗೆ ಅಲ್ಲ. ಅವನು ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದು ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಮೌಲ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ. ನಾವು ಸೇವಿಸುವ ಆಹಾರ ಭ್ರಷ್ಟಾಚಾರ, ಅಪರಾಧ, ಅಥವಾ ಅಗೌರವಯುತವಾಗಿ ಸಂಪಾದಿಸಿದ ಹಣದಿಂದ ಬಂದಿದರೆ ಅದನ್ನು ಸೇವಿಸಿದ ನಾವು ಮಾಡುವ ಕೆಲಸಗಳು ಕೂಡ ಅಧರ್ಮಯುತವಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತವೆ. ನಮ್ಮಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತದೆ.)
15. ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹಲವು ವಿಧವಾದ ಬಂಧನಗಳಿವೆ. ಆದರೆ, ಪ್ರೇಮ ಬಂಧನ ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಪ್ರಬಲವಾದುದು. ಮರವನ್ನು ಕೂಡ ಕೊರೆಯುವ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ ದುಂಬಿಯು ಕಮಲದ ಮೊಗ್ಗಿನೊಳಗೆ ಬಂಧಿಯಾಗುತ್ತದೆ.

***

॥ श्लोकचमत्कारः ॥

ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷೆ, ಸಾಹಿತ್ಯ, ಸನಾತನ, ಸಮೃದ್ಧ, ಚಿರಂತನ ವೈವಿಧ್ಯಪೂರ್ಣ. ಇದರಲ್ಲಿ ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಕುರಿತು ಗಹನ ಗಂಭೀರ ವಿಚಾರ ವಿಮರ್ಶೆ ಇದೆ. ಮನೋರಂಜಕ ಸರಸ ಕಾವ್ಯ-ನಾಟಕಗಳೂ ಇವೆ. ಬಿಡಿ ಬಿಡಿಯಾದ ಶ್ಲೋಕ ಸುಭಾಷಿತಗಳೂ ಇವೆ. ಸುಭಾಷಿತಗಳನ್ನು ಅವುಗಳ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯ ಆಧಾರಗಳಿಂದ, ಬ್ರಹ್ಮೋದ್ಯ, ಅನ್ಯೋಕ್ತಿ, ಚಿತ್ರ, ಚಾಟು, ಕೂಟ, ಮುಂತಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಇವುಗಳ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವೆಂದರೆ ಇವುಗಳು ಚಮತ್ಕಾರಯುತವಾಗಿದ್ದು ಮನೋರಂಜಕವಾಗಿರುವುದು. ಇವುಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಸ್ವಾರಸ್ಯಕರವಾಗಿರುತ್ತವೆ.

ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಅನ್ಯೋಕ್ತಿ ಅಥವಾ ಅನ್ಯಾಪದೇಶವೆಂಬುದು ಬಹಳ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯ ಪದ್ಧತಿ. ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ “ಕ್ಷಾ ಸುपर्णा सयुजा सखाया” (ಋಗ್ವೇದ, ಋ.164. 20), “चत्वारिंशंगा त्रयो अस्य पादाः” (ತೈತ್ತಿರೀಯಾರಣ್ಯಕ, X. 10. 2) ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಆ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಅದರ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವೆಂದರೆ ಯಾವುದೇ ವಿಷಯವನ್ನು ನೇರವಾಗಿ ಹೇಳದೆ ಸಂಕೇತಗಳಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ನೆಪಮಾಡಿಕೊಂಡು ಹೇಳುವುದು. ಸಾಂಕೇತಿಕತ್ವ, ನೇರವಲ್ಲದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಣಿ, ಪಕ್ಷಿ, ನಿಸರ್ಗದ ವಸ್ತುಗಳು, ಮುಂತಾದವುಗಳ ಸ್ವಭಾವ, ಪ್ರವೃತ್ತಿ, ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಬಿಂಬಿಸುವುದು - ಇವು ಮೂರು ಅನ್ಯಾಪದೇಶದ ಸ್ವರೂಪ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಗಳು. ಈ ಪಕ್ಷಿ, ಪ್ರಾಣಿ, ಸಸ್ಯಗಳ ಹಿಂದೆ ಸಮಾಜ ಘಾತುಕರಾದ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳೋ ಸಮುಚಿತವಾದ ಗೌರವದಿಂದ ವಂಚಿತರಾದ ಸತ್ತುರುಷರೋ ಇರುವುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಭರತನು ತನ್ನ ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಮೊಟ್ಟ ಮೊದಲಿಗೆ ಅನ್ಯಾಪದೇಶವನ್ನು ಒಂದು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯ

ಪದ್ಧತಿಯೆಂದು ಹೆಸರಿಸಿ, ಗುರುತಿಸಿ, ವಿವರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಅನ್ಯಾಪದೇಶದ ಪದ್ಧತಿಯು ಅಪ್ರಸ್ತುತ ಪ್ರಶಂಸಾ, ದಂಡಿ ಮುಂತಾದವರ ಸಮಾಸೋಕ್ತಿ, ವ್ಯಾಜಸ್ಪತಿ ಮುಂತಾದ ಅಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಗೆ ಬಂದಿತು. ಕವಿಗಳ ಮನಸ್ಸನ್ನೂ ಸೆಳೆಯಿತು. ರುದ್ರಟನು ಅದನ್ನು ಅನ್ಯೋಕ್ತಿಯೆಂಬ ಅಲಂಕಾರದಲ್ಲಿ ಪರಿಗಣಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಅನ್ಯಾಪದೇಶ ಮತ್ತು ಅನ್ಯೋಕ್ತಿಗಳು ಪರ್ಯಾಯ ಶಬ್ದಗಳು. ಈ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದ ಉಪದೇಶಪರ ಹಾಗೂ ವಿಡಂಬನ ಅಥವಾ ಹಾಸ್ಯಪರವಾದ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಅನ್ಯಾಪದೇಶ ಅಥವಾ ಅನ್ಯೋಕ್ತಿ ಸಾಹಿತ್ಯವೆಂದು ಹೆಸರಾಯಿತು. ಅನೇಕ ಅನ್ಯೋಕ್ತಿಯ ಶತಕಗಳು ಉಪಲಬ್ಧವಾಗಿವೆ.

ಭಲ್ಲಟ-ಶತಕವು ಉಪಲಬ್ಧವಾದ ಅನ್ಯೋಕ್ತಿ ಶತಕಗಳಲ್ಲಿ ಮೊಟ್ಟ ಮೊದಲಿನದು ಮತ್ತು ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದು. ಅದರ ಕರ್ತೃವಾದ ಭಲ್ಲಟನು ಕಾಶ್ಮೀರದ ಶಂಕರವರ್ಮನ (ಕ್ರಿ.ಶ. 883-903) ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದನು. ಇದರಲ್ಲಿ ಬರುವ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅಲಂಕಾರಿಕರ ಅಲಂಕಾರ ಶಾಸ್ತ್ರಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ವಸಂತತಿಲಕ ಮತ್ತು ಶಿಖರೀಣಿ ವೃತ್ತಗಳು ಅವನಿಗೆ ಪ್ರಿಯವಾದ ವೃತ್ತಗಳು. ಇದರಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಸಂಕೇತವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡ ಅನ್ಯೋಕ್ತಿಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿವೆ. ಬೇರೆ ಅನ್ಯೋಕ್ತಿಕಾರರು ಬಳಸದ ತೃಣಪುರುಷ, ಹೇಮಕರ, ತೃಣಮಣಿ, ವಿಶಿಖ, ಸ್ವಟಿಕ ಮುಂತಾದ ಸಂಕೇತಗಳನ್ನು ಭಲ್ಲಟನು ಬಳಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಭಲ್ಲಟನ ಶತಕದಲ್ಲಿ ಕವಿಯ ಶಾಂತ ಮನಸ್ಸಿನ ಸ್ಥಿತಿ ಮತ್ತು ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯ ಬುದ್ಧಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತವೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಸಾಮಾಜಿಕ ಪ್ರಜ್ಞೆಯೂ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಶಂಭು ಕವಿಯ ಅನ್ಯೋಕ್ತಿ ಮುಕ್ತಾಲತಾ ಎಂಬ ಸಂಗ್ರಹವೂಕೂಡ ಕಾಶ್ಮೀರಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ್ದು.

ಜಗನ್ನಾಥ ಪಂಡಿತನ ಭಾಮಿನೀವಿಲಾಸದ ಭಾಗವಾದ ಅನ್ಯೋಕ್ತಿ ವಿಲಾಸವು ತನ್ನದೇ ಆದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಅದರ ಅನೇಕ ಆವೃತ್ತಿಗಳಿವೆ. ಜಗನ್ನಾಥನು ಆಯ್ದುಕೊಂಡ ಸಿಂಹ, ಆನೆ, ಹಂಸ, ದುಂಬಿ, ವೃಕ್ಷ, ಕಮಲ, ಮೇಘ, ಸಮುದ್ರ ಮುಂತಾದ ಸಂಕೇತಗಳು ಕವಿಯ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಮನೋಭಾವವನ್ನು ಬಿಂಬಿಸುತ್ತವೆ. ಈ ಅನ್ಯೋಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೊಮ್ಮುವ ಕವಿಯ ಮನೋಭಾವವೆಂದರೆ ಸ್ವಾಭಿಮಾನ ಮತ್ತು ಆತ್ಮವಿಶ್ವಾಸ.

ಜಗನ್ನಾಥನ ಸಮಕಾಲೀನನಾದ ನೀಲಕಂಠದೀಕ್ಷಿತನು ಅನ್ಯಾಪದೇಶಶತಕವೊಂದನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಅವನು ಕವಿ, ದಾರ್ಶನಿಕ ಮತ್ತು ವೈಯಾಕರಣನಾಗಿದ್ದನು. ಅನ್ಯಾಪದೇಶಶತಕವು ಮಾನವನ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಸ್ವಭಾವವನ್ನೂ ಸಾಮಾಜಿಕ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯನ್ನೂ ಸಂಕೇತಗಳ ಮೂಲಕ ವಿಶ್ಲೇಷಿಸುತ್ತದೆ. ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆಯದು ಕೆಟ್ಟದ್ದು ಎರಡೂ ಇವೆ ನಿಜ; ಆದರೆ, ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದು ಗೆದ್ದೀತು ಎಂದು ಹೇಳುವುದು ಕಷ್ಟ. ಅಂತಹ ದೃಷ್ಟಿಕೋನ ನೀಲಕಂಠದೀಕ್ಷಿತನದು. ಅವನ ಅನ್ಯೋಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾದ ಸಮುದ್ರ, ಮೇಘ ಮತ್ತು ವೃಕ್ಷ ಇವು ಅವನ ಮನೋಭಾವಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಂಕೇತಗಳು. ಆನೆ, ಹಂಸ, ಕಾಗೆ, ದುಂಬಿ ಮುಂತಾದವೂ ಅವನ ಅನ್ಯೋಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಪಾತ್ರವಹಿಸುತ್ತವೆ.

ಇವಿಷ್ಟಲ್ಲದೆ ಮಿಥಿಲೆಯ ಮಧುಸೂದನ ದುಜಂತಿಯ ಅನ್ಯಾಪದೇಶಶತಕವು ಕ್ರಿ.ಶ. 18ನೇ ಶತಮಾನಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಸಂಕಲನವಿರಬೇಕು. ಕ್ರಿ.ಶ. 18ನೇ ಶತಮಾನಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಭಟ್ಟ ವೀರೇಶ್ವರನ ಅನ್ಯೋಕ್ತಿಶತಕವು ಉಪಲಬ್ಧವೂ ಪ್ರಕಟಿತವೂ ಆಗಿದೆ. ಹಂಸ ವಿಜಯಗಣಿಯ ಅನ್ಯೋಕ್ತಿ ಮುಕ್ತಾವಲಿಯು 1000 ಅನ್ಯೋಕ್ತಿಗಳ ಸಂಕಲನ. ಪ್ರಕಟಿತವಾದ ಇತರ ಅನ್ಯೋಕ್ತಿ ಸಂಗ್ರಹಗಳಲ್ಲಿ ಅಚ್ಚಾನ್ ದೀಕ್ಷಿತನ ಅನ್ಯೋಕ್ತಿಮಾಲಾ (ಕ್ರಿ.ಶ. 17ನೇ

ಶತಮಾನ), ರುದ್ರನ್ಯಾಯವಾಚಸ್ಪತಿಯ ಅನ್ಯೋಕ್ತಿ ಕಂಠಾಭರಣ (ಕ್ರಿ.ಶ. 16ನೇ ಶತಮಾನ), ಗೀರ್ವಾಣೇಂದ್ರದೀಕ್ಷಿತನ ಅನ್ಯಾಪದೇಶಶತಕ (ಕ್ರಿ.ಶ. 17ನೇ ಶತಮಾನ), ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೆಸರಿಸಬಹುದು.

ಇಂತಹ ವಿಶೇಷ ರೀತಿಯ ಕಾವ್ಯ ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚೀನ ಕವಿಗಳು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ, ಅಧುನಿಕ ಕವಿಗಳೂ ಬಹಳಷ್ಟು ಕೃಷಿ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅವರಲ್ಲಿ ಡಾ. ವೇಣೀಮಾಧವಶಾಸ್ತ್ರಿ ಜೋಷಿಯವರು ಹಾಗೂ ಡಾ. ಆರ್.ಗಣೇಶರು ಪ್ರಮುಖರು.

ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯದ ವಿಶಿಷ್ಟ ಕಾವ್ಯ ಪ್ರಕಾರವನ್ನು ಪರಿಚಯಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಸ್ತುತ ಪ್ರಮುಖ ಪ್ರಾಚೀನ ಹಾಗೂ ಆಧುನಿಕ ಕವಿಗಳ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ ಪೂರ್ಣವಾದ ಕೆಲವು ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನೀಡಲಾಗಿದೆ.

ಪಾತಃ ಪೂಣೋ ಭವತಿ ಮಹತೇ ನೊಪತಾಪಾಯ ಯಸ್ಮಾ-

ತ್ಕಾಲೇನಾಸ್ತಂ ಕ ಇಹ ನ ಯಯುರ್ಯಾನ್ತಿ ಯಾಸ್ಯನ್ತಿ ಚಾನ್ಯೇ ।

ಏತಾವತ್ಸು ವ್ಯಥಯತೀತರಾಂ ಲೋಕಬಾಹೈಸ್ತಮೋಭಿ-

ಸ್ತಸ್ಮಿನ್ನೇವ ಪ್ರಕೃತಿಮಹತಿ ವ್ಯೋಮ್ನಿ ಲಬ್ಧೋಽವಕಾಶಃ ॥ 1 ॥

ಕಿಂ ಜಾತೋಽಸಿ ಚತುಃಪಥೇ ಘನತರಚ್ಚಾಯೋಽಸಿ ಕಿಂ ಛಾಯಯಾ

ಯುಕ್ತಶ್ಚೇತ್ಕಲಿತೋಽಸಿ ಕಿಂ ಫಲಭರೈರಾಡ್ಯೋಽಪಿ ಕಿಂ ಸನ್ನತಃ ।

ಹೇ ಸದೃಕ್ಷ ಸಹಸ್ವ ಸಂಪ್ರತಿ ಸಖೇ ಶಾಖಾಶಿಖಾಕರ್ಷಣ-

ಕ್ಷೋಭಾಮೋಟಾನಭಜ್ಜಾನಾನಿ ಜನತಃ ಸ್ವೈರೇವ ದುಶ್ಚೇಷ್ಟಿತೈಃ ॥ 2 ॥

ಮೌಲೌ ಸನ್ಮಣಯೋ ಗೃಹಂ ಗಿರಿಗುಹಾ ತ್ಯಾಗಃ ಕಿಲಾತ್ಮತ್ವಚೋ

ನಿರೈವೋಪನತೈಶ್ಚ ವೃತ್ತಿರನಿಲೈಃ ಏಕತ್ರಚರೈದೃಶಿ ।

अन्यत्रानृजुवर्त्मता द्विरसना वक्त्रे विषं वीक्षणं
सर्वाऽमङ्गलसूचकं कथय भो भोगिन् सखे किं न्विदम् ॥ 3 ॥

उत्पन्नाः सरितां हृदेषु सुचिरं तत्रैव पुष्टास्ततः
प्राप्ताः प्रावृषि सागरं जलचरास्तासां मुखादेव ये ।
द्वित्रैरेव दिनैस्तिमिङ्गिलकुलस्यासाद्य कूटस्थतां
मृष्यन्त्यद्य न ते रहस्यपि कृतां नादेयतासंकथाम् ॥ 4 ॥

पन्था कर्दमितः पयः कलुषितं हंसाः कृता दूरतः
पीड्यन्ते च यदेवमर्थिन इति क्रूरारवैश्चातकाः ।
सोढाहे तव हे पयोद सकलं शक्नोषि दातुं स्वतः
किं त्वं शीकरमेकमप्युदधिना लोभो यदि स्वीकृतः ॥ 5 ॥

अस्पृश्योऽस्तु मलीमसोऽस्त्वनियताहारोऽस्त्वतोऽप्युद्भटैः
दोषैरस्तु परः शतैः परिवृतः काकस्ततः का क्षतिः ।
भुङ्क्ते भोज्यमुपस्थितं समुहूयैव स्वयं बान्धवा
न्यः सीदन्क्षुधया विचिन्तय ततो धन्यश्च पुण्यश्च कः ॥ 6 ॥

त्वद्गर्भे सुखमासते फणिपतिश्रीकूर्मदिग्दन्तिनः
प्रत्यक्षा कुलभूभृतां स्थितिरिपि त्वय्यम्ब सर्वसहे ।
ये त्वेते बिभृमो वयं भुवमिति स्वं ख्यापयन्ते यशो
निःशकं निरपत्रपं च तदिदं नः कर्णशूलायते ॥ 7 ॥

नात्र व्याधशराः पतन्ति परितो नैवात्र दावानलो
नैवोच्चाऽवचभीतिरत्र चपला नैवास्तृता वागुरा ।
इत्यालोच्य कुरङ्गकेण विहितो नक्षत्रनाथाश्रयः
को जानाति विधिर्विधास्यति पुरः स्वर्भानुदन्तव्रणम् ॥ 8 ॥

यत्सद्गुणोऽपि सरलोऽपि तटस्थितोऽपि
वंशोद्भवोऽपि विदधासि नृशंसकर्म ।
वक्रात्मनो बडिशदण्डतदेव तस्य
जानामि सङ्गतफलं तव कण्टकस्य ॥ 9 ॥

अन्तः शून्यः शिथिलवपुषा दीनदीनोऽतिदूनो
दायादानां शबलनिवहे पीडितोऽस्मीति नित्यम् ।
मा गाः खेदं वलय सलयं कामिनीमोहनत्वात्
तासां रस्ये करभनिकटे नृत्यसि प्रत्ययेन ॥ 10 ॥

उच्चस्थाने च मञ्चं मृदुतरशयनं चित्ररम्यं निचोलं
हृद्यं वा रल्लकं यच्छिरसि च मृदुलं तूपधानं मनोज्ञम् ।
जालं वा माशकं तद्धितकरपवनं दातुमेवं समर्थः
किन्तु त्वं दातुमेकां न च खलु शयनागारनिद्रां समर्थः ॥ 11 ॥

धत्से वृश्चिक सर्वदा तु विपुलं पुच्छे करालं विषं
सर्प त्वं नु दधासि घोरगरलं दन्तेषु बाढं सदा ।
भृङ्ग त्वं वदाने सकण्टक शलाकायां च धत्से विषं
सर्वाङ्गे न तु धत्थ यूयमिति वा बाढं कथं दुर्जनाः ॥ 12 ॥

सर्वेषामपि यः पराक्रमवतां त्वं रे बलिष्ठो वने
 दीर्घस्ते बलवान् करो ननु करिन् देहः प्रचण्डो महान् ।
 गर्वेस्त्वं लघुजीविनां बहुतिरस्कारं सदा मा कृथाः
 पश्येयं तु पिपीलिका करगता क्लेशं च दत्ते कथम् ॥ 13 ॥

- 1) ಮಹಾತ್ಮನಾದ ಸೂರ್ಯನ ಪತನವು ಯಾರಿಗೆ ತಾನೇ ನೋವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ? ಕಾಲ ಬಂದಾಗ ಯಾರು ಹೋಗಿಲ್ಲ, ಹೋಗುತ್ತಿಲ್ಲ, ಹೋಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ? (ಕಾಲೋ ಜಗದ್ಭಕ್ಷಕಃ ವಿಧಿ ನಿಯಮ, ಹೋಗಲೇಬೇಕು.) ಆದರೆ ಯಾರಿಗೂ ಬೇಡವಾದ ಕತ್ತಲು ಪ್ರಕೃತಿಯಿಂದಲೇ ಮಹತ್ತರವಾದ ಸ್ಥಾನವನ್ನು (ಮುಗಿಲನ್ನು) ಆಕ್ರಮಿಸುತ್ತದೆಯಲ್ಲ ಇದು ತುಂಬ ವೃಥೆಯನ್ನು ತರುವುದು.
- 2) ಹೇ ಸದ್ವ್ಯಕ್ತ, (ಹಣ್ಣಿನ ಮರವೇ) ದಾರಿಯ ಬದಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡಿರುವೆ. ನಿಬಿಡವಾದ ನೆರಳನ್ನೂ ಕೊಡುವೆ. ನೆರಳೇನು ಹಣ್ಣುಬಿಟ್ಟಿರುವೆ. ಹಣ್ಣೇನು ಒಂದೂ ಎರಡೋ ತುಂಬ ತುಂಬಿವೆ. ಹೀಗೆ ಸಮೃದ್ಧಿಯಿದ್ದರೂ ಬಾಗಿರುವೆ. ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ದುಷ್ಟಚೇಷ್ಟೆಯನ್ನು ನೀನು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ನೀನೆ ಅನುಭವಿಸು. ಏನದು? ದಾರಿಹೋಕರು ನಿನ್ನ ಕೊಂಬೆಯನ್ನು ಬಗ್ಗಿಸುವರು, ಎಳೆಯುವರು, ಮರ್ದಿಸುವರು, ಮುರಿಯುವರು.
- 3) ಸರ್ಪಾನ್ಯೋಕ್ತಿ ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಲೆಬಾಳುವ ಮಣಿಗಳು, ಮನೆಯೋ ಕಾಡಿನ ಗುಹೆಗಳು, ತನ್ನ ಮೈಮೇಲಿನ ಚರ್ಮವನ್ನೆ ತ್ಯಾಗಮಾಡುವ ಗುಣ ನಿನ್ನದು, ಸಹಜವಾಗಿ ಸಿಗುವ ಗಾಳಿಯೆ ನಿನಗೆ ಆಹಾರ (ಸಾತ್ವಿಕಾಹಾರ). ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ಸರಳತೆ ಶುದ್ಧತೆ ಒಂದುಕಡೆ. ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆ ನಿನ್ನ ನಡಿಗೆ ವಕ್ರ,

ಎರಡು ನಾಲಿಗೆ, ಬಾಯಲ್ಲಿ ವಿಷವಿದೆ. ನಿನ್ನ ದರ್ಶನ ಅಮಂಗಲಸೂಚಕ!
ಅಯ್ಯಾ ಸರ್ಪವೇ ಇದೇನಿದು?

4) ಮತ್ಸ್ಯಾನ್ಯೋಕ್ತಿ-ನದಿಯ ಮಡುವಿನ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಮೀನುಗಳು ಹುಟ್ಟಿ, ಅಲ್ಲಿ ದಷ್ಟಪುಷ್ಟವಾಗಿ ಬೆಳೆದವು. ಮಳೆಗಾಲ ಬಂದಮೇಲೆ ಆ ಪ್ರವಾಹದೊಂದಿಗೆ ಅವು ಸಾಗರವನ್ನು ತಲುಪಿದವು. ತಲುಪಿ ಎರಡು ಮೂರು ದಿನಗಳಲ್ಲೇ ಸಮುದ್ರದ ಮೀನುಗಳೊಂದಿಗೆ ಸೇರಿಕೊಂಡು ನಾವೂ ನಿಮ್ಮವರೆ ಎಂದು (ಇಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಇಲ್ಲೇ ಬೆಳೆದವರು ಎಂದು ಹೇಳಿ, ನದಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಬೆಳೆದ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಬಚ್ಚಿಟ್ಟು), ಪರಸ್ಪರ ಸಿಕ್ಕಿದಾಗ ತಮ್ಮತಮ್ಮಲ್ಲೇ ರಹಸ್ಯವಾಗಿಟ್ಟ ತಮ್ಮ ಜನ್ಮದ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ಗೌರವಿಸುವುದೇ ಇಲ್ಲ!

5) ಹೇ ಮೋಡವೇ ನೀನು ಮಳೆಗರೆದಾಗ ರಸ್ತೆಗಳೆಲ್ಲ ಕೆಸರಾಗುವವು. ನೀರೆಲ್ಲ ರಾಡಿಯಾಗುವವು. ಹಂಸಗಳೆಲ್ಲ ದೂರಕ್ಕೆ ಹಾರಿಹೋಗುವವು. ಚಾತಕ ಪಕ್ಷಿಗಳನ್ನು 'ಇವು ನೀರನ್ನು ಬೇಡಲು ಬಂದಿವೆ' ಅಂತ ಗೋಳಾಡಿಸಿ ಪೀಡಿಸುವೆ. ನೀನು ಮಳೆಗರೆಯುವೆ ಎಂದು ನಾವೇನೂ ಸಹಿಸಿಕೊಂಡೆವು. ಆದರೆ ಸಮುದ್ರವೇನಾದರೂ ಜಿಪುಣತನದಿಂದ ನೀರನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿದ್ದರೆ, ನಿನಗೆ ಒಂದು ಬಿಂದುವನ್ನಾದರೂ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಕೊಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿದೆಯೇನು?

6) ಹೇ ಕಾಗೆ ನೀನು ಮೈಲಿಗೆ, ನೀತಿ-ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಗಾಳಿಗೆತೂರಿ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿನ್ನುವೆ, ಅಲ್ಲದೇ ಇತರ ಪಕ್ಷಿಗಳೊಂದಿಗೆ ಹೊಡೆದಾಡಿ ಬದುಕುವೆ ಇತ್ಯಾದಿ ದೋಷಗಳು ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಇದ್ದರೂ ಅದರಿಂದ ನಿನಗೆ ಯಾವ ಹಾನಿಯೂ ಇಲ್ಲ. ಯಾಕೆಂದರೆ ಹಸಿದು ಕುಸಿದುಹೋಗುವ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಅನ್ನವನ್ನು ಕಂಡಾಗ ನೀನೆ ನಿನ್ನ ನೂರಾರು ಬಂಧು

ಬಾಂಧವರನ್ನು ಕಾ ಕಾ ಅಂತ ಕರೆದು ಹಂಚಿಕೊಂಡು ತಿನ್ನುತ್ತೀಯಲ್ಲ. ಇದರಿಂದ ನಿನಗಿಂತ (ಮಿಗಿಲಾದ) ಧನ್ಯರು ಮತ್ತು ಪುಣ್ಯಾತ್ಮರು ಯಾರಿದ್ದಾರೆ?

7) ಅಮ್ಮಾ ಆದಿಶೇಷ, ಆದಿಕೂರ್ಮ, ದಿಗ್ಗಜಗಳು, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿರುವ ಕುಲಪರ್ವತಗಳು (ಭೂಭೃತ್=ಭೂಮಿಯನ್ನು ಹೊತ್ತಿಕೊಂಡಿರುವವು= ಪರ್ವತ) ನಿನ್ನ ಉದರದಲ್ಲಿ ಹಾಯಾಗಿ ಇವೆ. ಇವರ ಭಾರವನ್ನು ನೀನು ಬಾಯಿಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಸಹಿಸಿರುವೆ. ಆದರೆ ಇವೆಲ್ಲವೂ 'ನಿನ್ನನ್ನು ತಾವೇ ಹೊತ್ತಿವೆ' ಅಂತ ನಾಚಿಕೆ ಬಿಟ್ಟು ನಿಶ್ಯಂಕೆಯಿಂದ ಆಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿವೆ! ಇದು ನಮ್ಮ ಕಿವಿಗೆ ಶೂಲಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ.

8) ಒಂದು ಜಿಂಕೆ ಅಂದುಕೊಂಡಿತು, ಇಲ್ಲಿ ಬೇಡನ ಬಾಣದ ತೊಂದರೆಯಿಲ್ಲ, ಇಲ್ಲಿ ಕಾಡ್ಗಿಚ್ಚಿನ ಅಪಾಯವಿಲ್ಲ, ಇಲ್ಲಿ ಭಯಂಕರವಾದ ಹಿಂಸ್ರಮೃಗವು ಇಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಬಲೆ ಇಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಅಂದುಕೊಂಡು ಚಂದ್ರ ಬಿಂಬಕ್ಕೆ ಹೋಯಿತು. ಆದರೆ ಅಲ್ಲಿ ರಾಹು ಬಂದು ನುಂಗುತ್ತೆ (ರಾಹುವಿನ ಹಲ್ಲಿನಿಂದ ಗಾಯವಾಗುತ್ತೆ) ಅಂತ ಅದಕ್ಕೇನು ಗೊತ್ತು.

9) ಹೇ ಗಾಳ(ದ ಕೋಲೆ) ನೀನು ಒಳ್ಳೆಯ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು (ಬಿಡುರಿನಿಂದ), ಹಾಗೆ ಗುಣಾಸ್ವಿತನು (ದಾರಕಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ), ಮತ್ತು ನೇರವಾಗಿರುವೆ, ತಟಸ್ಥವಾಗಿರುವೆ (ದಡದಲ್ಲಿರುವೆ). ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ಗುಣಗಳು ಇದ್ದರೂ ಪಾಪದ ಮೀನುಗಳನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವ ಸಾಧನವಾಗಿದ್ದೀಯಾ. ಯಾಕೆಂದರೆ ಅದರ ತುದಿಗೆ ಕಟ್ಟಿರುವ ವಕ್ರವಾದ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಕೊಕ್ಕೆಯ ಸಹವಾಸದಿಂದ ಬಂದ ಫಲವಿದು!

10) ಎಲೈ ಬಳಿಯೇ ನೀನು ಒಳಗೆ ಟೊಳ್ಳು ಮತ್ತೆ ದಾಯಾದರ ನಡುವೆ ಸದಾ ಜಗಲಾಡಿಕೊಂಡಿರಬೇಕು ಅಂತ ಬೇಜಾರು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಡ. ಸುಂದರಿಯರು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ನಿನ್ನ ನೇವರಿಸಿಕೊಂಡು ನೇವರಿಸಿಕೊಂಡು

ಕೈ ಹತ್ತಿರವಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಸಮಾಧಾನ ಮಾಡಿಕೋ.
(ಶತಾವಧಾನಿ ಆರ್.ಗಣೇಶ್)

11) ಅಯ್ಯಾ ಶಯನಾಗಾರವೇ! ನೀನು ಉನ್ನತ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಮಂಚವನ್ನೂ,
ಅದರ ಮೇಲೆ ಮೆತ್ತಗಿನ ಗಾದಿಯನ್ನೂ, ಅದರ ಮೇಲೆ ಸುಂದರ
ಚಿತ್ತಾರದಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾದ ಹಾಸನ್ನೂ, ಆಕರ್ಷಕವಾದ
ಕಂಬಳಿಯನ್ನೂ, ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಮೃದು ಮನೋಹರವಾದ
ತಲೆದಿಂಬನ್ನೂ, ಸೊಳ್ಳೆಪರದೆಯನ್ನೂ, ತಂಪಾದ ಗಾಳಿಯನ್ನೂ ಹೀಗೆ
ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ನೀಡಲು ಸಮರ್ಥ. ಆದರೆ ನೀನು ಸುಖ ನಿದ್ರೆಯೊಂದನ್ನು
ಮಾತ್ರ ನೀಡಲು ಅಸಮರ್ಥನಾಗಿರುವೆ! (ಸಾಧನ ಸಲಕರಣೆಗಳನ್ನು
ನಾವು ಕೊಂಡುಕೊಳ್ಳಬಹುದು, ಅದು ನಮ್ಮ ಅಧೀನ. ಆದರೆ ಅದರ
ಫಲವನ್ನಲ್ಲ!) (ಡಾ. ವೇಣೀಮಾಧವಶಾಸ್ತ್ರಿ ಜೋಷಿ)

12) ಹೇ ಚೇಳೆ! ನೀನು ಬಾಲದಲ್ಲಿ ವಿಷವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವೆ. ಹೇ
ಸರ್ಪ! ನಿನಗೆ ಹಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ವಿಷವಿದೆ. ಹೇ ದುಂಬಿಯೆ! ನೀನು ಬಾಯಿಯ
ಮುಳ್ಳಿನಂಥ ಅವಯವದಲ್ಲಿ ವಿಷವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವೆ. ಹೀಗೆ ನೀವು
ಕೆಲವೇ ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ವಿಷವಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವಿರಿ. ಹೀಗಾಗಿ ನೀವೆಲ್ಲ
ದುರ್ಜನರಾದುದು ಹೇಗೆ? (ನೀವು ದುರ್ಜನರಲ್ಲ! ದುರ್ಜನರಾದರೋ
ಸರ್ವಾಂಗಗಳಲ್ಲೂ ವಿಷವನ್ನೇ ತುಂಬಿಸಿಕೊಂಡವರು!) (ದುರ್ಜನರಿಗೆ
ಸರ್ವಾಂಗದಲ್ಲೂ ವಿಷವಿರುವುದು.) (ಡಾ. ವೇಣೀಮಾಧವಶಾಸ್ತ್ರಿ
ಜೋಷಿ)

13) ಅಯ್ಯಾ ಆನೆಯೇ! ನೀನಾದರೋ ಸಮಗ್ರ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಇರುವ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲೆ ಬಲಿಷ್ಠನಾಗಿರುವೆ. ನಿನ್ನ ನೀಳವಾದ ಸೊಂಡಿಲು ತುಂಬ ಶಕ್ತಿಶಾಲಿಯಾಗಿದೆ. ದೇಹವೋ ಭಾರೀ ಗಾತ್ರದ್ದಾಗಿದೆ. ಇವೆಲ್ಲವುಗಳಿಂದ ತಾನು ದೊಡ್ಡವನೆಂಬ ಗರ್ವದಿಂದ ಪುಟ್ಟ ಪುಟ್ಟ ಜೀವಿಗಳನ್ನು ತಿರಸ್ಕಾರದಿಂದ ಕಾಣಬೇಡ. ನೋಡಿದಲ್ಲಿ, ಈ ಚಿಕ್ಕವರು ಇದೆಯಲ್ಲ ಅದು ನಿನ್ನ ಸೊಂಡಿಲೊಳಗೆ ಹೋದರೆ ಎಂತಹ ನೋವು ಕೊಡುವುದುಗೊತ್ತಾ? (ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನರ ಶಕ್ತಿ ಅಷ್ಟು ಹಗುರವಲ್ಲ!) (ಡಾ. ವೇಣೀಮಾಧವಶಾಸ್ತ್ರಿ ಚೋಷಿ)

ಮೇಘಪ್ರತಿಸಂದೇಶ:

ಕಾಳಿದಾಸನು ರಚಿಸಿದ ಮೇಘದೂತ ಅಥವಾ ಮೇಘಸಂದೇಶ ಸಂಸ್ಕೃತದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಸಂದೇಶ ಕಾವ್ಯವಾಗಿದೆ. ಅದರ ಅನುಕರಣೆಯಾಗಿ ಕೋಕಿಲ ಸಂದೇಶ, ಹಂಸ ಸಂದೇಶ, ಭೃಂಗ ಸಂದೇಶ ಇತ್ಯಾದಿ ಅನೇಕ ಕಾವ್ಯಗಳು ಹುಟ್ಟಿವೆ. ಅವೆಲ್ಲವೂ ಮೇಘಸಂದೇಶದ ಮಾದರಿಯಲ್ಲೇ ರಚಿತವಾಗಿವೆ. ಅಂಥ ಒಂದು ಸಂದೇಶ ಕಾವ್ಯ 'ಮೇಘಪ್ರತಿಸಂದೇಶ'

ಮೇಘ ಪ್ರತಿಸಂದೇಶವನ್ನು ರಚಿಸಿದ ಕವಿ ಮಂಡಿಕಲ್ ರಾಮಶಾಸ್ತ್ರಿ. ಕೋಲಾರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಚಿಕ್ಕಬಳ್ಳಾಪುರದ ಹತ್ತಿರ ಇರುವ ಮಂಡಿಕಲ್ ಎಂಬ ಗ್ರಾಮವು ಇವರ ಜನ್ಮಸ್ಥಳ. ಈತನ ತಂದೆ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬ ಶಾಸ್ತ್ರಿ. 1849 ರಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ರಾಮಶಾಸ್ತ್ರಿಯು ಮೈಸೂರಿಗೆ ಬಂದು ಋಗ್ವೇದವನ್ನು ಕಲಿತರು. ತಮ್ಮ ಗ್ರಾಮದ ವೆಂಕಟರಾಮಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಅಭ್ಯಸಿಸಿ ಉತ್ತರ ಭಾರತಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಅಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ಗುರುಗಳಿಂದ ವ್ಯಾಕರಣ ಮತ್ತು ನ್ಯಾಯ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಅಧ್ಯಯನವನ್ನು ಮಾಡಿದರು. ಆಮೇಲೆ ಮೈಸೂರಿಗೆ ಬಂದು ಪಂಡಿತರತ್ನ ಸೀತಾರಾಮ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳಿಂದ ಅಲಂಕಾರ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಕಲಿತು ವಿದ್ವತ್ ಪದವಿಯನ್ನು ಗಳಿಸಿಕೊಂಡರು. ಭಕ್ತಿ ನರಸಪ್ಪನವರು ಆರಂಭಿಸಿದ್ದ ಸಂಸ್ಕೃತ ಪಾಠಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿ ಹಲವಾರು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ವಿದ್ಯಾದಾನವನ್ನು ಮಾಡಿದರು. ಶೃಂಗೇರಿಯ ಶ್ರೀ ಶಿವಾಭಿನವ ಸಚ್ಚಿದಾನಂದ ಭಾರತೀ ಸ್ವಾಮಿಗಳಿಂದ ಅದ್ವೈತದರ್ಶನದ ಸರ್ವಸ್ವವನ್ನೂ ಅರಿತು ಆರ್ಯಧರ್ಮಪ್ರಕಾಶಿಕಾ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ರಚಿಸಿದರು. ಜರ್ಮನಿಯ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಸಂಸ್ಕೃತ ವಿದ್ವಾಂಸ ಮ್ಯಾಕ್ಸ್ ಮುಲ್ಲರ್ ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ನೋಡಿ ರಾಮಶಾಸ್ತ್ರಿಯವರ ಪಾಂಡಿತ್ಯವನ್ನು ಹೊಗಳಿದರು. ಆಗ ಮೈಸೂರು ರಾಜ್ಯದ ಮಹಾರಾಜರಾಗಿದ್ದ ಶ್ರೀ ಚಾಮರಾಜ ಒಡೆಯರ್‌ರವರೂ ರಾಮಶಾಸ್ತ್ರಿಯವರನ್ನು ಸನ್ಮಾನಿಸಿದರು.

ಕ್ರಿ.ಶ 1914ರಲ್ಲಿ ರಾಮಶಾಸ್ತ್ರಿಯವರು ರಚಿಸಿದ ಭೈಮೀಪರಿಣಯ ಎಂಬ ಸಂಸ್ಕೃತ ನಾಟಕವು ಈ ಕವಿಯ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿತು. ನಾಲ್ವಡಿ ಕೃಷ್ಣರಾಜ

ಒಡೆಯರ್ ಅವರು ರಾಮಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳಿಗೆ 'ಕವಿರತ್ನ' ಎಂಬ ಬಿರುದನ್ನಿತ್ತರು. ಈ ಕವಿಯು ಕವಿಕುಲಾಲಂಕಾರ, ಕವಿಶಿರೋಮಣಿ, ಸರಸಕವಿಕುಲಕಂಠೀರವ, ಕವಿಕುಲಾವತಂಸ, ಕವಿಭೂಷಣ ಮುಂತಾದ ಬಿರುದುಗಳನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡರು. ಇವರ ಕುಂಭಾಭಿಷೇಕ ಚಂಪೂ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥವು ಶೃಂಗೇರಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಕುಂಭಾಭಿಷೇಕವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುತ್ತದೆ.

ಮೇಘಪ್ರತಿಸಂದೇಶ ಒಂದು ಸಂದೇಶಕಾವ್ಯ. ಕಾಳಿದಾಸನ ಮೇಘಸಂದೇಶದ ಮುಂದಿನ ಭಾಗದಂತೆ ಇದು ರಚಿತವಾಗಿದೆ. ಮೇಘಸಂದೇಶದಲ್ಲಿ ಕುಬೇರನ ಶಾಪದಿಂದ ಪತ್ತೀವಿಯುಕ್ತನಾಗಿ ರಾಮಗಿರಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರ್ಷ ವಾಸಿಸಬೇಕಾಗಿದ್ದ ಯಕ್ಷನು ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಮೋಡವನ್ನು ನೋಡಿ ಅದರ ಮೂಲಕ ತನ್ನ ಪತ್ನಿಗೆ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿದನೆಂದು ವರ್ಣಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆ ಮೋಡವು ಅಲಕಾಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಯಕ್ಷಪತ್ನಿಗೆ ಸಂದೇಶವನ್ನು ತಲುಪಿಸಿತು. ಮತ್ತೆ ಅದೇ ಮೋಡವನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿ ಯಕ್ಷಪತ್ನಿಯು ಯಕ್ಷನಿಗೆ ಕಳುಹಿಸಿದ ಸಂದೇಶವೇ ಮೇಘಪ್ರತಿಸಂದೇಶ.

ಮೇಘಸಂದೇಶದಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಮೇಘ ಪ್ರತಿ ಸಂದೇಶದಲ್ಲೂ ಎರಡು ಭಾಗಗಳಿವೆ. ಮೇಘಸಂದೇಶದ ಪೂರ್ವಾರ್ಧದಲ್ಲಿ ಮೇಘವು ಹೋಗಬೇಕಾದ ಮಾರ್ಗದ ವರ್ಣನೆಯೂ, ಉತ್ತರಾರ್ಧದಲ್ಲಿ ಸಂದೇಶವೂ ಇದೆ. ಆದರೆ ಮೇಘಪ್ರತಿಸಂದೇಶದಲ್ಲಿ ಸಂದೇಶ ಪೂರ್ವಾರ್ಧದಲ್ಲಿದೆ, ಮಾರ್ಗದ ವರ್ಣನೆ ಉತ್ತರಾರ್ಧದಲ್ಲಿದೆ. ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದ ವರ್ಣನೆಗೆ ಮೇಘಪ್ರತಿಸಂದೇಶದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವಿದೆ. ಈ ಗ್ರಂಥದ ಪೂರ್ವಾರ್ಧದಲ್ಲಿ 68 ಪದ್ಯಗಳೂ ಉತ್ತರಾರ್ಧದಲ್ಲಿ 96 ಪದ್ಯಗಳೂ ಇವೆ. ಯಕ್ಷಿಯ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಕೇಳಿ ಕರುಣೆ ಹುಟ್ಟಿದ ಕುಬೇರನು ಶಾಪವನ್ನು ಕೊನೆಗೊಳಿಸಿ ಅವರು ಒಟ್ಟಾಗಿರುವಂತೆ ಮಾಡಿದನು ಎಂದು ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಸುಖಾಂತವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

ಮೇಘವು ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದ ಅನೇಕ ಸ್ಥಳಗಳನ್ನು ಸಂದರ್ಶಿಸಿ ಮೈಸೂರು ನಗರಕ್ಕೆ ಬರುವುದೆಂದು ಹೇಳಿ ಮೈಸೂರಿನ ಸೌಂದರ್ಯ, ವೈಭವ ಮತ್ತು ಸಂಪತ್ತುಗಳನ್ನು ಯಕ್ಷಿಯ ಮುಖದಿಂದ ಕವಿಯು ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಇಪ್ಪತ್ತನೆಯ ಶತಮಾನದ ಪೂರ್ವಾರ್ಧದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ವಡಿ ಕೃಷ್ಣರಾಜರ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಮೈಸೂರಿನ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು. ವಿದ್ಯುದ್ದೀಪಗಳಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸುವ ಬೀದಿಗಳು,

ಅರಮನೆ, ವಿಣಾವಾದನ, ಕೃಷ್ಣರಾಜಸಾಗರ ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ಸುಂದರವರ್ಣನೆ ಈ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿದೆ.

೧. ರಮ್ಯಾಕಾರಂ ಜಲಧರ ! ತತೋ ರಾಜ್ಞನಾಥಂ ವಿಮಾನಂ ,
ಸಾಧ್ವಿಭಕ್ತಿಸ್ವಮತಿವಿನತಸ್ತ್ರೀಃ ಪರಿಕ್ರಮ್ಯ ಸದ್ಯಃ ।
ಕಾರ್ಣಾಟಿನಾಂ ಕುಟಿಲಕುಟಿಲೈಃ ಕುಂತಲೈಃ ಕೋಮಲಾಭೈಃ,
ಮೈತ್ರೀಂ ಲಬ್ಧುಂ ಮಹಿಸುರಪುರೀಂ ರಾಜಧಾನೀಮುಪೇಯಾಃ ॥
೨. ತಸ್ಯಾಂ ಪುರ್ಯಾ ಜಲದ ! ವಿಹರನ್ ವೀಥಿಕಾನಾಂ ಸಹಸ್ರೇ ,
ವರ್ಷನ್ಮುಖೋ ವಿತತಮಸಕೃದ್ ಭಿಷಣಂ ಮಾ ಸ್ಮ ಗರ್ಜಃ ।
ದೇಹಲ್ಯಾಂ ತ್ವದ್ವಿತತಕರಕಾಸಙ್ಗ್ರಹಾಯ ಭ್ರಮಂತ್ಯಃ ,
ಕನ್ಯಾಃ ಕಾಶ್ಚಿತ್ತವ ಪೃಥುರವಾಡ್ ಭೀತಭೀತಾ ಭವೇಯುಃ ॥
೩. ತಸ್ಯಾಂ ರಾಜ್ಞಿವಿರಚಿತಮಹಾಪಾಠಶಾಲಾತ್ತವಿತ್ತಾಃ ,
ಪ್ರೇಕ್ಷಯಾಃ ಪ್ರೇಷಾಭರಣವಸನೈಃ ಪ್ರೌಢವಿದ್ಯಾಪ್ರವೀಣಾಃ ।
ವೀಣಾಲಾಪೈರ್ವಿನಯವಿಭವೈರ್ವಲ್ಗುವಾಚಾಂ ವಿಲಾಸೈಃ,
ಗೇಹೇಗೇ ನಿಜನಿಜಜನಾನ್ ಪ್ರೀಣಯಂತೇ ತರುಣ್ಯಃ ॥
೪. ವಿದ್ಯುಚ್ಚಕ್ತಿಯಾ ಸತತವಿತತೈರ್ನಾಲಿಕಾನ್ತರ್ನಿರುದ್ಧೈಃ,
ಪ್ರಾಪ್ತೇ ರನ್ಧ್ರೇ ಪುರವಿಭವಸಂಪ್ರೇಕ್ಷಯೇವೋತ್ಪತದ್ಧಿಃ ।
ಕಾವೇರೀಯೈರ್ಮಧುರಮಧುರೈಃ ಪಾವನೈಶ್ಚಾಮ್ಬುಪೂರೈಃ,
ತೋಯಾಧಾರಾಶ್ಚಿರವಿರಚಿತಾಸ್ತತ್ರ ಸರ್ವೇ ಪರಾಸ್ತಾಃ ॥
೫. ಗ್ರೀಷ್ಠೇ ಪ್ರೌಢೈಸ್ತಪನಕಿರಣೈಸ್ತಾಪಿತಾಸ್ತತ್ರ ಲೋಕಾಃ ,
ಶಾನ್ತಾಶ್ಚಿಹ್ನಾಸ್ತದಪಿ ಕುತುಕಾತ್ಸ್ವಸ್ವಕಾರ್ಯೇ ಪ್ರವೃತ್ತಾಃ ।
ಪಶ್ಚಾತ್ ಕಂಠಾಶ್ರಮಪರಿಸ್ತಕ್ರೃಷ್ಣಾರಾಡ್ಸಾಗರೋದ್ಯತ್ -
ಪಾಥೋವಾತೈಃ ಪ್ರಶಮಿತಪರಿಶ್ರಾನ್ತಯಃ ಪ್ರೋತ್ಸಹಂತೇ ॥
೬. ತತ್ರೋತ್ಕೀರ್ಣಾಚಲ ಇವ ಮಹದ್ ರಾಜತೇ ರಾಜಗೇಹಮ್

हेषाघोषैर्मदगजमदैः पूरितप्राङ्गणाढ्यम् ।
 विद्युद्दीपायुतपरिवृतोत्तुङ्गतद्रोपुराग्रे,
 दृश्यं दूरादपि निशि महद्दीपमाणिक्यमिन्धे ॥

७. तद्गर्भस्थे तरुणभरिते विश्वविद्यालये वा
 विद्यार्थिभ्यो विभुविरचिते वेदशास्त्रालये वा ।
 आस्थाने वा महितविभवे मेरुशृङ्गायमाणे,
 भूयोभूयो विचिनु मम तं प्राणानाथं प्रयातम् ॥

८. सन्ध्याकाले त्रिनयनगृहं तत्र वाराहगेहम्
 लक्ष्मीकान्तप्रियगृहमथो कृष्णदेवालयं च ।
 दर्शदर्शं दयितमयि तं साधु साधो! विचिन्वन्
 मत्कार्यार्थं पुरपरिसरे याहि भद्रं बलाद्रिम् ॥

९. तत्र स्थित्वा महिसुरपुरीं वीक्षसे यद्यधस्तात्
 तत्सौभाग्यं सकलमपि ते नेत्रपात्रं तदा स्यात् ।
 विद्युद्दीपैर्निशि परिवृता या समस्तेऽपि देहे,
 राज्ञा रत्नाभरणनिकरैर्भूषितेवावभाति ॥

१०. चामुण्डाम्बाचरणनलिनन्यासधन्योपकण्ठे ,
 राज्ञस्सौधे विचिनु तमथो तत्र देवीतटाके ।
 पीत्वा तस्मिन् जलधर जलं प्रेरितो गन्धवाहैः ,
 श्रीकण्ठेशं कलय कपिलाकौण्डिनीसङ्गमस्थम् ॥

1. षष्ठीसंज्ञा - रम्यः आकारः यस्य तद् रम्याकारम् । बह्वुव्युत्पत्तिः ।
 राज्ञनाथस्य इदं राज्ञनाथम् । उद्दिष्ट. ಇವೆರಡೂ ವಿಮಾನಮ್ ಎಂಬುದರ
 ವಿಶೇಷಣಗಳು. साध्वी भक्तिः यस्य सः साध्वीभक्तिः । अति

अधिकं विनतः अतिविनतः । त्रिः = ಮೂರು ಸಲ. ಅವ್ಯಯ. परिक्रम्य
 लुबन्त अव्यय कर्णाटस्य इमाः कार्णाट्यः, तासां कार्णाटीनाम् ।
 कुटिलप्रकाराः इति कुटिलकुटिलाः, तैः कुटिलकुटिलैः । कोमला
 आभा येषां तैः कोमलाभैः । ಇವೆರಡೂ ಕುನ್ತಲೈಃ ಎಂಬ ಪದದ
 ವಿಶೇಷಣಗಳು. मित्रस्य भावो मैत्री, तां मैत्रीम् । ತದ್ಭಿಶಾಂತ. लब्धुम्
 ತುಮುನ್ನಂತ ಅವ್ಯಯ. उपेयाः, उप + इयाः । इण् गतौ, लिङ् ।
 मध्यमपुरुष एकवचनम् । उपेयात् उपेयाताम् उपेयुः । उपेयाः उपेयातम्
 उपेयात । उपेयाम् उपेयाव उपेयाम्

2. जलं ददातीति जलदः । तत्सम्बोधनं जलदेति । विहरन्, वर्षन् –
 ವರ್ತಮಾನ ಕೃದಂತ, ಪುಲ್ಲಿಂಗ, ಪ್ರ.ಏ., ನ ಸಕೃತ್ ಇತಿ ಅಸಕೃತ್ । ಸಕೃತ್
 ಎಂದರೆ ಒಮ್ಮೆ, ಅಸಕೃತ್ ಎಂದರೆ ಅನೇಕ ಬಾರಿ, ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥ.
 मा स्म गर्जः । ‘स्मोत्तरे लङ् च’ ಎಂಬ ಪಾಣಿನಿ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಲಜ್
 ಲಕಾರ. ನ ಮಾಡ್ಯೋಗಿ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಅಡಾಗಮನಿಷೇಧ. वितताः
 करकाः विततकरकाः, तव विततकरकाः त्वद्विततकरकाः, तेषां संग्रहाय
 । भ्रमन्त्यः ವರ್ತಮಾನ ಕೃದಂತ, ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗ, ಪ್ರಥಮಾ ಬಹುವಚನ.
 पृथुरचासौ रवरच पृथुरवः तस्मात् पृथुरवात् । ಕರ್ಮಧಾರಯ
 भीन्नार्थानां भयहेतुः ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಅಪಾದಾನ ಸಂಜ್ಞೆ ಬಂದು,
 अपादाने पञ्चमी । भीतप्रकाराः इति भीतभीताः ತುಂಬ
 ಹೆದರಿದವರು.

3. राज्या विरचिता राज्ञीविरचिना । (ತೃತೀಯಾ ತತ್ಪುರುಷ). राज्ञीविरचिता
 चासौ महापाठशाला च राज्ञीविरचितमहापाठशाला । (ಕರ್ಮಧಾರಯ).
 राज्ञीविरचित महापाठशालायाः आत्तं वित्तं याभिः ताः
 राज्ञीविरचितमहापाठशालात्तवित्ताः । (ಬಹುವ್ರೀಹಿ) आभरणानि च

वसनानि च आभरणवसनानि (द्वन्द्व). प्रेषानि च तानि प्रेषाभरणवसनानि तैः (बहुव्रीह). प्रौढा चासौ विद्या च प्रौढविद्या (कर्मधारय) प्रौढविद्यायां प्रवीणाः प्रौढविद्याप्रवीणाः (सप्तमि उच्यते). वीणानाम् आलापाः वीणालापाः, तैः वीणालापैः । (षष्ठी उच्यते). विनयस्य विभवः विनयविभवः , तैः विनयविभवैः । वल्गवश्च ताः वाचश्च वल्गुवाचः, तासां वल्गुवाचाम् । प्रीणयते ७८, प्र.पु.ब.

4. विद्युतः शक्तिः विद्युच्छक्तिः , तथा विद्युच्छक्त्या । सततं वितताः सततवितताः, तैः सततविततैः । नालिकानाम् अन्तः नालिकान्तः । अन्तर् एवमन्तः अन्तः अन्तः. प्राप्ते रन्ध्रे = रन्ध्रेण सिकृदात्, सति सप्तमि, पुरस्य विभवः पुरविभवः, पुरविभवस्य संप्रेक्षा, तथा । उत्पत्तिः वर्तमानं कृतं, सुल्लिङ्ग, तृतीयया विभक्ति, बहुवचनं. कावेर्याः इमे कावेरीयाः, तैः कावेरीयैः । तद्विज्ञानं विशेषण. अम्बुनः पूराः अम्बुपूराः, तैः । तोयस्य आधाराः तोयाधाराः । चिरं विरचिताः चिरविरचिताः । पुरविभवसंप्रेक्षयेव एवलिङ्गं एतद्विज्ञानं.
5. तपनस्य किरणाः तपनकिरणाः , तैः तपनकिरणैः । शान्ता आशङ्का येषां ते शान्ताशङ्काः । कण्वाश्रमे परिलसन् कृष्णराट्सागरः कण्वाश्रमपरिलसत्कृष्ण राजसागरः , तस्माद् उद्यद्भिः पाथोवातैः । पाथसा मिश्रिताः वाताः, पाथोवाताः । प्रशमिता परिश्रान्तिः येषां ते, प्रशमितपरिश्रान्तयः । प्रोत्सहन्ते, प्र+उत्+सहन्ते । लट्, प्र, पु, ब ।
6. उत्कीर्णश्च असौ अचलश्च उत्कीर्णचलः । कर्मधारय. हेषाणां घोषाः हेष्वाघोषाः , तैः हेष्वाघोषैः । मदयुक्ताः गजाः मदगजाः, तेषां मदैः । पूरितं च तत् प्राङ्गणं च पूरितप्राङ्गणम् । कर्मधारय

पूरितप्राङ्गणेन आढ्यं पूरितप्राङ्गणाढ्यम् । उच्चुयुः। विद्युदीपानाम् अयुतं विद्युदीपायुतं तेन परिवृतं विद्युदीपायुतपरिवृतम् । उत्तुङ्गं च तद्रोपुरं च उत्तुङ्गंतद्रोपुरम् । विद्युदीपायुतपरिवृतं च उत्तुङ्गतद्रोपुरं च तस्य अग्रे इति विद्युदीपायुतपरिवृतोत्तुङ्गतद्रोपुराग्रे । दीपो माणिक्यमिव दीपमाणिक्यम् । ಇಲ್ಲಿ ಉಪಮಾಲಂಕಾರ. ಇನ್ಧಿ । ಇನ್ಧಿ ದೀಪ್ತೌ । ಲಠ, ಪ್ರ ಪು ಉ ।

7. तस्य गर्भः तद्गर्भः तद्गर्भे तिष्ठतिति तद्गर्भस्थः तस्मिन् । विश्वस्य विद्याः विश्वविद्याः, तासाम् आलयः विश्वविद्यालयः । विद्याम् अर्थयन्ते इति विद्यार्थिनः, तेभ्यः विद्यार्थिभ्यः । विभुना विरचिते विभुविरचिते । वेदाश्च शास्त्राणि च वेदशास्त्राणि, तेषाम् आलये वेदशास्त्रालये । महितो विभवो यस्य स महितविभवः, तस्मिन् महितविभवे । मेरुशृङ्गमिव आचरतीति मेरुशृङ्गायमाणं तस्मिन् मेरुशृङ्गायमाणे । विचिनु, वि + चिनु । चि धातुः , लोट्, म पु ए । चिनोतु चिनुतां चिन्वन्तु । चिनु चिनुतं चिनुत । चिनवानि चिनवाव चिनवाम । प्राणानां नाथः प्राणनाथः, तं प्राणनाथम् ।
8. सन्ध्यायाः कालः सन्ध्याकालः , तस्मिन् सन्ध्याकाले । त्रिनयनस्य गृहं त्रिनयनगृहम् । ಇದರಂತೆ ವಾರಾಹಗೌಹಂ, ಕೃಷ್ಣಾಢೇವಾಲಯಮ್ ಇತ್ಯಾದಿಗಲು. ಪುನಃ ಪುನಃ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಇತಿ ದರ್ಶದರ್ಶಿ । ಇದು ಅವ್ಯಯ. ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ನೋಡಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ. ವಿಚಿನ್ವನ್ ವರ್ತಮಾನ ಕೃದಂತ, ಪುಲ್ಲಿಂಗ, ಏಕವಚನ. ಮಮ ಕಾರ್ಯ ಮತ್ಕಾರ್ಯ , ಮತ್ಕಾರ್ಯಾಯ ಇತಿ ಮತ್ಕಾರ್ಯಾರ್ಥಮ್ । ಪುರಸ್ಯ ಪರಿಸರೇ ಪುರಪರಿಸರೇ । ಯಾಹಿ, ಯಾ ಧಾತು, ಲೋಟ್, ಮ.ಪು.ಏ. ಯಾತು ಯಾತಾಂ ಯಾನ್ತು । ಯಾಹಿ ಯಾತಂ ಯಾತ । ಯಾನಿ ಯಾವ ಯಾಮಾ
9. वीक्षसे, वि + ईक्षसे, ईक्ष धातु, अट्टने पदिए, लष् म.पु.ಏ. अधस्तात् = ಕೆಳಗೆ. (ಅವ್ಯಯ) ತಸ್ಯಾಃ ಸೌಭಾಗ್ಯಂ ತತ್ಸೌಭಾಗ್ಯಮ್ । ನೇತ್ರಯೋಃ

ಭಗವದ್ಗೀತಾ

ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತೆಯ ವಿಭಾಗಯೋಗ:

ಪ್ರಸ್ಥಾನತ್ರಯಗಳೆನಿಸಿದ ಬ್ರಹ್ಮ ಸೂತ್ರ, ಉಪನಿಷತ್ತು ಹಾಗೂ ಭಗವದ್ಗೀತೆಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತೆಯು ಭಗವಾನ್ ವೇದವ್ಯಾಸರಿಂದ ವಿರಚಿತವಾದ ಮಹಾಭಾರತದ ಕೊಡುಗೆ. ಭಗವದ್ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಭಾರತೀಯ ತತ್ವಶಾಸ್ತ್ರಗಳೆಲ್ಲದರ ಸಾರವೂ ಅಡಕವಾಗಿದೆ. ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಪಾರ್ಥನಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಹದಿನೆಂಟು ಅಧ್ಯಾಯಗಳ ಈ ಗೀತೆ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳ ಸಾರಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡಿದೆ. ಜೀವನದಲ್ಲೆದುರಾಗುವ ಎಲ್ಲ ರೀತಿಯ ಸಮಸ್ಯೆಗಳಿಗೆ ಪರಿಹಾರ ಭಗವದ್ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಸಿಗುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಕೃತ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕಾಗಿ ಗೀತೆಯ ಹದಿನೇಳನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ 'ಶ್ರದ್ಧಾತ್ರಯ ವಿಭಾಗ ಯೋಗ'ವನ್ನು ಆರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಯಾವುದೇ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳಿಲ್ಲದೆಯೂ, ದೇವರಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿ ಭಾವದಿಂದಿರುವವರ ಬಗ್ಗೆ ಅರ್ಜುನನು ಕೇಳಿದ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನು ವಿಸ್ತರವಾಗಿ ಉತ್ತರಿಸುವ ವಿಚಾರ ಇಲ್ಲಿದೆ.

ಅರ್ಜುನ ಉವಾಚ-

ಯೇ ಶಾಸ್ತ್ರವಿಧಿಮುತ್ಸೃಜ್ಯ ಯಜಂತೇ ಶ್ರದ್ಧಯಾನ್ವಿತಾಃ ।
ತೇಷಾಂ ನಿಷ್ಠಾ ತು ಕಾ ಕೃಷ್ಣಾ ಸತ್ವಮಾಹೋ ರಜಸ್ತಮಃ ॥ ೧ ॥

ಶ್ರೀ ಭಗವಾನುವಾಚ-

ತ್ರಿವಿಧಾ ಭವತಿ ಶ್ರದ್ಧಾ ದೇಹಿನಾಂ ಸಾ ಸ್ವಭಾವಜಾ ।
ಸತ್ವಿಕೀ ರಜಸೀ ಚೈವ ತಾಮಸೀ ಚೇತಿ ತಾಂ ಶೃಣು ॥ ೨ ॥

ಸತ್ವಾನುರೂಪಾ ಸರ್ವಸ್ಯ ಶ್ರದ್ಧಾ ಭವತಿ ಭಾರತ ।
ಶ್ರದ್ಧಾಮಯೋಽಯಂ ಪುರುಷೋ ಯೋ ಯಚ್ಛ್ರದ್ಧಃ ಸ ಏವ ಸಃ ॥ ೩ ॥

ಯಜಂತೇ ಸಾತ್ವಿಕಾ ದೇವಾನ್ಯಕ್ಷರಕ್ಷಾಂಸಿ ರಜಸಾಃ ।

प्रेतान्भूतगणांश्चान्ये यजन्ते तामसा जनाः	॥ ४ ॥
अशास्त्रविहितं घोरं तप्यन्ते ये तपो जनाः ।	
दम्भाहङ्कारसंयुक्ताः कामरागबलान्विताः	॥ ५ ॥
कर्षयन्तः शरीरस्थं भूतग्राममचेतसः ।	
मां चैवान्तःशरीरस्थं तान्विद्ध्यासुरनिश्चयान्	॥ ६ ॥
आहारस्त्वपि सर्वस्य त्रिविधो भवति प्रियः ।	
यज्ञस्तपस्तथा दानं तेषां भेदमिमं शृणु	॥ ७ ॥
आयुःसत्त्वबलारोग्यसुखप्रीतिविवर्धनाः ।	
रस्याः स्निग्धाः स्थिरा हृद्या आहारः सात्विकप्रियाः	॥ ८ ॥
कट्वाम्ललवणात्युष्णतीक्ष्णरूक्षविदाहिनः ।	
आहारा राजसस्येष्टा दुःखशोकामयप्रदाः	॥ ९ ॥
यातयामं गतरसं पूतिपर्युषितं च यत् ।	
उच्छिष्टमपि चामेध्यं भोजनं तामसप्रियम्	॥ १० ॥
अफलाकांक्षिभिर्यज्ञो विधिदृष्टो य इज्यते ।	
यष्टव्यमेवेति मनः समाधाय स सात्विकः	॥ ११ ॥
अभिसन्धाय तु फलं दंभार्थमपि चैव यत् ।	
इज्यते भरतश्रेष्ठ तं यज्ञं विद्धि राजसम्	॥ १२ ॥
विधिहीनमसृष्टान्नं मन्त्रहीनमदक्षिणम् ।	
श्रद्धाविरहितं यज्ञं तामसं परिचक्षते	॥ १३ ॥
देवद्विजगुरुप्राज्ञपूजनं शौचमार्जवम् ।	
ब्रह्मचर्यमहिंसा च शारीरं तप उच्यते	॥ १४ ॥
अनुद्वेगकरं वाक्यं सत्यं प्रियहितं च यत् ।	
स्वाध्यायाभ्यसनं चैव वाङ्मयं तप उच्यते	॥ १५ ॥

मनः प्रसादः सौम्यत्वं मौनमात्मविनिग्रहः ।	
भावसंशुद्धिरित्येतत्तपो मानसमुच्चते	॥ १६ ॥
श्रद्धया परया तप्तं तपस्तत्रिविधं नरैः ।	
अफलाकाङ्क्षिभिर्युक्तैः सात्त्विकं परिचक्षते	॥ १७ ॥
सत्कारमानपूजार्थं तपो दम्भेन चैव यत् ।	
क्रियते तदिह प्रोक्तं राजसं चलमध्रुवम्	॥ १८ ॥
मूढग्राहेणात्मनो च पीडया क्रियते तपः ।	
परस्योत्सादनार्थं वा तत्तामसमुदाहृतम्	॥ १९ ॥
दातव्यमिति यद्दानं दीयतेऽनुपकारिणे ।	
देशे काले च पात्रे च तद्दानं सात्त्विकं स्मृतम्	॥ २० ॥
यत्तु प्रत्युपकारार्थं फलमुद्दिश्य वा पुनः ।	
दीयते च प्रिरिक्लिष्टं तद्दानं राजसं स्मृतम्	॥ २१ ॥
अदेशकाले यद्दानमपात्रेभ्यश्च दीयते ।	
असत्कृतमवज्ञातं तत्तामसमुदाहृतम्	॥ २२ ॥
ॐ तत् सदिति निर्देशो ब्रह्मणस्त्रिविधः स्मृतः ।	
ब्राह्मणास्तेन वेदाश्च यज्ञाश्च विहिताः पुरा	॥ २३ ॥
तस्मादौमित्युदाहृत्य यज्ञदानतपःक्रियाः ।	
प्रवर्तन्ते विधानोक्ताः सततं ब्रह्मवादिनाम्	॥ २४ ॥
तदित्यनभिसन्धाय फलं यज्ञतपःक्रियाः ।	
दानक्रियाश्च विविधाः क्रियन्ते मोक्षकाङ्क्षिभिः	॥ २५ ॥
सद्भावे साधुभावे च सदित्येतत्प्रयुज्यते ।	
प्रशस्ते कर्मणि तथा सच्छब्दः पार्थ युज्यते	॥ २६ ॥

यज्ञे तपसि दाने च स्थितिः सदिति चोच्यते ।

कर्म चैव तदर्थीयं सदित्येवाभिधीयते ॥ २७ ॥

अश्रद्धया हुतं दत्तं तपस्तप्तं कृतं च यत् ।

असदित्युच्यते पार्थ न च तत्प्रेत्य नो इह ॥ २८ ॥

भगवद्गीता टिप्पणि :

ಅರ್ಜುನನು ಹೇಳಿದನು -

1. ಹೇ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣ ! ಯಾರು ಶಾಸ್ತ್ರವಿಧಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕೇವಲ ಶ್ರದ್ಧಾಯುಕ್ತರಾಗಿ ದೇವಾದಿಗಳನ್ನು ಆರಾಧಿಸುವರೋ, ಅವರ ಸ್ಥಿತಿಗತಿ ಯಾವ ರೀತಿಯದು? ಸಾತ್ತಿಕ್ಕವೋ ಅಥವಾ ರಾಜಸವೋ ಇಲ್ಲವೋ ತಾಮಸವೋ ?

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹೇಳಿದನು -

2. ಮಾನವರ ಸ್ವಭಾವದಿಂದಲೇ ಉಂಟಾದ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಸಂಸ್ಕಾರವಿಲ್ಲದ ಆ ಶ್ರದ್ಧೆಯು ಸಾತ್ತಿಕ್ಕ, ರಾಜಸ ಮತ್ತು ತಾಮಸ ಎಂಬುದಾಗಿ ಮೂರು ವಿಧವಾಗಿದೆ. ಅದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೇನೆ ಕೇಳು.

3. ಎಲೈ ಅರ್ಜುನ ! ಎಲ್ಲರ ಶ್ರದ್ಧೆಯು ಅವರವರ ಅಂತಃಕರಣಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಮನುಷ್ಯ ಶ್ರದ್ಧಾವಂತನು. ಯಾರು ಎಂತಹ ಶ್ರದ್ಧೆಯುಳ್ಳವನಾಗಿರುತ್ತಾನೆಯೋ ಅವನು ಸ್ವತಃ ಅದರಂತೆ ಇರುತ್ತಾನೆ (ಅರ್ಥಾತ್ ಯಾರ ಶ್ರದ್ಧೆ ಹೇಗಿರುತ್ತದೆಯೋ ಹಾಗೆಯೇ ಅವರ ಸ್ವರೂಪವೂ ಇರುತ್ತದೆ.)

4. ಸಾತ್ತಿಕ್ಕರು ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ, ರಾಜಸರು ಯಕ್ಷರಾಕ್ಷಸರನ್ನೂ, ತಾಮಸರು ಪ್ರೇತಭೂತಗಳನ್ನೂ ಪೂಜಿಸುತ್ತಾರೆ.

5. ಯಾವ ಮನುಷ್ಯರು ದಂಭ ಅಹಂಕಾರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದವರಾಗಿ ಕಾಮ ಮತ್ತು ರಾಗಗಳ ಉತ್ತೇಜನವುಳ್ಳವರಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತ ವಿಧಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತೋಚಿದಂತೆ ಘೋರವಾದ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಆಚರಿಸುತ್ತಾರೋ,

6. ಶರೀರ ರೂಪದಿಂದ ಇರುವ ಜೀವ ಸಮುದಾಯ ಮತ್ತು ಅಂತಃಕರಣದಲ್ಲಿರುವ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ ನನ್ನನ್ನೂ ಸಹ ದುರ್ಬಲಗೊಳಿಸುವರೋ ಆ ಅಜ್ಞಾನಿಗಳನ್ನು ಅಸುರೀ ಸ್ವಭಾವದವರೆಂದು ತಿಳಿ.

ಇಲ್ಲಿ ಭೂತಗ್ರಾಮಿ ಎಂದರೆ ಆಕಾಶಾದಿ ಐದು ಭೂತಗಳಿಂದಾದ ಶರೀರ , ಮನಸ್ಸು ಮತ್ತು ಇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸವಾಗಿರುವ (ನನ್ನನ್ನು) ಎಂದರ್ಥ.

ಕರ್ಮಯುಕ್ತ: ಅಂದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಉಪವಾಸಾದಿ ಆಚರಣೆಗಳ ಮೂಲಕ ಶರೀರವನ್ನು ಬಾಗಿಸುವುದು. ಆ ಮೂಲಕ ಜೀವಾತ್ಮನಿಗೆ ಕಷ್ಟ ಕೊಡುವುದು.

7. ಭೋಜನವೂ ಸಹ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಅವರವತರ ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಮೂರು ವಿಧದಲ್ಲಿ ಪ್ರಿಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರಂತೆಯೇ ಯಜ್ಞ, ತಪಸ್ಸು ಮತ್ತು ದಾನವೂ ಸಹ ಮೂರು ವಿಧ. ಅಂಥವುಗಳ ಈ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಭೇದಗಳನ್ನು ಕೇಳು.

8. ಆಯುಷ್ಯ, ಬುದ್ಧಿ, ಬಲ, ಆರೋಗ್ಯ, ಸುಖ ಮತ್ತು ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ವೃದ್ಧಿಗೊಳಿಸುವಂತಹ, ರಸಯುಕ್ತವಾಗಿ ತುಪ್ಪದಿಂದ ತಯಾರಾದ, ಸ್ಥಿರವಾಗಿರುವಂತಹ ಮತ್ತು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿಯೇ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಪ್ರಿಯವಾದ ಆಹಾರಗಳು ಸಾತ್ವಿಕರಿಗೆ ಪ್ರಿಯವಾಗುತ್ತವೆ.

9. ಕಹಿ, ಹುಳಿ, ಉಪ್ಪು, ಅತಿ ಬಿಸಿ, ಖಾರ, ಹುರಿದ, ದಾಹವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಮತ್ತು ದುಃಖ, ಚಿಂತೆ ಹಾಗೂ ರೋಗಾದಿಗಳನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವ ಆಹಾರ ಪದಾರ್ಥಗಳು ರಾಜಸರಿಗೆ ಪ್ರಿಯವಾಗುತ್ತವೆ.

10. ಸರಿಯಾಗಿ ಪಕ್ವವಾಗಿರದ, ರಸಹೀನವಾದ, ದುರ್ಗಂಧಮಯವಾದ, ಹಳಸಿಹೋದ, ಇತರರು ತಿಂದುಳಿದ ಹಾಗೂ ಅಪವಿತ್ರವಾದ ಭೋಜನವು ತಾಮಸರಿಗೆ ಪ್ರಿಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

11. ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಾಗಿ ನಿಯಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಮಾಡಲೇಬೇಕಾದ ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ದೃಢಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ಫಲಾಫೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೆ

ಇರುವಂತಹ ವ್ಯಕ್ತಿಯಿಂದ ಯಾವ ಯಜ್ಞ ಮಾಡಲ್ಪಡುವುದೋ ಅದು ಸಾತ್ವಿಕ (ಯಜ್ಞ)ವಾಗಿದೆ.

12. ಆದರೆ, ಹೇಭರತ ಶ್ರೇಷ್ಠನೇ, ಕೇವಲ ಡಂಭಾಚಾರಕ್ಕಾಗಿಯೋ ಅಥವಾ ಫಲವನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಉದ್ದೇಶವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಮಾಡಲಾಗುವ ಯಜ್ಞವನ್ನು ನೀನು ರಾಜಸವೆಂದು ತಿಳಿ.
13. ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತ ವಿಧಿ-ವಿಧಾನಗಳಿಲ್ಲದ. ಅನ್ನದಾನವಿಲ್ಲದಿರುವ, ಮಂತ್ರಗಳಿಲ್ಲದ, ದಕ್ಷಿಣೆ ನೀಡದಿರುವ ಮತ್ತು ಶ್ರದ್ಧೆ ಇಲ್ಲದೆ ಮಾಡಲ್ಪಡುವ ಯಜ್ಞವನ್ನು ತಾಮಸವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.
14. ದೇವತೆಗಳನ್ನು, ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು, ಗುರುಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನಿ ಮಹಾತ್ಮರನ್ನು ಪೂಜಿಸಿ ಗೌರವಿಸುವುದು ಹಾಗೂ ಪವಿತ್ರತೆ, ಸರಳತೆ, ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ ಮತ್ತು ಅಹಿಂಸೆ ಇತ್ಯಾದಿಗಳೆಲ್ಲಾ ಶರೀರ ಸಂಬಂಧವಾದ ತಪಸ್ಸು ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ.
15. ಉದ್ವೇಗಗೊಳಿಸದ, ಪ್ರಿಯವಾದ, ಹಿತಕರವಾದ ಹಾಗೂ ಯಥಾರ್ಥವಾದ ಮಾತುಗಳಾಗಿವೆಯೋ ಮತ್ತು ವೇದ - ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಅಧ್ಯಯನ ಹಾಗೂ ಪರಮೇಶ್ವರನ ನಾಮಜಪದ ಅಭ್ಯಾಸ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ವಾಣಿ ಸಂಬಂಧವಾದ ತಪಸ್ಸು ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ.
16. ಮನಸ್ಸಿನ ಪ್ರಸನ್ನತೆ, ಶಾಂತ ಸ್ವಭಾವ, ಭಗವತ್ ಚಿಂತನೆ ಮಾಡುವ ಅಭ್ಯಾಸ, ಮನೋನಿಗ್ರಹ ಮತ್ತು ಅಂತಃಕರಣದ ಭಾವನೆಗಳು ಪವಿತ್ರತೆ - ಹೀಗೆ ಇವು ಮಾನಸಿಕ ತಪಸ್ಸು ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ.
17. ಫಲವನ್ನು ಬಯಸದ ನಿಷ್ಕಾಮ ಯೋಗೀ ನರರಿಂದ ಪರಮಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಆಚರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಹಿಂದೆ ತಿಳಿಸಿದ ಆ ಮೂರು ಬಗೆಯ ತಪಸ್ಸುಗಳನ್ನೂ ಸಾತ್ವಿಕವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.
18. ಯಾವ ತಪಸ್ಸು ಸತ್ಕಾರ, ಮಾನ ಮತ್ತು ಪೂಜೆಗಳಿಗಾಗಿಯೇ ಕೇವಲ ಗರ್ವದಿಂದ ಅಥವಾ ಸ್ವಾರ್ಥದಿಂದ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತದೆಯೋ ಅದು ಅನಿಶ್ಚಿತವಾದ ಹಾಗೂ ಕ್ಷಣಿಕ ಫಲದಾಯಕವಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಅದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ರಾಜಸವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

19. ಯಾವ ತಪಸ್ಸು ಮೂಢಬುದ್ಧಿಯ ಹಠದಿಂದ ಕಾಯೇನ, ವಾಚಾ, ಮನಸಾ ತನಗೇ ತೊಂದರೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅಥವಾ ಇತರರಿಗೆ ಕೇಡು ಮಾಡುವ ಸಲುವಾಗಿ ಮಾಡಲ್ಪಡುವುದೋ ಆ ತಪಸ್ಸು ತಾಮಸವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.
20. ದಾನ ಕೊಡುವುದೂ ಸಹ ಕರ್ತವ್ಯ ಎಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಯಾವ ದಾನವು ದೇಶ, ಕಾಲ ಮತ್ತು ಪಾತ್ರನು ಒದಗಿಬಂದಾಗ, ಪ್ರತ್ಯುಪಕಾರ ಮಾಡಲು ಸಮರ್ಥರಲ್ಲದವರಿಗೆ ಕೊಡಲಾಗುವುದೋ ಆ ದಾನವು ಸಾತ್ವಿಕವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.
21. ಯಾವ ದಾನವು ಸಂಕಟಪಡುತ್ತಾ , ಪುನಃ ಪ್ರತ್ಯುಪಕಾರದ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಬಯಸಿ ಅಥವಾ ಫಲವನ್ನು ಉದ್ದೇಶದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಕೊಡಲಾಗುವುದೋ ಅದು ತಾಮಸವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.
22. ಓಂ ತತ್ ಸತ್ ಎಂಬುದಾಗಿ ಮೂರು ಬಗೆಯ ಹೆಸರುಗಳೂ ಸಚ್ಚಿದಾನಂದಘನ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಆ ಮೂಲಕ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಆದಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ, ವೇದ ಮತ್ತು ಯಜ್ಞಾದಿಗಳು ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟವೆ.
24. ಆದ್ದರಿಂದ ವೇದ ಘೋಷ ಮಾಡುವ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಪುರುಷರ ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತ ವಿಧಿಯಿಂದ ನಿಯಮಿತವಾದ ಯಜ್ಞ ದಾನ ಮತ್ತು ತಪಸ್ ಆದಿ ಕ್ರಿಯೆಗಳೆಲ್ಲಾ ಯಾವಾಗಲೂ ॐ ಎಂಬ ಪರಮಾತ್ಮನ ನಾಮವನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸಿಯೇ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತವೆ.
25. 'ತತ್' ಎಂಬ ನಾಮದಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಡುವ ಪರಮಾತ್ಮನದೇ ಈ ಸರ್ವಸ್ವವೂ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿಕೊಂಡು, ಫಲವನ್ನು ಬಯಸದೇ, ನಾನಾ ರೀತಿಯ ಯಜ್ಞ, ತಪಸ್ ಆದಿ ಕ್ರಿಯೆಗಳು ಮತ್ತು ದಾನರೂಪಿ ಕ್ರಿಯೆಗಳು ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಬಯಸುವವರಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಡುತ್ತವೆ.
26. 'ಸತ್' ಎಂಬ ಈ ಪದವು ಸತ್ಯ ಎಂಬ ಭಾವದಲ್ಲಿಯೂ ಮತ್ತು ಶ್ರೇಷ್ಠ ಎಂಬ ಭಾವದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ ಹಾಗೂ ಎಲೈ ಅರ್ಜುನ ! ಉತ್ತಮವಾದ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಸತ್ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ.

27. ಅಲ್ಲದೆ ಯಜ್ಞ, ತಪಸ್ಸು ಮತ್ತು ದಾನದಲ್ಲಿರುವ ಸ್ಥಿತಿಯೂ ಸಹ ಸತ್ ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಆ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗಾಗಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಕರ್ಮವು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿಯೂ 'ಸತ್' ಎಂದೇ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ.

28. ಎಲೈ ಅರ್ಜುನ ! ಅಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಹವನ, ಹೋಮ ಕೊಟ್ಟ ದಾನ, ಆಚರಿಸಿದ ತಪಸ್ಸು ಮತ್ತು ಇನ್ನಿತರೇ ಕರ್ಮಗಳು ಅಸತ್ ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತವೆ. ಆದುದರಿಂದ ಅವು ಇಹಪರಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ರೇಯಸ್ಕರವಲ್ಲ.

(ಆದುದರಿಂದ ಸಚ್ಚಿದಾನಂದ ಪರಮಾತ್ಮನ ನಾಮವನ್ನು ನಿರಂತರ ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಾ ನಿಷ್ಕಾಮಭಾವದಿಂದ ಕೇವಲ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗಾಗಿಯೇ ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಾಗಿ ನಿಯಮಿತವಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಪರಮಶ್ರದ್ಧೆ ಮತ್ತು ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಆಚರಿಸಬೇಕು.)

॥ ಓಂ ತತ್ಸತ್ ॥

ಶ್ರೀ ಮಧ್ವಗವದ್ಗೀತೆಗೆ ಅನೇಕ ವಿದ್ವಾಂಸರು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳನ್ನು ಬರೆದಿರುವರು. ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕಾಗಿ ಇಂತಹ ಯಾವುದೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಬಹುದು.

श्रीरामगुणवर्णनम्

ಪೀಠಿಕೆ -

ಲೌಕಿಕ ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿದ ಮೊತ್ತಮೊದಲ ಕಾವ್ಯ ರಾಮಾಯಣ. ಆದ್ದರಿಂದ ರಾಮಾಯಣವು 'ಆದಿಕಾವ್ಯ'ವೆಂದೂ, ಅದನ್ನು ರಚಿಸಿದ ಮಹರ್ಷಿ ವಾಲ್ಮೀಕಿ 'ಆದಿಕವಿ' ಎಂದೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಪ್ರಚೇತಸ (ವರುಣನ) ಪುತ್ರನಾದ ಆತ ದರೋಡೆಕೋರರ ಸಹವಾಸದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು ಸಜ್ಜನರನ್ನು ಹಿಂಸಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಎಂಬ ಐತಿಹ್ಯ ಇದೆ. ಒಮ್ಮೆ ಸಪ್ತರ್ಷಿಗಳು ಆತನಿಗೆ ತನ್ನ ತಪ್ಪಿನ ಅರಿವು ಮೂಡಿಸಿ "ರಾಮ" ಮಂತ್ರವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಿದರು. ಅನೇಕ ವರ್ಷಗಳ ತನಕ ರಾಮಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತ ಅವನ ಸುತ್ತಲೂ ವಲ್ಮೀಕಿ (ಹುತ್ತ) ಬೆಳೆಯಿತು. ವಲ್ಮೀಕಿದಿಂದ ಹೊರಬಂದ ಕಾರಣ 'ವಾಲ್ಮೀಕಿ' ಎಂದು ಹೆಸರು ಬಂತು. ಬಳಿಕ ತಮಸಾ ನದಿಯ ತೀರದಲ್ಲಿ ಆಶ್ರಮ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ತಪಸ್ವಿ ಜೀವನ ನಡೆಸಿದ - ಎಂದು 'ಆಧ್ಯಾತ್ಮ ರಾಮಾಯಣ'ದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಲಾಗಿದೆ.

ವಾಲ್ಮೀಕಿಯು ರಾಮನ ಸಮಕಾಲೀನ. ಅರಣ್ಯಸಂಚಾರದ ವೇಳೆ ವಾಲ್ಮೀಕಿಯ ಆಶ್ರಮಕ್ಕೆ ರಾಮ ಭೇಟಿ ನೀಡಿದ್ದ. ಕೊನೆಗೆ ಗರ್ಭಿಣಿ ಸೀತೆಯನ್ನು ರಾಮ ಪರಿತ್ಯಜಿಸಿದಾಗ ವಾಲ್ಮೀಕಿ ಆಕೆಯನ್ನು ಆಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಕರೆ ತಂದ. ಸೀತೆ, ಲವ-ಕುಶರಿಗೆ ಜನ್ಮ ನೀಡಿದಾಗ ವಾಲ್ಮೀಕಿ ಅವರಿಗೆ ಜಾತಕರ್ಮಾದಿ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದನಲ್ಲದೆ, ಮುಂದೆ ವಿದ್ಯೆ ಕಲಿಸಿ, ರಾಮಾಯಣವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಿದ. ಅಶ್ವಮೇಧಯಾಗದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ರಾಮನ ಮುಂದೆ 'ಲವ-ಕುಶ'ರು ರಾಮಾಯಣವನ್ನು ಹಾಡಿದ್ದರು.

ಒಮ್ಮೆ ನಾರದರನ್ನು ಕಂಡಾಗ, ವಾಲ್ಮೀಕಿ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದ -

“कोऽन्वस्मिन् साम्प्रतं लोके गुणवान् कश्च वीर्यवान् ।

धर्मज्ञश्च कृतज्ञश्च सत्यवाक्यो दृढव्रतः ॥”

ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ನಾರದರು ರಾಮನ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದರು. ರಾಮನ ಕಥೆಯ ಗುಂಗಿನಲ್ಲಿಯೇ ತಮಸಾ ನದಿಗೆ ಸ್ನಾನಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದಾಗ ವಾಲ್ಮೀಕಿಯ ಕಣ್ಣೆದುರು ಬೇಡನೊಬ್ಬ ಗಂಡು ಕ್ರೌಂಚ ಪಕ್ಷಿಯನ್ನು ಹೊಡೆದುರುಳಿಸಿದ. ಹೆಣ್ಣು ಹಕ್ಕಿ ಕರುಣಾಕ್ರಂದನ ಮಾಡತೊಡಗಿತು. ಇದನ್ನು ಕಂಡ ವಾಲ್ಮೀಕಿಯ ಬಾಯಿಂದ ಶಾಪರೂಪವಾದ ಶ್ಲೋಕವೊಂದು ಹೊರಬಿತ್ತು.

“मा निषाद प्रतिष्ठां त्वमगमः शाश्वतीः समाः ।

यत्क्रौञ्चमिथुनादेकमवधीः काममोहितम्” ॥ (रामायणम् १-२-१५)

ರಾಗದ್ವೇಷರಹಿತನಾದ ತನ್ನ ಬಾಯಿಂದ ಇಂತಹ ಶಾಪದ ಮಾತು ಹೊರಬಿದ್ದ ಬಗ್ಗೆ ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿದ್ದ ವಾಲ್ಮೀಕಿಯ ಮುಂದೆ, ಬ್ರಹ್ಮನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾಗಿ - 'ಅದು ರಾಮನ ಸ್ತುತಿಯೂ ಆಗಿದೆ' ಎಂದು ಸಮಧಾನಪಡಿಸಿದ. ಇದೇ 'ಅನುಷ್ಠುಪ್ ಛಂದಸ್ಸಿನ' ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ರಾಮನ ಕಥೆಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವಂತೆ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸಿದ. ಅದರಂತೆ ವಾಲ್ಮೀಕಿ ಮಹರ್ಷಿಯು '೨೪ ಸಾವಿರ ಶ್ಲೋಕಗಳು, ೫೦೦ ಸರ್ಗಗಳು, ಹಾಗೂ ಬಾಲಕಾಂಡ, ಅಯೋಧ್ಯಾಕಾಂಡ, ಅರಣ್ಯಕಾಂಡ, ಕಿಷ್ಕಿಂಧಾಕಾಂಡ, ಸುಂದರಕಾಂಡ, ಯುದ್ಧಕಾಂಡ ಮತ್ತು ಉತ್ತರಕಾಂಡ ಗಳೆಂಬ ೭ ಕಾಂಡಗಳುಳ್ಳ ರಾಮಾಯಣವನ್ನು ರಚಿಸಿದ'. 'ಕರುಣರಸ' ಪ್ರಧಾನವಾದ ಈ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕುಂಟುಂಬದ ಸದಸ್ಯರಿಗೆ ಅವಶ್ಯವಿರುವ ಆದರ್ಶಗಳೆಲ್ಲ ಅಡಕವಾಗಿದೆ. ಮನಮಿಡಿಯುವ ಸೀತೆಯ ಕಥೆಯೊಂದಿಗೆ ವಿವಿಧ ಋತುಗಳ, ನದಿ-ಬೆಟ್ಟಗಳ, ಯುದ್ಧಾದಿಗಳ ವರ್ಣನೆ ರೂಪಕೋಪಮೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸರಳ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ಮೂಡಿಬಂದಿದೆ.

ಪ್ರಕೃತ ಭಾಗವನ್ನು ಅಯೋಧ್ಯಾಕಾಂಡದ ಮೊದಲನೇ ಸರ್ಗದಿಂದ ಆಯ್ಕೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಮರ್ಯಾದಾ ಪುರುಷೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀರಾಮನ ಗುಣಗಳ ವರ್ಣನೆ ಇಲ್ಲಿದೆ. ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ವಿಕಸನಕ್ಕೆ ಪೂರಕವಾದ ಅನೇಕ ಅನುಕರಣೀಯ ಗುಣಗಳ ಒಂದು ಪಟ್ಟಿಯೇ ಇಲ್ಲಿದೆ.

೧. ಸ ಹಿ ವೀರ್ಯೋಪಪನ್ನಶ್ಚ ರೂಪವಾನನಸೂಯಕಃ ।
ಭೂಮಾವನುಪಮಃ ಸುನುಗುಣೈರ್ದಶರಥೋಪಮಃ ॥
೨. ಸ ತು ನಿಯಂ ಪ್ರಶಾಂತಾತ್ಮಾ ಮೃದುಪೂರ್ವಂ ಚ ಭಾಷತೇ ।
ಉಚ್ಯಮಾನೋಽಪಿ ಪರುಷಂ ನೋತ್ತರಂ ಪ್ರತಿಪದ್ಯತೇ ॥
೩. ಕಥಂಚಿದುಪಕಾರೇಣ ಕೃತೇನೈಕೇನ ತುಷ್ಯತಿ ।
ನ ಸ್ಮರತ್ಯುಪಕಾರಾಣಾಂ ಶತಮಪ್ಯಾತ್ಮವತ್ತಯಾ ॥
೪. ಶೀಲವೃದ್ಧೈರ್ಜಾನಿವೃದ್ಧೈರ್ವಯೋವೃದ್ಧೈಶ್ಚ ಸಜ್ಜನೈಃ ।
ಕಥಯನ್ನಾಸ್ತ ವೈ ನಿಯಮಸ್ತ್ರಯೋಗ್ಯಾಂತರೇಽಪಿ ॥
೫. ಬುದ್ಧಿಮಾನ್ ಮಧುರಾಭಾಷಿ ಪೂರ್ವಭಾಷಿ ಪ್ರಿಯವದಃ ।
ವೀರ್ಯವಾನ್ ಚ ವೀರ್ಯೇಣ ಮಹತಾ ಸ್ವೇನ ವಿಷ್ಮಿತಃ ॥
೬. ನ ಚಾನೃತಕಥೋ ವಿಧ್ವಾನ್ ವೃದ್ಧಾನಾಂ ಪ್ರತಿಪೂಜಕಃ ।
ಅನುರಕ್ತಃ ಪ್ರಜಾಭಿಶ್ಚ ಪ್ರಜಾಶ್ಚಾಪ್ಯನುರಂಜತೇ ॥
೭. ಸಾನುಕ್ರೋಶೋ ಜಿತಕ್ರೋಧೋ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಪ್ರತಿಪೂಜಕಃ ।
ದೀನಾನುಕಂಪಿ ಧರ್ಮಜ್ಞೋ ನಿಯಂ ಪ್ರಗ್ರಹವಾನ್ ಶುಚಿಃ ॥
೮. ಕುಲೋಚಿತಮತಿಃ ಕ್ಷಾತ್ರಂ ಧರ್ಮಂ ಸ್ವಂ ಬಹು ಮನ್ಯತೇ ।
ಮನ್ಯತೇ ಪರಯಾ ಕೀರ್ತ್ಯಾ ಮಹತ್ ಸ್ವರ್ಗಫಲಂ ತತಃ ॥
೯. ನಾಶ್ರೇಯಸಿ ರತೋ ಯಶ್ಚ ನ ವಿರುದ್ಧಕಥಾರುಚಿಃ ।
ಉತ್ತರೋತ್ತರಯುಕ್ತಿನಾಂ ವಕ್ತಾ ವಾಚಸ್ಪತೀರ್ಯಥಾ ॥
೧೦. ಅರೋಗಸ್ತರುಣೋ ವಾಗ್ಮಿ ವಪುಷ್ಮಾನ್ ದೇಶಕಾಲವಿತ್ ।

- लोके पुरुषसारज्ञः साधुरेको विनिर्मितः ॥
११. स तु श्रेष्ठगुणैर्युक्तो प्रजानां पार्थिवात्मजः ।
बहिश्चर इव प्राणो बभूव गुणतः प्रियः ॥
१२. सम्यग्विद्याव्रतस्नातो यथावत् सांगवेदवित् ।
इष्वस्त्रे च पितुः श्रेष्ठो बभूव भरताग्रजः ॥
१३. कल्याणाभिजनः साधुरदीनः सत्यवागृजुः ।
वृद्धैरभिविनीतश्च द्विजैर्धर्मार्थदर्शिभिः ॥
१४. धर्मार्थकामतत्त्वज्ञः स्मृतिमान् प्रतिभानवान् ।
लौकिके समयाचारे कृतकल्पो विशारदः ॥
१५. निभृतः संवृताकारो गुप्तमन्त्रः सहायवान् ।
अमोघक्रोधहर्षश्च त्यागसंग्रहकालवित् ॥
१६. दृढभक्तिः स्थिरप्रज्ञो नासद्ग्राही न दुर्वचाः ।
निस्तन्द्रिरप्रमत्तश्च स्वदोषपरदोषवित् ॥
१७. शास्त्रज्ञश्च कृतज्ञश्च पुरुषान्तरकोविदः ।
यः प्रग्रहानुग्रहयोर्यथान्यायं विचक्षणः ॥
१८. सत्संग्रहप्रग्रहणे स्थानविन्निग्रहस्य च ।
आयकर्मण्युपायज्ञः संदृष्टव्ययकर्मवित् ॥
१९. श्रेष्ठ्यं शास्त्रसमूहेषु प्राप्तो व्यामिश्रकेषु च ।
अर्थधर्मौ च संगृह्य सुखतन्त्रो न चालसः ॥
२०. वैहारिकाणां शिल्पानां विज्ञातार्थविभागवित् ।
आरोहे विनये चैव युक्तो वारणवाजिनाम् ॥
२१. धनुर्वेदविदां श्रेष्ठो लोकेऽतिरथसंमतः ।
अभियाता प्रहर्ता च सेनानयविशारदः ॥
२२. अप्रधृष्यश्च संग्रामे क्रुद्धैरपि सुरासुरैः ।
अनसूयो जितक्रोधो न दृप्तो न च मत्सरी ॥
२३. न चावमन्ता भूतानां न च कालवशानुगः ।
एवं श्रेष्ठगुणैर्युक्तः प्रजानां पार्थिवात्मजः ॥
२४. संमतस्त्रिषु लोकेषु वसुधायाः क्षमागुणैः ।
बुद्ध्या बृहस्पतेस्तुल्यो वीर्येणापि शचीपतेः ॥
२५. तथा सर्वप्रजाकान्तैः प्रीतिसंजननैः पितुः ।
गुणैर्विरुरुचे रामो दीप्तः सूर्य इवांशुभिः ॥
- =====

ಶ್ರೀರಾಮಗುಣವರ್ಣನಮ್

೧. ಶ್ರೀರಾಮನು ಕೌಸಲ್ಯೆಗೆ ಶೂರನೂ ರೂಪವಂತನೂ ಆದ ಪುತ್ರನಾಗಿದ್ದನು. ಅವನಿಗೆ ಯಾರ ಮೇಲೂ ಅಸೂಯೆಯಿರಲಿಲ್ಲ. ಅಂಥ ಪುತ್ರನು ಈ ಭೂಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಬ್ಬಳಿಗೆ ಜನಿಸಿರಲಿಲ್ಲ. ದಶರಥನ ಸದ್ಗುಣಗಳೇ ಮಗನಲ್ಲಿ ಮೂಡಿಬಂದಿದ್ದವು.

೨. ರಾಮನು ಯಾವಾಗಲೂ ಶಾಂತಸ್ವಭಾವದವನು. ಜನರೊಡನೆ ಮೃದುವಾಗಿ ಮಾತನಾಡತಕ್ಕವನು. ಯಾರಾದರೂ ತನಗೆ ಕಠಿಣವಾಗಿ ನುಡಿದರೂ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಕಠಿಣವಾಗಿ ಹೇಳತಕ್ಕವನಲ್ಲ.

೩. ಯಾರಾದರೂ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಚಿಕ್ಕ ಉಪಕಾರವನ್ನು ತನಗೆ ಮಾಡಿದರೂ ಸಾಕು; ಅದರಿಂದಲೇ ಸಂತೋಷಪಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಅವನು ವಶೀಕೃತಚಿತ್ತನಾದ್ದರಿಂದ, ತನಗೆ ನೂರಾರು ಅಪಕಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದರೂ ಗಣಿಸತಕ್ಕವನಲ್ಲ.

೪. ಶ್ರೀರಾಮನು ನಿತ್ಯವೂ ಶಸ್ತ್ರವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನಲ್ಲದೆ, ಬಿಡುವು ದೊರೆತಾಗ ಪರಿಶುದ್ಧಚಾರಿತ್ರರೂ, ಜ್ಞಾನಿಗಳೂ, ವಯೋವೃದ್ಧರೂ ಆದ ಸಜ್ಜನರೊಡನೆ ಕಲಿತು ಸಂಭಾಷಣೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು.

೫. ಅವನು ಮೇಧಾವಿ. ಸರ್ವದಾ ಮಧುರವಾಗಿ ಮಾತನಾಡತಕ್ಕವನು. ಜನರನ್ನು ಕಂಡಾಗ ತಾನೇ ಮೊದಲು ಮಾತನಾಡಿಸುವನು. ಪ್ರಿಯವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವವನು. ಮಹಾಶೂರನಾದರೂ ತಾನು ಶೂರನೆಂಬ ಜಂಭವಿರಲಿಲ್ಲ.

೬. ಆತನ (ರಾಮನ) ಬಳಿ ಸುಳ್ಳೆಂಬುದು ಸುಳಿಯದು. ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಪಂಡಿತನು. ಗುರುಹಿರಿಯರನ್ನು ಗೌರವದಿಂದ ಪೂಜಿಸತಕ್ಕವನು. ಪ್ರಜೆಗಳೆಲ್ಲರಿಗೂ ಅವನಲ್ಲಿ ಅನುರಾಗವಿದ್ದಂತೆ, ಅವನಿಗೂ ಪ್ರಜೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟೇ ಅನುರಾಗವಿತ್ತು.

೭. ಶ್ರೀರಾಮನು ಬಡಬಗ್ಗರಲ್ಲಿ ದಯಾಳುವಾಗಿದ್ದನು. ಅವನು ಕ್ರೋಧವನ್ನು ಗೆದ್ದವನು. ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಪೂಜಿಸುವವನು. ದೀನರಲ್ಲಿ ಮರುಕವುಳ್ಳವನು. ಆತನು ಧರ್ಮಜ್ಞನೂ, ನಿಯಮವಂತನೂ, ಪರಧನವನ್ನು ಎಂದಿಗೂ ಬಯಸದ ಶುದ್ಧಮನಸ್ಕನೂ ಆಗಿದ್ದನು.

೮. ಶ್ರೀರಾಮನು ತನ್ನ ಇಕ್ಷ್ವಾಕುವಂಶಕ್ಕೆ ಉಚಿತವಾದ (ದಯಾ, ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯ, ದೀನಸಂರಕ್ಷಣೆ ಮುಂತಾದ) ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಠೆಯುಳ್ಳವನು. ಕ್ಷಾತ್ರಧರ್ಮವನ್ನು ಸ್ವಧರ್ಮವೆಂದು ಬಗೆದು ಅದರಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾದ ಆದರವನ್ನಿಟ್ಟಿದ್ದನು. ಅದರಿಂದ ಮಹಾಕೀರ್ತಿಯೂ, ಸ್ವರ್ಗವೂ ದೊರೆಯುವುದೆಂದು ನಂಬಿದ್ದನು.

೯. ಅವನಿಗೆ (ರಾಮನಿಗೆ) ಶ್ರೇಯಸ್ಕರವಲ್ಲದ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಆಸಕ್ತಿ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಕುತ್ತಿತವಾದ ವಿಷಯವನ್ನು ಕುರಿತು ಮಾತನಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಲೇಶವಾದರೂ ಇಷ್ಟವಿರಲಿಲ್ಲ. ಶ್ರೀರಾಮನು (ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ವಿಷಯದ ಕುರಿತು ಮಾತನಾಡುವ ಪ್ರಸಂಗ ಬಂದಾಗ) ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದು ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ ಬೃಹಸ್ಪತಿಯಂತೆ ತನ್ನ ವಾಗ್ವೈಖರಿಯನ್ನು ಮೆರೆಯಿಸುತ್ತಿದ್ದನು.

೧೦. ಆತನು ಸದಾ ಆರೋಗ್ಯಶಾಲಿ; ತರುಣ; ವಾಗ್ಮಿ; ಬಲಿಷ್ಠವಾದ ಸುಂದರ ಶರೀರವುಳ್ಳವನು. ದೇಶಕಾಲಗಳನ್ನು ತಿಳಿದು ವ್ಯವಹರಿಸತಕ್ಕವನು. ಜನರನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಂತೆಯೇ ಅವರ ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲು ಸಮರ್ಥನಾಗಿದ್ದನು. (ಈ ರೀತಿಯ) ಸಕಲ ಗುಣಸಂಪನ್ನನಾದ ಸತ್ಪುರುಷನೊಬ್ಬನಿರಲೆಂದು ಶ್ರೀರಾಮನೊಬ್ಬನನ್ನೇ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದ್ದನು.

೧೧. ಆ ರಾಜಕುಮಾರನು ಶ್ರೇಷ್ಠಗುಣಯುಕ್ತನಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಜೆಗಳು ಅವನನ್ನು ಹೊರಗೆ ಸುಳಿದಾಡುವ ತಮ್ಮ ಪ್ರಾಣವೋ ಎಂಬಂತೆ ಪ್ರೀತಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

೧೨. ಆತನು ಗುರು ಸನ್ನಿಧಿಯಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸವನ್ನು ಮಾಡಿ ಸಮಾವೃತ್ತನಾಗಿದ್ದನು. ವೇದ ವೇದಾಂಗಗಳನ್ನು ವಿಧಿ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದ್ದನು. ಶಸ್ತ್ರವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ (ಮಂತ್ರರಹಿತವಾದ ಆಯುಧ ಶಸ್ತ್ರ, ಮಂತ್ರಪೂರ್ವಕವಾದ ಆಯುಧ ಅಸ್ತ್ರ) ತನ್ನ ತಂದೆಯಾದ ದಶರಥನನ್ನು ಮೀರಿಸುವಷ್ಟು ಪರಿಣಿತನಾಗಿದ್ದನು.

೧೩. ಶ್ರೀರಾಮನು ಪರಿಶುದ್ಧ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ತಂದೆತಾಯಿಗಳನ್ನು ಪಡೆದ ಸತ್ಪುರುಷ. ಎಂತಹ ವಿಪತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಗೆಡದ ಧೀರ. ಸತ್ಯವನ್ನೇ ನುಡಿಯತಕ್ಕವನು. ಋಜುಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿಯೇ ನಡೆಯತಕ್ಕವನು. ಧರ್ಮಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಬಲ್ಲ ಹಿರಿಯರಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಂದ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಪಡೆದವನು.

೧೪. ಆತನು ಧರ್ಮಾರ್ಥಕಾಮಗಳನ್ನು ಕಾಲೋಚಿತವಾಗಿ ಬಳಸುವ ರಹಸ್ಯವನ್ನರಿತ್ತಿದ್ದನು. ಅವನಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಸ್ಮರಣ ಶಕ್ತಿ ಇದ್ದಿತು. ಅವನು ಮಹಾಪ್ರತಿಭಾಶಾಲಿ. ಲೌಕಿಕವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿಯೂ, ಸಂಪ್ರದಾಯದಲ್ಲಿಯೂ ಚೆನ್ನಾಗಿ ನುರಿತವನು.

೧೫. ಹೀಗಿದ್ದರೂ, ಶ್ರೀರಾಮನು ಅತ್ಯಂತ ವಿನಯಶಾಲಿ. ತನ್ನ ಸುಖ ದುಃಖಗಳನ್ನು ಹೊರಗೆ ತೋರ್ಪಡಿಸದ ಗಂಭೀರ ಸ್ವಭಾವದವನು. ಮಂತ್ರಾಲೋಚನೆಯನ್ನು ರಹಸ್ಯವಾಗಿ ಇರಿಸಬಲ್ಲವನು. ಅವನಿಗೆ ಉತ್ತಮರಾದ ಸಹಾಯಕ ಮಂತ್ರಿಗಳಿದ್ದರು. ಒಂದು ವೇಳೆ ಅವನಿಗೆ ಕೋಪವಾಗಲಿ ಅನುಗ್ರಹ ಬುದ್ಧಿಯಾಗಲಿ ಹುಟ್ಟಿದರೆ, ಅದು ಆಯಾ ಜನರಿಗೆ ತಕ್ಕ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡದೆ ವಿರಮಿಸದು. ಐಶ್ವರ್ಯವನ್ನು ದಾನ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೂ ಸಂಗ್ರಹ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೂ ಕಾಲಾಕಾಲಗಳನ್ನು ಅವನು ಅರಿತಿದ್ದನು.

೧೬. ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೆ ಗುರುಹಿರಿಯರಲ್ಲಿಯೂ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ದೃಢವಾದ ಭಕ್ತಿಯಿತ್ತು. ಅವನ ಪ್ರಜ್ಞಾಶಕ್ತಿಯು ಯಾವ ಸಮಯದಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ಇರುತ್ತಿತ್ತು. ಅವನು ಕೆಟ್ಟವರನ್ನು ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಕೆಟ್ಟ ಮಾತನ್ನು ಆಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಆಲಸ್ಯ ಎಂಬುದೇ ಅವನಿಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವನಿಂದ ಪ್ರಮಾದವು ನಡೆದದ್ದೇ ಇಲ್ಲ. ಅವನು ಇತರ ಜನರಲ್ಲಿ ನ್ಯೂನತೆಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸುತ್ತಿದ್ದಂತೆ, ತನ್ನಲ್ಲಿರಬಹುದಾದ ನ್ಯೂನತೆ ಯಾವುದೆಂಬುದನ್ನು ವಿಮರ್ಶಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದನು.

೧೭. ಶ್ರೀರಾಮನು ಸಮಸ್ತ ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞ; ಕೃತಜ್ಞ; ಜನರ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಕೋವಿದ. ಮಿತ್ರರನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸುವುದರಲ್ಲಿಯೂ, ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಉಪಕಾರ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿಯೂ ವಿಚಕ್ಷಣನಾಗಿದ್ದನು.

೧೮. ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಿತ್ತು ರಕ್ಷಿಸುವುದರಲ್ಲಿಯೂ. ದುಷ್ಟರನ್ನು ದಂಡಿಸುವುದರಲ್ಲಿಯೂ ಔಚಿತ್ಯವನ್ನು ಬಲ್ಲವನು. ನ್ಯಾಯಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಧನವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಬೇಕೆಂಬುದನ್ನೂ, ಹೇಗೆ ವ್ಯಯ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದನ್ನೂ ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದಿರುವನು.

೧೯. ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ಕಾವ್ಯ ನಾಟಕಾದಿ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಉತ್ತಮವಾದ ಪಾಂಡಿತ್ಯವಿತ್ತು. ಅವನು ಅರ್ಥಧರ್ಮಗಳಿಗೆ ವಿರೋಧ ಬಾರದಂತೆ ಸುಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಆಲಸ್ಯವೆಂಬುದೇ ಅವನಿಗಿರಲಿಲ್ಲ.

೨೦. ಮನೋರಂಜನೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಸಂಗೀತ, ಚಿತ್ರ ಮುಂತಾದ ಕಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ನೈಪುಣ್ಯವಿದ್ದಿತು. ಅವುಗಳ ಸ್ವರೂಪ ತಾರತಮ್ಯಗಳನ್ನು ತಿಳಿದಿದ್ದನು. ಆನೆ ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಸವಾರಿ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿಯೂ, ಅವುಗಳನ್ನು ಪಳಗಿಸುವುದರಲ್ಲಿಯೂ ಆತನು ಬಹು ಸಮರ್ಥನಾಗಿದ್ದನು.

೨೧. ಯುದ್ಧವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ಮೀರಿಸಿದವರಿರಲಿಲ್ಲ. ಅತಿರಥರೆನಿಸಿಕೊಂಡವರೂ ಅವನನ್ನು ಗೌರವಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಸಂಗ್ರಾಮ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ತಾನೇ ಮುಂದೆ ನುಗ್ಗಿ ವೈರಿಗಳನ್ನು ಸದೆ ಬಡಿಯುತ್ತಿದ್ದ ವೀರನವನು. ಸೇನಾವ್ಯೂಹವನ್ನು ರಚಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ವಿಶಾರದನು.

೨೨. ಒಂದುವೇಳೆ ದೇವಾಸುರರೆಲ್ಲರೂ ಕ್ರುಧರಾಗಿ ಸಮಾರಾಂಗಣದಲ್ಲಿ ಎದುರಿಸಿದರೂ ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ಕದಲಿಸಲು ಶಕ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವನು ಅಂತಹ ಪರಾಕ್ರಮಿ. ಅವನಲ್ಲಿ ಅಸೂಯೆಯೆಂಬುದಿಲ್ಲ. ಕೋಪವನ್ನು ಅಂಕೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದನು. ಅವನು ಅಂಹಕಾರಿಯಲ್ಲ. ಮತ್ಸರಿಯಲ್ಲ.

೨೩. ಶ್ರೀರಾಮನು ಯಾರನ್ನೂ ಅವಮಾನ ಪಡಿಸತಕ್ಕವನಲ್ಲ. ಸಮಯ ಸಾಧಕನಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಆ ರಾಜಪುತ್ರನು ಲೋಕೋತ್ತರವಾದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಗುಣಗಳಿಂದ,

೨೪. ಮೂರು ಲೋಕದ ಜನರಿಗೂ ಪ್ರಿಯನಾಗಿದ್ದನು. ಆತನು ತಾಳ್ಮೆಯಲ್ಲಿ ಭೂದೇವಿಗೂ, ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಬೃಹಸ್ಪತಿಗೂ, ಪರಾಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ದೇವೇಂದ್ರನಿಗೆ ಸಮಾನನು.

೨೫. ಆತನ ಸದ್ಗುಣಗಳು ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೂ ಪ್ರಿಯವಾಗಿದ್ದವು. ತಂದೆಯಾದ ದಶರಥನು ಮಗನ ಈ ಸದ್ಗುಣಗಳನ್ನು ಕಂಡು ಹಿರಿಹಿರಿ ಹಿಗ್ಗುತ್ತಿದ್ದನು. ಸೂರ್ಯನು ತನ್ನ ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಬೆಳಗುವಂತೆ, ಶ್ರೀರಾಮನು ಈ ಸಮಸ್ತ ಗುಣಗಳಿಂದ ಬೆಳಗುತ್ತಿದ್ದನು.

पद्यप्रसूनम्
PADYAPRASOONAM

EDITORIAL BOARD

: Chief Editors :

Dr. RAMESH T. S.

HoD of Sanskrit, Poornaprajna College, Udupi

Dr. MANJUNATH S. BHAT

HoD of Sanskrit, Shree Bhuvanendra College, Karkala

Prof. VAGEESH SHASTRY

HoD of Sanskrit, Govindadas College, Surathkal

: Members :

Dr. B. GOPALACHAR

Director, Sri Vadiraja Research Foundation (R), Udupi

Dr. YASHAVANTHI K.

HoD of Sanskrit, Bhandarkars' College, Kundapura

Dr. KUMARASUBRAMANYA BHAT. A

HoD Sanskrit, University College, Mangalore

Dr. PADMANABHA MARATE

Chairman, BOS in Sanskrit, Mangalore University

Dr. SHREESHA KUMAR M K

Lecturer in Sanskrit, Vivekananda College, Puttur

ಸಂಪಾದಕೀಯ.....

ಪದ್ಯಪ್ರಸೂನಮ್ ಎಂಬ ಈ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ರಾಮಾಯಣ, ಮಹಾಭಾರತ, ಋಷಿಪರಂಪರೆ, ಹಾಲನ ಗಾಥಾಸಪ್ತಶತಿ, ಮಹಾಕಾವ್ಯಗಳು, ಅನ್ಯೋಕ್ತಿಗಳು, ಕವಿಪ್ರಶಂಸೆ, ಶುಭಾಷಿತಗಳು, ಇವೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಈ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ರಚಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಈ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಲು ನಮ್ಮನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿ ನಮ್ಮ ಯಶಸ್ಸಿಗೆ ಕಾರಣೀಭೂತರಾದ ಅದಮಾರು ಮಠ ಶಿಕ್ಷಣ ಸಂಸ್ಥೆಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾದ ಪರಮಪೂಜ್ಯ ಶ್ರೀ ಶ್ರೀ ವಿಶ್ವಪ್ರಿಯತೀರ್ಥ ಶ್ರೀಪಾದರಿಗೆ ಸಾಷ್ಟಾಂಗ ಪ್ರಣಾಮಪೂರ್ವಕ ಸಭಕ್ತಿಕ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸುತ್ತಿದ್ದೇವೆ.

ನಮ್ಮನ್ನು ಆಶೀರ್ವದಿಸಿ ನಮ್ಮ ಯಶಸ್ಸಿಗೆ ಕಾರಣರಾದ ಅದಮಾರು ಮಠ ಶಿಕ್ಷಣ ಸಂಸ್ಥೆಯ ಉಪಾಧ್ಯಕ್ಷರಾದ ಪರಮಪೂಜ್ಯ ಶ್ರೀ ಶ್ರೀ ಈಶಪ್ರಿಯತೀರ್ಥ ಶ್ರೀಪಾದರಿಗೆ ಸಾಷ್ಟಾಂಗ ಪ್ರಣಾಮಪೂರ್ವಕ ಸಭಕ್ತಿಕ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸುತ್ತಿದ್ದೇವೆ.

ಈ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ವಿದ್ವಾಂಸರುಗಳ ಹಾಗೂ ಅವರ ಅನೇಕ ಪ್ರಕಟಿತ ಕೃತಿಗಳ ಸಹಾಯ ಪಡೆದಿದ್ದೇವೆ. ಈ ಎಲ್ಲಾ ಗ್ರಂಥಕರ್ತೃಗಳ ಉಪಕಾರಗಳನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಾ ಅವರಿಗೆ ಕೃತಜ್ಞತಾಪೂರ್ವಕ ನಮನಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸುತ್ತಿದ್ದೇವೆ.

ಈ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣ ಸಹಕಾರ ನೀಡಿದ ಮಂಗಳೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಿಕ್ಷಕ ಸಂಘದ ಸರ್ವ ಸದಸ್ಯರುಗಳಿಗೆ ಹೃತ್ಪೂರ್ವಕ ಕಾರ್ತಜ್ಞ್ಯಗಳು. ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಸಹಕರಿಸಿದ ಸಮರ್ಪಣಪ್ರತಿಷ್ಠಾನದ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾದ ಶ್ರೀ ರವಿರಾಜ, ಸನಿತ್ತರಾದ ಡಾ. ಬಿ. ಗೋಪಾಲಾಚಾರ್, ಪ್ರೊ.

ವಾಗೀಶ್ ಶಾಸ್ತ್ರಿ, ಡಾ. ಮಂಜುನಾಥ ಭಟ್, ಡಾ. ಕುಮಾರಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯ ಭಟ್ ಎ.,
ಹಾಗೂ ಡಾ. ಯಶವಂತಿ ಕೆ. ಇವರುಗಳಿಗೆ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳು. ಈ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು
ಅಂದವಾಗಿ ಸಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷರ ಜೋಡಣೆ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟ ಆತ್ಮೀಯ ಸ್ನೇಹಿತರಾದ ಶ್ರೀ
ಬಾಲಚಂದ್ರ ಸಾಮಗರಿಗೂ ಹಾಗೂ ಚಂದವಾಗಿ ಮುದ್ರಿಸಿಕೊಟ್ಟ ಪ್ರಿಂಟ್ ಹೌಸ್,
ಕಿನ್ನಿಮೂಲ್ಕಿ ಇವರಿಗೂ ಸಂಘದ ಪರವಾಗಿ ಅನಂತಾನಂತ ಧನ್ಯವಾದಗಳು.

ಡಾ. ರಮೇಶ್ ಟಿ. ಎಸ್.

ಅಧ್ಯಕ್ಷರು,

ಮಂಗಳೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ

ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಿಕ್ಷಕ ಸಂಘ,

पद्यप्रसूनम्
PADYAPRASOONAM

SAMARPANA PRATHISTANAM (R)
UDUPI
&
MANGALORE UNIVERSITY SANSKRITI
TEACHER'S ASSOCIATION
UDUPI

I SS B COM

पद्यप्रसूनम्

1. सूक्तिमुक्तावलिः
2. सत्यान्नास्ति परं पदम्
3. इन्द्रमन्मथयोः संवादः
4. श्रीकृष्णलीलाः
5. चित्रकाव्यम्
6. विदुरनीतिः
7. मेघदूतम्
8. किरातार्जुनीयम्

॥ सूक्तिमुक्तावलिः ॥

‘शोभनं भाषितम्’, ‘सुष्ठु भाषितम्’, ‘सुन्दरं भाषितम्’, ‘सम्यक् भाषितम्’ वा इति सुभाषितम् । सूक्तिः सदुक्तिः ಇವೇ ಮೊದಲಾದವು ಸುಭಾಷಿತಕ್ಕೆ ಪರ್ಯಾಯಪದಗಳಾಗಿವೆ.

‘ಸುಭಾಷಿತ’ ಎಂದರೆ ಒಳ್ಳೆಯ ನುಡಿ ಎಂದರ್ಥ. ಒಂದು ವಿಷಯವನ್ನು ಕುರಿತು ಬಹಳ ಪರಿಣಾಮಕಾರಕವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಮಾತು ಸುಭಾಷಿತವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ನುಡಿಗಳ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಅಪಾರವಾದ ಅನುಭವ, ಅರಿವು ಮತ್ತು ಚಿಕ್ಕಿತ್ತಕ ದೃಷ್ಟಿ ಇದೆ. ಜೀವನದ ಸಿಹಿ-ಕಹಿಗಳನ್ನೂ ಗುಣಾವಗುಣಗಳನ್ನೂ, ಧೈಯ ಆದರ್ಶಗಳನ್ನೂ, ಮಾರ್ಮಿಕವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಇವು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುತ್ತವೆ. ಸುಭಾಷಿತಗಳು ಜೀವನದಷ್ಟೇ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿವೆ, ವಿವಿಧವಾಗಿದೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ನೀತಿ, ಧರ್ಮ, ವಿವೇಕ, ಅಣಕ, ಶೃಂಗಾರ, ವೈರಾಗ್ಯ, ಹಾಸ್ಯ ಮೊದಲಾದವೆಲ್ಲ ಇವೆ. ಜೀವನದ ಮೌಲ್ಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿಕೊಡುವ ಇವು ಮುಂದಿನ ಜನಾಂಗಕ್ಕೆ ದಾರಿತೋರುವ ದಾರಿದೀಪಗಳಾಗಿವೆ.

ಬಹಳ ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ನಮ್ಮ ಜನ ಸುಭಾಷಿತಗಳನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಅವುಗಳ ಜಾಣ್ಮೆ, ಪ್ರತಿಭೆ ಮತ್ತು ಚಾತುರ್ಯಕ್ಕೆ ಮಾರುಹೋಗಿದ್ದಾರೆ. ಅವುಗಳ ವ್ಯಂಗ್ಯೋಕ್ತಿ ಹಾಗೂ ಅನ್ಯೋಕ್ತಿಗಳ ಸೊಗಸನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿ ಮೆಲುಕುಹಾಕಿದ್ದಾರೆ. ಒಳ್ಳೆಯ ಸೂಕ್ತಿಗಳ ಸಂಗ್ರಹಗಳನ್ನೂ ಮಾಡಿ ಜನರ ಗಮನಕ್ಕೆ ತಂದಿದ್ದಾರೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಶಾರ್ಙ್ಗಧರನ ‘ಶಾರ್ಙ್ಗಧರಪದ್ಧತಿ’, ರಾಜಶೇಖರನ ‘ಸೂಕ್ತಿಮುಕ್ತಾವಳಿ’, ಸಾಯಣಮಾಧವನ ‘ಸುಭಾಷಿತಸುಧಾನಿಧಿ’, ಶ್ರೀಧರದಾಸನ ‘ಸದುಕ್ತಿಕರ್ಣಾಮೃತ’, ವೇದಾಂತದೇಶಿಕನ ‘ಸುಭಾಷಿತನೀತಿ’, ಬಸವಭೂಪಾಲನ ‘ಸುಭಾಷಿತಸುರದುಮ’, ಕಾಶಿನಾಥಶರ್ಮನ ‘ಸುಭಾಷಿತರತ್ನಭಾಂಡಾಗಾರ’ ಮೊದಲಾದವು ಪ್ರಮುಖವಾದವುಗಳು.

ಸುಭಾಷಿತಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತುತವಾಗಿರುವ ವಿಷಯ ಸಾರ್ವಕಾಲಿಕವಾದುದು. ಎಲ್ಲ ದೇಶದ ಎಲ್ಲ ಜನರಿಗೂ ಅದು ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ. ಅವು ಮಾನವ ಜೀವನದ ವ್ಯವಹಾರಗಳಿಗೂ ನಿತ್ಯಸತ್ಯಗಳಿಗೂ ಸಂಬಂಧಿಸಿರುವುದು ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ. ಇವು ನಮ್ಮ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಪ್ರತೀಕವಾಗಿವೆ ಎಂದೇ ಹೇಳಬಹುದು. ಇವುಗಳು ಹಳೆಯವು ಎಂಬ ಮಾತೇ ಇಲ್ಲ. ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸುಭಾಷಿತಗಳು ವಿಶಿಷ್ಟ ಕಾವ್ಯ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಪರಿಗಣಿತವಾಗಿವೆ. ಒಂದೊಂದು ಸುಭಾಷಿತವೂ ಒಂದೊಂದು ವಸ್ತುವನ್ನು ಸಮಗ್ರವಾಗಿ ಹಾಗೂ ಸರಿಯಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಒಂದೊಂದೂ ಸುಭಾಷಿತವನ್ನು 'ಮುಕ್ತಕ' ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಹೇಗೆ ಮತ್ತು ಒಂದೇ ಆದರೂ ಬಂಗಾರದ ಜೊತೆಗೆ ಸೇರಿ ಅದರ ಶೋಭೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವುದೋ, ಅದರಂತೆ ಸುಭಾಷಿತವೂ ಜೀವನದ ಶೋಭೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತದೆ. ಸುಭಾಷಿತದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನು ಕುರಿತು ಹೀಗೆ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ

संसारविषवृक्षस्य द्वे फले ह्यमृतोपमे ।
सुभाषितरसास्वादः सङ्गतिः सुजनैः सह ॥

“ಸಂಸಾರವೆಂಬ ಈ ವಿಷವೃಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅಮೃತದಂತೆ ಸಿಹಿಯಾದ ಎರಡು ಹಣ್ಣುಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳು ಯಾವುವೆಂದರೆ ಸುಭಾಷಿತಗಳ ರಸಾಸ್ವಾದ ಮತ್ತು ಸುಜನರ ಸಹವಾಸ.”

सुभाषितरसज्ञश्चेत् सर्वत्र सरसो भवेत् ।
सर्वथा विजयी चैव सर्वदा सुखमाप्नुयात् ॥

“ಮಾನವನು ಸುಭಾಷಿತಗಳ ರಸವನ್ನು ಬಲ್ಲವನಾದರೆ ಅಂಥವನು ಎಲ್ಲ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿಯೂ ರಸವಂತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಸರ್ವ ವ್ಯವಹಾರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಜಯಶಾಲಿಯಾಗುತ್ತಾನೆ. ಮತ್ತು ಯಾವಾಗಲೂ ಸುಖಿಯಾಗಿ ಇರುತ್ತಾನೆ.”

विष्णुर्वा त्रिपुरान्तको भवतु वा ब्रह्मा सुरेन्द्रोऽथ वा
भानुर्वा शशलक्षणोऽथ भगवान् बुद्धोऽथ सिद्धोऽथ वा ।
रागद्वेषविषातिमोहरहितः सत्त्वानुकम्पोद्यतो
यः सर्वैः सह संस्कृतो गुणगणैः तस्मै नमः सर्वदा ॥1॥

द्राक्षा म्लानमुखी जाता शर्करा चाश्मतां गता ।
सुभाषितरसस्याग्रे सुधा भीता दिवं गता ॥2॥

न चोरहार्यं न च राजहार्यं न भ्रातृभाज्यं न च भारकारि ।
व्यये कृते वर्धत एव नित्यं विद्याधनं सर्वधनप्रधानम् ॥3॥

वरं दरिद्रः श्रुतिशास्त्रपारगो न चापि मूर्खो बहुरत्नसंयुतः ।
सुलोचना जीर्णपटापि शोभते न नेत्रहीना कनकैरलङ्किता ॥4॥

विकृतिं नैव गच्छन्ति सङ्गदोषेण साधवः ।
आवेष्टितं महासर्पैः चन्दनं न विषायते ॥5॥

दोषो गुणाय गुणिनां महदपि दोषाय दोषिणां सुकृतम् ।
तृणमिव दुग्धाय गवां दुग्धमिव विषाय सर्पाणाम् ॥6॥

दोषाकरोऽपि कुटिलोऽपि कलङ्कितोऽपि
मित्रावसानसमये विहितोदयोऽपि ।
चन्द्रस्तथापि हरवल्लभतामुपैति
नैवाश्रितेषु महतां गुणदोषशङ्का ॥7॥

उदयति यदि भानुः पश्चिमे दिग्भिभागे
प्रचलति यदि मेरुः शीततां याति वह्निः ।

विकसति यदि पद्मं पर्वताग्रे शिलायां
न भवति पुनरुक्तं भाषितं सज्जनानाम् ॥8॥

दुर्जनेन समं सख्यं प्रीतिं चापि न कारयेत् ।
उष्णो दहति चाङ्गारः शीतः कृष्णायते करम् ॥9॥

कस्त्वं भद्र खलेश्वरोऽहमिह किं घोरे वने स्थीयते?
शार्दूलादिभिरेव हिंस्रपशुभिः खाद्योऽहमित्याशया ।
कस्मात् कष्टमिदं त्वया व्यवसितं मद्देहमांसाशिनः
प्रत्युत्पन्ननृमांसभक्षणधियः ते घ्नन्तु सर्वान्नरान् ॥10॥

कुत आगत्य घटते विघट्य क्व नु याति च ।
न लक्ष्यते गतिश्चित्रा घनस्य च धनस्य च ॥11॥

लक्ष्म्या परिपूर्णोऽहं न भयं मेऽस्तीति मोहनिद्रैषा ।
परिपूर्णस्यैवेन्दोः भवति भयं सिंहिकासूनोः ॥12॥

दानं न दत्तं न तपश्च तप्तं नाराधितौ शङ्करवासुदेवौ ।
अग्नौ रणे वा न हुतश्च कायः शरीरं किं प्रार्थयसे सुखानि ॥13॥

वासश्चर्म भूषणं शवशिरो भस्माङ्गलेपः सदा
ह्येको गौः स च लाङ्गलाद्यकुशलः सम्पत्तिरेतादृशी ।
इत्यालोच्य विमुच्य शङ्करमगात् रत्नाकरं जाह्नवी
कष्टं निर्धनिकस्य जीवितमहो दारैरपि त्यज्यते ॥14॥

कर्णस्त्वचं शिबिर्मांसं जीवं जीमूतवाहनः ।
ददौ दधीचिरस्थीनि नास्त्यदेयं महात्मनाम् ॥15॥

***

1. ವಿಷ್ಣುವೋ, ತ್ರಿಪುರಸಂಹಾರಿಯಾದ ಶಿವನೋ, ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನೋ, ಸುರಾಧಿಪತಿಯಾದ ಇಂದ್ರನೋ, ಲೋಕವನ್ನೇ ಬೆಳಗುವ ಸೂರ್ಯನೋ, ಕಲಾಪೂರ್ಣನಾದ ಚಂದ್ರನೋ, ಭಗವಾನ್ ಬುದ್ಧನೋ ಅಥವಾ ಸಿದ್ಧನೋ ಯಾರೇ ಆಗಿರಲಿ. ರಾಗ-ದ್ವೇಷ-ವಿಷ-ಸಂಕಟ-ಮೋಹ ಮುಂತಾದ ದೋಷರಹಿತನಾದ ಸಾತ್ವಿಕವಾದ ಅನುಕಂಪಯುಕ್ತನಾದ, ಸಕಲಗುಣಗಳಿಂದ ಸಂಸ್ಕಾರಸಂಪನ್ನನಾದ ಆ ದೇವನಿಗೆ ಸದಾ ನಮಸ್ಕಾರ.

2. ಸುಭಾಷಿತವೆಂಬ ರಸದ ಸಂಮುಖದಲ್ಲಿ ದ್ರಾಕ್ಷೆಯ ಮುಖ ಒಣಗಿ ಹೋಯಿತು. ಸಕ್ಕರೆಯು ಕಲ್ಲಿನಂತೆ ಆಯಿತು. ಅಮೃತವಂತೂ ಹೆದರಿ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಪಲಾಯನ ಮಾಡಿತು.

3. ಕಳ್ಳರು ಕದಿಯುವಂತಿಲ್ಲ, ರಾಜರು ಸ್ವಾಧೀನ ಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಂತಿಲ್ಲ, ಸೋದರರು ಪಾಲು ಕೇಳಲಾಗದು, ಎಂದಿಗೂ ಭಾರವೆನಿಸದು. ವೆಚ್ಚ ಮಾಡಿದಂತೆಲ್ಲ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಲೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸರ್ವವಿಧದ ಧನರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯೆಯೆಂಬ ಧನವೇ ಮೇಲು.

4. ವೇದಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿ ಪಾರಂಗತನಾದವನೇ ಉತ್ತಮ ಹೊರತು ಬಹುವಾದ ಅಮೂಲ್ಯವಾದ ರತ್ನಸಂಪತ್ತನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಮೂರ್ಖನಲ್ಲ. ಸುಂದರನಯನಗಳ ನಾರಿ ಹರಿದ ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಉಟ್ಟಿದ್ದರೂ ಶೋಭಿಸುತ್ತಾಳೆ ಹೊರತು ಚಿನ್ನದ ಆಭರಣಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದ ಅಂಧಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲ.

5. ಸಾಧುಜನರು ಸಂಗದೋಷದಿಂದ ಬದಲಾವಣೆ ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ. ಶ್ರೀಗಂಧದ ತರುವಿನ ಸುತ್ತಲೂ ಸರ್ಪಗಳಿದ್ದರೂ ಅದು ವಿಷಮಯವಾಗದು.

6. ಸ್ವತಃ ಗುಣಶಾಲಿಯಾದವರಿಗೆ ದೋಷಯುಕ್ತವಾದ ವಸ್ತುವು ಕೂಡ ಗುಣವನ್ನೇ ತಂದು ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ದುರ್ಜನರಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯ ವಸ್ತುವು ದೋಷವನ್ನೇ ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತದೆ. ಗೋವುಗಳಿಗೆ ನೀರಸವಾದ ಒಣಹುಲ್ಲು ಹಾಲನ್ನೇ

ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. ಆದರೆ, ಹಾವಿಗೆ ಹಾಲನ್ನೆರೆದರೆ ಅದು ವಿಷವನ್ನು ವರ್ಧಿಸುತ್ತದೆ.

7. ರಾತ್ರಿಯ ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿದರೂ ದಿನವೂ ಬದಲಾಗುವ ಕುಟಿಲನಾಗಿದ್ದರೂ, ಕಲಂಕಸಹಿತನಾದವನಾದರೂ ಮಿತ್ರನು ಅವಸಾನ ಹೊಂದುವಾಗ ಮೇಲೆದ್ದು ಬರುವವನಾದರೂ ಆ ಚಂದ್ರನು ಹರನಿಗೆ ಪ್ರಿಯಾನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಬಯಸಿ ಬಂದವರ ಗುಣದೋಷಗಳನ್ನು ಮಹಾತ್ಮರು ವಿಮರ್ಶಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

8. ಸೂರ್ಯನು ಪಶ್ಚಿಮದಲ್ಲೇ ಉದಯಿಸಲಿ, ಮಹಾಪರ್ವತವಾದ ಮೇರುವೇ ಚಲಿಸಲಿ, ಉರಿಯುವ ಬೆಂಕಿಯು ತಂಪಾಗಲಿ, ಕಮಲವು ಬೆಟ್ಟದ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಬಂಡೆಯ ಮೇಲೆಯೇ ಅರಳಲಿ, ಸಜ್ಜನರ ನುಡಿಯು ಪುನರುಕ್ತವಾಗದು.

9. ದುಷ್ಟರೊಡನೆ ಯಾವತ್ತೂ ಸ್ನೇಹವನ್ನು ಮತ್ತು ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಮಾಡಕೂಡದು. ಹೇಗೆಂದರೆ ಉರಿಯುವ ಕೆಂಡವು ಕೈ ಸುಡುತ್ತದೆ. ತಣ್ಣಗಿರುವ ಮಸಿ ಕೈಯನ್ನು ಕಪ್ಪಾಗಿ ಮಲಿನಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ.

10. ಓ ಭದ್ರನೇ ಯಾರು ನೀನು? ದುರ್ಜನರ ನಾಯಕ ನಾನು. ಈ ಭಯಂಕರವಾದ ಅರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಏಕಿರುವೆ? ಹುಲಿಯೇ ಮುಂತಾದ ಕ್ರೂರಪ್ರಾಣಿಗಳು ನನ್ನನ್ನು ತಿನ್ನಲಿ ಎಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ. ಇಂತಹ ಕಷ್ಟದ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಏಕೆ ಮನ ಮಾಡಿರುವೆ? ನನ್ನ ದೇಹದ ಮಾಂಸರಕ್ತಗಳನ್ನು ಭಕ್ಷಿಸಿದ ಮೇಲೆ ರುಚಿ ಹಿಡಿದ ಆ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಉಳಿದೆಲ್ಲ ಮನುಷ್ಯರನ್ನು ತಿನ್ನುವಂತಾಗಲಿ.

11. ಎಲ್ಲಿಂದ ಬಂದು ಸೇರುತ್ತವೆ? ಮತ್ತೆಲ್ಲಿ ಚದುರಿ ಹೋಗುತ್ತವೆ? ಎಂದು ತಿಳಿಯಲಾಗದ ಅಚ್ಚರಿಯ ವಿಷಯ ಈ ಮೋಡಗಳದ್ದು ಹಾಗೂ ಧನಸಂಪತ್ತಿನದು.

12. ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಿಂದ ತುಂಬಿಹೋಗಿದ್ದೇನೆ. ಎಂದೆಂದೂ ನನಗೆ ಭಯವಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಮೋಹದ ನಿದ್ರೆಯಷ್ಟೇ. ನೋಡಿ, ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಕಲೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿ ಶೋಭಿಸುವ ಚಂದ್ರನಿಗೆಯೇ ಸಿಂಹಿಕಾಸುತನಾದ ರಾಹುವಿನ ಭಯವಿರುವುದು.

13. ದಾನವನ್ನು ಕೊಡಲಿಲ್ಲ, ತಪಸ್ಸನ್ನು ಮಾಡಲಿಲ್ಲ, ಶಂಕರನನ್ನೋ ವಾಸುದೇವನನ್ನೋ ಪೂಜಿಸಲಿಲ್ಲ. ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲೋ ರಣದಲ್ಲೋ ದೇಹವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಲಿಲ್ಲ. ಓ ಶರೀರವೇ ಮತ್ತೇಕೆ ಸುಖವನ್ನು ಬೇಡುವೆ?

14. ಉಡುವ ವಸ್ತ್ರವೋ ಚರ್ಮ, ಆಭರಣವೋ ತಲೆಬುರುಡೆಗಳು, ಮೈಗೆಲ್ಲ ಬೂದಿಯ ಲೇಪ, ಇರುವುದೊಂದೇ ಎತ್ತು, ಅದು ಕೂಡ ನೇಗಿಲನ್ನೆಳೆದು ಕೃಷಿಮಾಡಲರಿಯದು. ಇವನಲ್ಲಿರುವ ಸಂಪತ್ತು ಇಷ್ಟೇ ಎಂದು ಆಲೋಚಿಸಿ ಶಂಕರನನ್ನು ತಯಜಿಸಿ ಗಂಗೆಯು ರತ್ನಗಳ ಆಕರನಾದ ಸಾಗರನನ್ನು ಸೇರಿದಳು. ಬಡವನ ಜೀವನದ ಕಷ್ಟವನ್ನು ನೋಡಿ. ಹೆಂಡತಿಯೂ ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗುತ್ತಾಳೆ.

15. ಕರ್ಣನು ಚರ್ಮದಂತೆ ಅಂಟಿದ್ದ ಕವಚವನ್ನು ಕೊಟ್ಟ. ಶಿಬಿರಾಜನು ಸ್ವದೇಹದ ಮಾಂಸವನ್ನೇ ನೀಡಿದ. ಜೀಮೂತವಾಹನನು ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನೇ ಅರ್ಪಿಸಿದ. ಮಹರ್ಷಿದರ್ಥೀಚಿಯು ಬೆನ್ನೆಲುಬನ್ನೇ ತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿದ. ಮಹಾತ್ಮರಿಗೆ ಕೊಡಬಾರದ್ದು ಕೊಡಲಾಗದ್ದು ಎಂಬುದು ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲ.

***

॥ सत्यान्नास्ति परं पदम् ॥

ವೇದ ಪುರುಷನಾದ ಭಗವಂತನು ಶ್ರೀ ರಾಮನಾಗಿ ಅವತರಿಸಿದರೆ ವೇದವೇ ರಾಮಾಯಣ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದೆ ಎಂದು ರಾಮಾಯಣ ಮಹಾ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ. ದೂರದ ಭಗವಂತನನ್ನು, ನಮಗೆ ಎಟುಕದ ಆದರ್ಶದ ಚಿತ್ರವನ್ನು ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸುವ ಕನ್ನಡಿ ರಾಮಾಯಣ. ಇದು ಜೀವನಗ್ರಂಥ. ರಾಮ ಮತ್ತು ರಮಾ (ಸೀತೆ) ನಡೆದು ಬಂದ ದಾರಿ ಅದರಲ್ಲಿದೆ. ಪುರುಷ ಮತ್ತು ಸ್ತ್ರೀಯರಿಬ್ಬರೂ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಎದುರಿಸುವ ಸಮಸ್ಯೆಗಳು, ಅವುಗಳ ಪರಿಹಾರ ಮಾರ್ಗ, ಅನುಸರಿಸಬೇಕಾದ ಆದರ್ಶಗಳನ್ನು ಅದು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ.

ಶ್ರೀ ರಾಮ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವ ಈ ಮಹಾಕಾವ್ಯ ಮಹರ್ಷಿ ವಾಲ್ಮೀಕಿಗಳಿಂದ ರಚಿತವಾಗಿ ಆದಿಕಾವ್ಯ ಎನಿಸಿದೆ. ಇದು ಎಲ್ಲ ಕವಿಗಳಿಗೂ ಒಂದು ಆಕರ ಗ್ರಂಥ. ರಾಮಸ್ಯ ಅಯನಂ (ಗತಿಂ) ಅಧಿಕೃತ್ಯ ಕೃತಃ ಗ್ರಂಥಃ ರಾಮಾಯಣಂ ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ರಾಮಾಯಣ ಶ್ರೀ ರಾಮನ ಅಯನ (ಮಾರ್ಗ) ಹೌದು. ಶ್ರೀ ರಾಮ ತಾನು ನಡೆದ ಅಯನ ಒಂದಾದರೆ ಶ್ರೀ ರಾಮನ ನಮಗೆ ಹಾಕಿಕೊಟ್ಟ ಅಯನವೂ ರಾಮಾಯಣ ಆಗಿದೆ. ಈ ಮಹಾಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ 500 ಸರ್ಗಗಳು, 24,000 ಶ್ಲೋಕಗಳಿವೆ. ಬಾಲಕಾಂಡ, ಅಯ್ಯೋಧ್ಯಾ ಕಾಂಡ, ಅರಣ್ಯಕಾಂಡ, ಕಿಷ್ಕಿಂಧಾ ಕಾಂಡ, ಸುಂದರಕಾಂಡ, ಯುದ್ಧಕಾಂಡ ಮತ್ತು ಉತ್ತರ ಕಾಂಡಗಳೆಂದು ಸಪ್ತಕಾಂಡಗಳನ್ನು ಈ ಗ್ರಂಥವು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ.

ರಾಮಾಯಣ ಬರಿಯ ಒಂದು ಕಾವ್ಯವಲ್ಲ. ಅದು ಒಂದು ಧರ್ಮಗ್ರಂಥ. ಕಾವ್ಯಾತ್ಮಕ ಧರ್ಮಗ್ರಂಥ. ನಡೆದ ಸಂಗತಿಯನ್ನೇ ಅದು ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಇತಿಹಾಸ ಗ್ರಂಥವೂ ಹೌದು. ಈಗಾಗಲೇ ನಾವು ಸಂಶೋಧಿಸಿರುವ ಈಗಲೂ ಸಂಶೋಧಿಸುತ್ತಿರುವ ಅನೇಕ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ

ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು. ನಾವು ಆಳವಾಗಿ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅಭ್ಯಸಿಸಿದರೆ ಈ ಅಂಶ ನಮಗೆ ಗೋಚರವಾಗುವುದು.

ಉದಾತ್ತ ಜೀವನ ಮೌಲ್ಯವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ಮಹಾಕೃತಿ ರಾಮಾಯಣದ ವಿಚಾರಧಾರೆಗಳ ಕಿರು ಪರಿಚಯವನ್ನು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಒದಗಿಸುವ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ರಾಮಾಯಣದ ಅಯೋಧ್ಯಾಕಾಂಡದ 109ನೇ ಸರ್ಗವನ್ನು ಪ್ರಸ್ತುತ ಪಠ್ಯಕ್ಕೆ ಅಳವಡಿಸಲಾಗಿದೆ.

***

जाबालेस्तु वचः श्रुत्वा रामः सत्यपराक्रमः ।

उवाच परया सूक्त्या बुद्ध्याऽविप्रतिपन्नया ॥1॥

भवान्मे प्रियकामार्थं वचनं यदिहोक्तवान् ।

अकार्यं कार्यसङ्काशम् अपथ्यं पथसन्निभम् ॥2॥

निर्मर्यादस्तु पुरुषः पापाचारसमन्वितः ।

मानं न लभते सत्सु भिन्नचारित्रदर्शनः ॥3॥

कुलीनमकुलीनं वा वीरं पुरुषमानिनम् ।

चारित्रमेव व्याख्याति शुचिं वा यदि वाशुचिम् ॥4॥

अधर्मं धर्मवेषेण यद्यहं लोकसङ्करम् ।

अभिपत्स्ये शुभं हित्वा क्रियां विधिविवर्जिताम् ॥5॥

कामवृत्तोऽन्वयं लोकः कृत्स्नः समुपवर्तते ।

यद्वृत्ताः सन्ति राजानः तद्वृत्ताः सन्ति हि प्रजाः ॥6॥

- सत्यमेवानृशंसं च राजवृत्तं सनातनम् ।
तस्मात् सत्यात्मकं राज्यं सत्ये लोकः प्रतिष्ठितः ॥7॥
- ऋषयश्चैव देवाश्च सत्यमेव हि मेनिरे ।
सत्यवादी हि लोकेऽस्मिन् परं गच्छति चाक्षयम् ॥8॥
- उद्विजन्ते यथा सर्पात् नरादनृतवादिनः ।
धर्मः सत्यपरो लोके मूलं सर्वस्य चोच्यते ॥9॥
- सत्यमेवेश्वरो लोके सत्ये धर्मः सदाश्रितः ।
सत्यमूलानि सर्वाणि सत्यान्नास्ति परं पदम् ॥10॥
- दत्तमिष्टं हुतं चैव तप्तानि च तपांसि च ।
वेदाः सत्यप्रतिष्ठानाः तस्मात् सत्यपरो भवेत् ॥11॥
- सोऽहं पितुर्निदेशं तु किमर्थं नानुपालये ।
सत्यप्रतिश्रवः सत्यं सत्येन समयीकृतम् ॥12॥
- नैव लोभान्न मोहाद्वा न चाज्ञानात् तमोऽन्वितः ।
सेतुं सत्यस्य भेत्स्यामि गुरोः सत्यप्रतिश्रवः ॥13॥
- असत्यसन्धस्य सतश्चलस्यास्थिरचेतसः ।
नैव देवा न पितरः प्रतीच्छन्तीति नः श्रुतम् ॥14॥
- कायेन कुरुते पापं मनसा सम्प्रधार्य तत् ।
अनृतं जिह्वया चाह त्रिविधं कर्म पातकम् ॥15॥

भूमिः कीर्तिर्यज्ञो लक्ष्मीः पुरुषं प्रार्थयन्ति हि ।
सत्यं समनुवर्तन्ते सत्यमेव भजेत्ततः ॥16॥

कथं ह्यहं प्रतिज्ञाय वनवासमिमं गुरोः ।
भरतस्य करिष्यामि वचो हित्वा गुरोर्वचः ॥17॥

स्थिरा मया प्रतिज्ञाता प्रतिज्ञा गुरुसन्निधौ ।
प्रहृष्टमानसा देवी कैकेयी चाभवत्तदा ॥18॥

वनवासं वसन्नेव शुचिर्नियतभोजनः ।
मूलपुष्पफलैः पुण्यैः पितृन् देवांश्च तर्पयन् ॥19॥

सन्तुष्टपञ्चवर्गोऽहं लोकयात्रां प्रवाहये ।
अकुहः श्रद्धधानः सन् कार्याकार्यविचक्षणः ॥20॥

कर्मभूमिमिमां प्राप्य कर्तव्यं कर्म यच्छुभम् ।
अग्निर्वायुश्च सोमश्च कर्मणां फलभागिनः ॥21॥

शतं क्रतूनामाहृत्य देवराट् त्रिदिवं गतः ।
तपांस्युग्राणि चास्थाय दिवं प्राप्ता महर्षयः ॥22॥

सत्यं सधर्मं च पराक्रमं च
भूतानुकम्पां प्रियवादितां च ।
द्विजातिदेवातिथिपूजनं च
पन्थानमाहुः त्रिदिवस्य सन्तः ॥23॥

धर्म रताः सत्पुरुषैः समेताः
तेजस्विनो दानगुणप्रधानाः ।
अहिंसका वीतमलाश्च लोके
भवन्ति पूज्या मुनयः प्रधानाः

॥24॥

***

1. ಮಹರ್ಷಿಜಾಬಾಲಿಯ ವಚನಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ಸತ್ಯಪರಾಕ್ರಮನಾದ ಶ್ರೀರಾಮನು ಗೊಂದಲರಹಿತವಾದ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಹಾಗೂ ಉತ್ತಮವಾದ ಪದಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮಾತನ್ನು ಆಡಿದನು.
2. ನನಗೆ ಪ್ರಿಯವಾಗಲಿ ಎಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಕೆಲವು ಮಾತುಗಳನ್ನು ನೀವು ಹೇಳಿದಿರಿ. ಆದರೆ ಅದು ಕಾರ್ಯದಂತೆ ತೋರುವ ಅಕಾರ್ಯ ಮಾರ್ಗವೆಂದೇ ತೋರುವ ಕುಮಾರ್ಗ.
3. ಕಾರ್ಯಕಾರ್ಯಗಳೆಂಬ ಇತಿಮಿತಿಗಳಿಲ್ಲದ ಪಾಪಕರವಾದ ಆಚಾರಗಳಲ್ಲಿ ನಿರತನಾದ ಪುರುಷನು ತನ್ನ ನಡತೆಗೆಟ್ಟ ನಡವಳಿಕೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಮೂಲಕ ಸಜ್ಜನರಲ್ಲಿ ಗೌರವವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ.
4. ಉತ್ತಮಕುಲದವನೋ ನೀಚಕುಲದವನೋ ವೀರನೋ ಹೇಡಿಯೋ ಏನೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ಅವನ ನಡೆನುಡಿಗಳೇ ಅವನನ್ನು ಪರಿಶುದ್ಧನೆಂದು ಅಥವಾ ಕಲಂಕಿತನೆಂದು ತೋರಿಸಿ ಕೊಡುತ್ತವೆ.
5. ಮಂಗಲವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಧರ್ಮದ ವೇಷವನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸುತ್ತ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸಂಕರ(ಕಲಬೆರಕೆ)ವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಕ್ರಮಗಳಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಅಧರ್ಮದ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ನಾನು ಇಳಿದರೆ ..
6. ಲೋಕದ ಜನರೆಲ್ಲ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಸ್ವೇಚ್ಛಾಚಾರದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತರಾಗುತ್ತಾರೆ. ಏಕೆಂದರೆ ರಾಜರು ಹೇಗೆ ವರ್ತಿಸುತ್ತಾರೋ ಅದೇ ರೀತಿ ಪ್ರಜೆಗಳು ಅನುಸರಿಸುತ್ತಾರೆ.

7. ಸನಾತನವಾದ ಈ ರಾಜಧರ್ಮವು ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಪಾಪರಹಿತವಾದುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ರಾಜ್ಯವೆಂಬುದು ಸತ್ಯವನ್ನೇ ಅವಲಂಬಿಸಿದ್ದು ಲೋಕವು ಕೂಡ ಸತ್ಯದಲ್ಲೇ ನೆಲೆ ನಿಂತಿದೆ.
8. ಋಷಿಗಳು ದೇವತೆಗಳು ಎಲ್ಲರೂ ಸತ್ಯವನ್ನೇ ಆದರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯವನ್ನು ನುಡಿಯುವವನೇ ಅಕ್ಷಯವಾದ ಪರಮಲೋಕವನ್ನು ಸೇರುತ್ತಾನೆ.
9. ಸುಳ್ಳನ್ನು ಹೇಳುವವನನ್ನು ಕಂಡರೆ ಹಾವನ್ನು ಕಂಡಂತೆ ಹೆದರುತ್ತಾರೆ. ಸತ್ಯಕ್ಕೆ ನಿಷ್ಠವಾದ ಧರ್ಮವೇ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲದರ ಮೂಲವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.
10. ಸತ್ಯವೇ ಲೋಕದ ನಿಯಾಮಕನಾದ ಒಡೆಯ. ಧರ್ಮವು ಸತ್ಯವನ್ನೇ ಸದಾ ಆಶ್ರಯಿಸಿದೆ. ಎಲ್ಲವೂ ಸತ್ಯವನ್ನೇ ಮೂಲವಾಗಿ ಹೊಂದಿವೆ. ಸತ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಮಿಗಿಲಾದ ಉನ್ನತಸ್ಥಾನವಿಲ್ಲ.
11. ದಾನವಾಗಿ ನೀಡಿದುದು, ಹೋಮದಲ್ಲಿ ಆಹುತಿಯಾಗಿ ಅರ್ಪಿಸಿದ್ದು, ತಪಸ್ಸು ಆಚರಿಸಿದ್ದು, ವೇದಗಳು ಇವೆಲ್ಲ ಸತ್ಯದ ಆಧಾರದಲ್ಲೇ ಸ್ಥಿರವಾಗಿವೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಸತ್ಯಪರನಾಗಬೇಕು.
12. ಸತ್ಯವಾಗಿ ನಡೆಸುವೆನೆಂಬ ಮಾತು ಕೊಟ್ಟ ತಂದೆಯ ನಿರ್ದೇಶವನ್ನು ಸತ್ಯನಿಷ್ಠನಾದ ನಾನು ಯಾಕಾಗಿ ಪಾಲಿಸದೆ ಇರಲಿ?
13. ಲೋಭದಿಂದ ಅಥವಾ ಮೋಹದಿಂದ ಅಥವಾ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ತಮಸ್ಸಿಗೆ ಗುರಿಯಾಗಿ ತಂದೆಯ ಸತ್ಯವೆಂಬ ಸೇತುವನ್ನು ಸತ್ಯಪರನಾದ ನಾನು ಮುರಿಯಲಾರೆ.
14. ಯಾವನು ಸತ್ಯಸಂಧನಲ್ಲವೋ, ಚಂಚಲಚಿತ್ತನೋ, ಅಸ್ಥಿರವಾದ ಮನಸ್ಸಿನವನೋ ಅವನನ್ನು ದೇವರಾಗಲೀ ಪಿತೃಗಳಾಗಲೀ ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ. ಅವನು ಅರ್ಪಿಸಿದ್ದನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ನಾವು ಕೇಳಿದ್ದೇವೆ.
15. ಶರೀರದಿಂದ ಮಾಡುವ ಪಾಪಕರ್ಮ, ಅದನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಯೋಚಿಸಿ ನಿಶ್ಚಯಿಸುವುದು, ಬಾಯಲ್ಲಿ ಸುಳ್ಳನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಇವು ಮೂರು ಬಗೆಯ ಪಾಪಕರ್ಮಗಳು.

16. ಭೂಮಿ, ಕೀರ್ತಿ, ಯಶಸ್ಸು, ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಇವೆಲ್ಲ ಪುರುಷನನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಇವೆಲ್ಲವೂ ಸತ್ಯವನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸಿ ಇರುತ್ತವೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಸತ್ಯವನ್ನೇ ಸದಾ ಸೇವಿಸಬೇಕು.

17. ತಂದೆಯ ಎದುರು ವನವಾಸಮಾಡುವೆನೆಂಬ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಈಗ ಅವನ ಮಾತನ್ನು ಮೀರಿ ಭರತನ ಅಪೇಕ್ಷೆಯನ್ನು ಹೇಗೆ ನಡೆಸಲಿ?

18. ಪಿತನ ಮುಂದೆ ದೃಢವಾದ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಆಗಿದೆ. ತಾಯಿ ಕೈಕೇಯಿ ಅದನ್ನು ಕೇಳಿ ಸಂತೋಷ ಪಟ್ಟಿದ್ದಾಳೆ.

19. ವನವಾಸವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತ, ಶುಚಿತ್ವವನ್ನು ಕಾಪಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ, ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾದ ಆಹಾರಸೇವನೆ ಮಾಡುತ್ತ ಕಂದಮೂಲಗಳಿಂದ ವನ್ಯವಾದ ಫಲಪುಷ್ಟಗಳಿಂದ ದೇವರನ್ನು ಹಾಗೂ ಪಿತೃಗಳನ್ನು ತೃಪ್ತಿ ಪಡಿಸುತ್ತ ಇರುವೆನು.

20. ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನೂ ಸಂತೋಷದಲ್ಲಿ ಇರುವಂತೆ ಜೀವನಯಾತ್ರೆಯನ್ನು ಸಾಗಿಸುವೆ. ಕುಹಕಭಾವವಿಲ್ಲದೆ ಶ್ರದ್ಧಾತತ್ಪರನಾಗಿ ಕರ್ತವ್ಯ-ಅಕರ್ತವ್ಯಗಳನ್ನು ತಿಳಿದು ಬದುಕನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತೇನೆ.

21. ಕರ್ಮಭೂಮಿಯೆಂದೇ ಕರೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಯಾವುದು ಶುಭವೋ ಅದನ್ನೇ ನಡೆಸಬೇಕು. ಅಗ್ನಿ, ವಾಯು, ಸೋಮ ಮುಂತಾದ ದೇವತೆಗಳು ತಾವು ಮಾಡಿದ ಸತ್ಕರ್ಮಗಳ ಫಲಗಳನ್ನೇ ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

22. ನೂರು ಅಶ್ವಮೇಧಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ಪೂರೈಸಿ ಇಂದ್ರನು ಸ್ವರ್ಗಾಧಿಪತಿಯಾದನು. ಅತ್ಯುಗ್ರವಾದ ತಪಸ್ಸುಗಳನ್ನು ನಡೆಸಿ ಮಹರ್ಷಿಗಳು ಸ್ವರ್ಗವನ್ನು ಸೇರಿದರು.

23. ಸತ್ಯವಚನ, ಧರ್ಮಾಚರಣ, ಪರಾಕ್ರಮ, ಪ್ರಾಣಿದಯೆ, ಪ್ರಿಯವಾದ ನುಡಿ, ದೇವ-ಬ್ರಾಹ್ಮಣ-ಅತಿಥಿಗಳ ಪೂಜನ ಇವೆಲ್ಲ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಕರೆದೊಯ್ಯುವ ಮಾರ್ಗಗಳು ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.

24. ಯಾರು ಧರ್ಮಾಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ನಿರತರೋ, ಸಜ್ಜರ ಸಹವಾಸಿಗಳೋ, ತೇಜಃಸಂಪನ್ನರೋ, ದಾನಶೀಲರೋ, ಹಿಂಸಾವಿಮುಖರೋ, ಯಾವ ಕಲಂಕವೂ ಇಲ್ಲದವರೋ, ಅಂತಹ ಮುನಿಗಳು ಆದರಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರರೂ ಪೂಜ್ಯರೂ ಆಗುತ್ತಾರೆ.

॥ इन्द्रमन्मथयोः संवादः ॥

ಮಹಾಕವಿ ಕಾಲಿದಾಸನ ಕಾಲ, ದೇಶ ಮತ್ತು ಜೀವನ : ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ 'ಕವಿಕುಲಗುರು', 'ಕವಿತಾಕಾಮಿನಿಯ ವಿಲಾಸ', 'ಸಂಸ್ಕೃತ ನಾಟಕ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಅನಭಿಷಿಕ್ತ ದೊರೆ' ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಶಸ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ ಕಾಲಿದಾಸನು ಭಾರತೀಯರ ಹೆಮ್ಮೆಯ ಕವಿ. ಅವನ ಕಾಲ, ದೇಶ ಮತ್ತು ಜೀವನಚರಿತ್ರೆ ಇವುಗಳ ವಿಷಯವಾಗಿ ಸುಸ್ವಷ್ಟವಾಗಿ ಏನೂ ತಿಳಿದಿಲ್ಲ. ಅವನ ಜೀವನದ ಬಗ್ಗೆ ಚಾರಿತ್ರಿಕವೆಂದು ನಂಬಲಾಗದ ಹಲವಾರು ಕಥೆಗಳು ಭಾರತೀಯ ಪಠಪಠೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡಿವೆ.

'ಕಾಲಿದಾಸ'ನ ಕಾಲದ ಬಗ್ಗೆ ವಿಚಾರ ಮಾಡುವಾಗ ಎರಡು ಸಂಗತಿಗಳು ಮೊದಲು ಸ್ಮರಣೆಗೆ ಬರುತ್ತವೆ. ಮೊದಲನೆಯ ಸಂಗತಿಯೆಂದರೆ ಕ್ರಿ.ಶ 634ಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಕರ್ಣಾಟಕದ ಐಹೊಳೆ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಕಾಲಿದಾಸ ಮತ್ತು ಭಾರವಿಯರನ್ನು ಅದೇ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿರುವುದು - "स विजयतां रविकीर्तिः कविताश्रितकालिदासभारविकीर्तिः"। ಅದೇ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಕವಿ 'ಬಾಣ'ನು ತನ್ನ 'ಹರ್ಷಚರಿತ'ದ ಭೂಮಿಕಾ ಶ್ಲೋಕವೊಂದರಲ್ಲಿ ಕಾಲಿದಾಸನನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದು -

"निर्गतासु न वा कस्य कालिदासस्य सूक्तिषु ।

प्रीतिर्मधुरसांद्रासु मञ्जरीष्विव जायते ॥"

ಈ ಆಧಾರದಿಂದ ಕ್ರಿ.ಶ ಏಳನೇ ಶತಮಾನದ ಆರಂಭವು 'ಕಾಲಿದಾಸ'ನ ಕಾಲದ ಈಚಿನ ಪರಿಮಿತಿಯೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ಎರಡನೆಯ ಸಂಗತಿಯೆಂದರೆ 'ಕಾಲಿದಾಸ'ನೇ ತನ್ನ 'ಮಾಲವಿಕಾಗ್ನಿಮಿತ್ರ'ದ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆಯಲ್ಲಿ ಭಾಸ, ಸೌಮಿಲ್ಲ, ಮತ್ತು ಕವಿಪುತ್ರರೆಂಬ ನಾಟಕಕಾರರನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿರುವುದು. ಸೌಮಿಲ್ಲ ಮತ್ತು ಕವಿಪುತ್ರರ ಬಗ್ಗೆ ಏನೂ ತಿಳಿಯದು. ಭಾಸನಂತೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ನಾಟಕಕಾರ.

ಆದರೆ, ಅವನ ಕಾಲದ ಬಗ್ಗೆ ನಿರ್ಣಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಅವನು ಕ್ರಿ.ಶ. ಎರಡನೆಯ ಶತಮಾನಕ್ಕಿಂತ ಈಚಿನವನಲ್ಲ ಎಂದು ಒಪ್ಪಬಹುದು.

ಕಾಲಿದಾಸನು ಕ್ರಿ.ಪೂ 57ರಲ್ಲಿ ವಿಕ್ರಮಶಕೆಯನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿದ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದ ನವಮಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನು ಎಂಬ ಪ್ರತೀತಿಯು ಇದೆ. ಅಲ್ಲದೆ, ಗುಪ್ತರಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ, ಕ್ರಿ.ಶ. ಐದನೇ ಶತಮಾನದ ಆದಿಭಾಗದಲ್ಲಿದ್ದ, 'ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ'ನೆಂಬ ಬಿರುದನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದ ಎರಡನೆಯ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನ ಆಸ್ಥಾನದ ಕವಿಯಾಗಿದ್ದರಬಹುದೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೂ ಇದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಕಾಲಿದಾಸನು ಕ್ರಿ.ಪೂ. 1ನೇ ಶತಮಾನದಿಂದ ಕ್ರಿ.ಶ. 7ನೇ ಶತಮಾನದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲರಬೇಕೆಂದು ಊಹಿಸಬಹುದು. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಕಾಲಿದಾಸನ ಕಾಲ ಸುಮಾರು ಕ್ರಿ.ಶ. 4ರ ಅಂತಿಮ 5ರ ಆದಿ ಎನ್ನಬಹುದು.

ಕಾಲಿದಾಸನು ಭಾರತದ ಯಾವ ಪ್ರದೇಶದವನು ಎಂದು ನಿರ್ಣಯಕ್ಕೆ ಬರಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ. ಅವನು ರಾಷ್ಟ್ರಕವಿ. ಉಜ್ಜಯಿನಿ ಅವನ ಸ್ಥಿರಸ್ಥಾನ. ಸಮಗ್ರ ಭಾರತ ಅವನ ಚರಸ್ಥಾನ. ಆದುದರಿಂದ ಸಮಗ್ರ ದೇಶವೇ ಅವನ ಪ್ರದೇಶ.

ಇನ್ನು ಕಾಲಿದಾಸನು ವ್ಯಾಪಕವಾದ ಪಾಂಡಿತ್ಯವನ್ನು, ಪಾಂಡಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಸಮಬಲವಾದ ಸಹೃದಯತೆಯನ್ನೂ ಪಡೆದಿದ್ದನೆಂದು ಅವನ ಗ್ರಂಥಗಳಿಂದ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಅವನ ಮೂರೂ ನಾಟಕಗಳ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಶಿವನ ಸ್ತುತಿಯಿದೆ. ಅಭಿಜ್ಞಾನಶಾಕುಂತಲದ ಭರತವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ "ममापि च क्षपयतु नीललोहितः पुनर्भवं परिगतशक्तिरात्मभूः" ಎಂದು ಹೇಳಿ ಮುಕ್ತಿಗಾಗಿ ಮುಕ್ತಗೊಂಡನ್ನು ಮೊರೆ ಹೋಗಿದ್ದಾನೆ. ಆದುದರಿಂದ ಕಾಲಿದಾಸನು ಶಿವಭಕ್ತನೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

ಕಾಲಿದಾಸನು ಉಪಮೆಗಳನ್ನು ಬಳಸುವುದರಲ್ಲಿ ನಿಸ್ಸೀಮ. ಜೀವನದ ಎಲ್ಲ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಿಂದ ಎಲ್ಲ ವಿದ್ಯೆಗಳಿಂದ ಅವನು ಬಳಸಿರುವ ಉಪಮೆಗಳು ಅವನಿಗೆ 'उपमा कालिदासस्य' ಎಂಬ ಬಿರುದನ್ನು ತಂದು ಕೊಟ್ಟಿದೆ.

‘ಕಾಲಿದಾಸ’ನ ಕೃತಿಗಳು : ಈತನು ರघुवंशम् , कुमारसंभवम् ಎಂಬ ಎರಡು ಮಹಾಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು, ऋतुसंहारम्, मेघदूतम् ಎಂಬ ಎರಡು ಖಂಡಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು, मालविकाग्निमित्रम्, विक्रमोर्वशीयम्, अभिज्ञानशाकुन्तलम् ಎಂಬ ಮೂರು ನಾಟಕಗಳನ್ನು ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ನೀಡಿದ್ದಾನೆ.

ಕುಮಾರಸಂಭವಮ್ :- ಕಾಲಿದಾಸನ ಮಹಾಕಾವ್ಯಗಳೆರಡರಲ್ಲಿ ಒಂದು. ಕುಮಾರಸಂಭವದ ಕಥೆಯನ್ನು ರಾಮಾಯಣ, ಮಹಾಭಾರತ, ಬ್ರಹ್ಮಪುರಾಣ, ಕಾಳಿಕಾಪುರಾಣ, ಶಿವಪುರಾಣ, ಸೌರಪುರಾಣ, ಸ್ಕಾಂದಪುರಾಣ, ಮತ್ಸ್ಯಪುರಾಣ, ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ‘ಶಿವಪುರಾಣ’ವನ್ನು ಆಧಾರವನ್ನಾಗಿರಿಸಿಕೊಂಡು ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆಯೆಂದು ನಂಬಲಾದ ಕುಮಾರಸಂಭವವು ಶಿವಪಾರ್ವತಿಯರ ವಿವಾಹ, ಕುಮಾರನ ಜನನ ಮತ್ತು ತಾರಕಾಸುರನ ಸಂಹಾರಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ 17 ಸರ್ಗಗಳು ಹಾಗೂ 1096 ಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದ ಆವೃತವಾದ ಮಹಾಕಾವ್ಯ. ಆದರೆ, ಈ 17 ಸರ್ಗಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲ 8 ಸರ್ಗಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಕಾಲಿದಾಸನು ಬರೆದಿರಬೇಕು, ಮುಂದಿನ 9 ರಿಂದ 17 ಸರ್ಗಗಳವರೆಗೆ ನಂತರ ಯಾರೋ ಬರೆದು ಸೇರಿಸಿರಬೇಕು ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿದೆ. ಶೃಂಗಾರವು ಈ ಕಾವ್ಯದ ಪ್ರಧಾನ ರಸ. ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸರ್ಗದಲ್ಲಿ ಕರುಣರಸ ಗೌಣವಾಗಿ ಬಂದಿದೆ. ಶಿವ ಮತ್ತು ಪಾರ್ವತಿಯರು ಈ ಕಾವ್ಯದ ನಾಯಕ ನಾಯಿಕೆಯರು. ಇದರಲ್ಲಿ ಬರುವ ಹಿಮಾಲಯದ ವರ್ಣನೆ, ವಸಂತಋತುವಿನ ವರ್ಣನೆ, ಪಾರ್ವತಿಯ ಸೌಂದರ್ಯದ ವರ್ಣನೆ, ಪಾರ್ವತಿಯ ತಪಸ್ಸಿನ ವರ್ಣನೆ, ಶಿವಪಾರ್ವತಿಯರ ವಿವಾಹದ ವರ್ಣನೆ ಇವೆಲ್ಲವೂ ಚಿತ್ತಾಕರ್ಷಕವಾಗಿವೆ.

ಪ್ರಸ್ತುತ ಈ ಭಾಗವು ಕುಮಾರಸಂಭವದ ಮೂರನೇ ಸರ್ಗದಿಂದ ಆರಿಸಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಬ್ರಹ್ಮನ ವರದಿಂದ ಅಜೇಯನಾದ ತಾರಕನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸನು ಮೂರೂ ಲೋಕಗಳಿಗೂ ಕಂಟಕನಾದಾಗ, ಬ್ರಹ್ಮನ ಮಾತಿನಂತೆ ಶಿವ

ಪಾರ್ವತಿಯರ ಪುತ್ರನಿಂದ ತಾರಕನ ಮರಣವೆಂದು ತಿಳಿದು, ಹಿಮಾಲಯದ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಘೋರ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಶಿವನ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಭಂಗಗೊಳಿಸಿ, ಶಿವನು ಪಾರ್ವತಿಯಲ್ಲಿ ಅನುರಕ್ತನಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಲು ಮನ್ಮಥನೇ ಯೋಗ್ಯನೆಂದು ತಿಳಿದ ಇಂದ್ರನು ಉಳಿದ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ತನ್ನ ಸಾವಿರ ಕಣ್ಣುಗಳ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮನ್ಮಥನ ಕಡೆಗೆ ಹಾಯಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅಲ್ಲದೆ, ಅವನನ್ನು ತನ್ನ ಬಳಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಕೂರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ದೇವತೆಗಳ ರಾಜನಾದ ಇಂದ್ರನು ತನ್ನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಗುರುತಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಹೆಮ್ಮೆಯೆನಿಸಿದ ಮನ್ಮಥನು ತನ್ನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ಜಂಭಕೊಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆ, ಇಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯ ಪೂರ್ಣತೆಗಾಗಿ ಇಂದ್ರ ಮನ್ಮಥನೊಡನೆ ಮಾಡಿದ ಸಂವಾದವಿದೆ.

ತस्ಮಿನ್ ಮಥೋನಃ ತ್ರಿದಶಾನ್ ವಿಹಾಯ
 ಸಹಸ್ರಮಕ್ಷಗಾಂ ಯುಗಪತ್ ಪಪಾತ |
 ಪ್ರಯೋಜನಾಪೇಕ್ಷಿತಯಾ ಪ್ರಭೂಗಾಂ
 ಪ್ರಾಯಶ್ಚಲಂ ಗೌರವಮಾಶ್ರಿತೇಷು ||1||

ಸ ವಾಸವೇನಾಸನಸಂನಿಕ್ರೂಷ್ಯ
 ಇತೋ ನಿಷಿದೇತಿ ವಿಸ್ಫೂಟಭೂಮಿಃ |
 ಭರ್ತುಃ ಪ್ರಸಾದಮ್ ಅಭಿನಂದ್ಯ ಮೂರ್ಧನಾ
 ವಕ್ತುಂ ಮಿಥಃ ಪ್ರಾಕ್ರಮತೈವಮೇನಮ್ ||2||

ಆಜ್ಞಾಪಯ ಜ್ಞಾತವಿಶೇಷಪುಂಸಾಂ
 ಲೋಕೇಷು ಯತ್ತೇ ಕರಣೀಯಮಸ್ತಿ |
 ಅನುಗ್ರಹಂ ಸಂಸ್ಮರಣಪ್ರವೃತ್ತಮ್
 ಇಚ್ಛಾಮಿ ಸಂವರ್ಧಿತಮಾಜ್ಞಯಾ ತೇ ||3||

केनाभ्यसूया पदकांक्षिणा ते
नितान्तदीर्घैः जनिता तपोभिः ।
यावद्भवत्याहितसायकस्य
मत्कार्मुकस्यास्य निदेशवर्ती ॥4॥

असंमतः कस्तव मुक्तिमार्गं
पुनर्भवक्लेशभयात् प्रपन्नः ।
बद्धश्चिरं तिष्ठतु सुन्दरीणाम्
आरेचितभ्रूचतुरैः कटाक्षैः ॥5॥

अध्यापितस्योशनसापि नीतिं
प्रयुक्तरागप्रणिधिः द्विषस्ते ।
कस्यार्थधर्मो वद पीडयामि
सिन्धोस्तटावोघ इव प्रवृद्धः ॥6॥

कामेकपत्नीव्रतदुःखशीलां
लोलं मनश्चारुतया प्रविष्टाम् ।
नितम्बिनीमिच्छसि मुक्तलज्जां
कण्ठे स्वयंग्राहनिषक्तबाहुम् ॥7॥

कयासि कामिन् सुरतापराधात्
पादानतः कोपनयावधूतः ।
तस्याः करिष्यामि दृढानुतापं
प्रवालशय्याशरणं शरीरम् ॥8॥

प्रसीद विश्राम्यतु वीर वज्रं
शरैर्मदीयैः कतमः सुरारिः ।
बिभेतु मोघीकृतबाहुवीर्यः
स्त्रीभ्योऽपि कोपस्फुरिताधराभ्यः ॥9॥

तव प्रसादात् कुसुमायुधोऽपि
सहायमेकं मधुमेव लब्ध्वा ।
कुर्या हरस्यापि पिनाकपाणेः
धैर्यच्युतिं के मम धन्विनोऽन्ये ॥10॥

अथोरुदेशादवतार्य पादम्
आक्रान्तिसम्भावितपादपीठम् ।
सङ्कल्पितार्थे विवृतात्मशक्तिम्
आखण्डलः काममिदं बभाषे ॥11॥

सर्वं सखे त्वय्युपपन्नमेतद्
उभे ममास्त्रे कुलिशं भवांश्च ।
अस्त्रं तपोवीर्यमहत्सु कुण्ठं
त्वं सर्वतोगामि च साधकं च ॥12॥

अवैमि ते सारमतः खलु त्वां
कार्ये गुरुण्यात्मसमं नियोक्ष्ये ।
व्यादिश्यते भूधरतामवेक्ष्य
कृष्णेन देहोद्धहनाय शेषः ॥13॥

आशंसता बाणगतिं वृषाङ्के
कार्यं त्वया नः प्रतिपन्नकल्पम् ।
निबोध यज्ञांशभुजामिदानीम्
उच्चैर्द्विषाम् ईप्सितमेतदेव ॥14॥

अमी हि वीर्यप्रभवं भवस्य
जयाय सेनान्यमुशन्ति देवाः ।
स च त्वदेकेषुनिपातसाध्यो
ब्रह्माङ्गभूः ब्रह्मणि योजितात्मा ॥15॥

तस्मै हिमाद्रेः प्रयतां तनूजां
यतात्मने रोचयितुं यतस्व ।
योषित्सु तद्वीर्यनिषेकभूमिः
सैव क्षमेत्यात्मभुवोपदिष्टम् ॥16॥

गुरोर्नियोगाच्च नगेन्द्रकन्या
स्थाणुं तपस्यन्तमधित्यकायाम् ।
अन्वास्त इत्यप्सरसां मुखेभ्यः
श्रुतं मया मत्प्रणिधिः स वर्गः ॥17॥

तद्गच्छ सिद्ध्यै कुरु देवकार्यम्
अर्थोऽयमर्थान्तरलभ्य एव ।
अपेक्षते प्रत्ययमुत्तमं त्वां
बीजाङ्कुरः प्रागुदयादिवाम्भः ॥ 18॥

ತಸ್ಮಿನ್ ಸುರಾಣಾಂ ವಿಜಯಾಭ್ಯುಪಾಯೇ
ತವೈವ ನಾಮಾಸ್ತ್ರಗತಿಃ ಕೃತಿ ತ್ವಮ್ ।
ಅಪ್ಯಪ್ರಸಿद्धಂ ಯಶಸೇ ಹಿ ಪುಂಸಾಮ್
ಅನನ್ಯಸಾಧಾರಣಮೇವ ಕರ್ಮ ||19||

ಸುರಾಃ ಸಮಭ್ಯರ್ಥಯಿತಾರ ಏತೇ
ಕಾರ್ಯಂ ತ್ರಯಾಣಾಮಪಿ ವಿಷ್ಠಪಾನಾಮ್ ।
ಚಾಪೇನ ತೇ ಕರ್ಮ ನ ಚಾತಿಹಿಸ್ರಮ್
ಅಹೋ ಬತಾಸಿ ಸ್ಪೃಹಣೀಯವೀರೈಃ ||20||

ಮಧುಶ್ಚ ತೇ ಮನ್ಮಥ ಸಾಹಚರ್ಯಾದ್
ಅಸಾವನುಕ್ತೋಽಪಿ ಸಹಾಯ ಏವ ।
ಸಮೀರಣೋ ಚೋದಯಿತಾ ಭವೇತಿ
ವ್ಯಾಡಿಶ್ಯತೇ ಕೇನ ಹುತಾಶನಸ್ಯ ||21||

ತಥೇತಿ ಶೇಷಾಮಿವ ಭರ್ತುರಾಜ್ಞಾಮ್
ಆದಾಯ ಮೂರ್ಧನಾ ಮದನಃ ಪ್ರತಸ್ಥೇ ।
ಐರಾವತಾಸ್ಫಾಲನಕರ್ಕಶೇನ
ಹಸ್ತೇನ ಪಸ್ಪರ್ಶ ತದಙ್ಗಮಿन्द्रಃ ||22||

***

1. ಆ ದೇವಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಉಳಿದಲ್ಲ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ದೇವೇಂದ್ರನ ಸಾವಿರ ಕಣ್ಣುಗಳೂ ಒಮ್ಮೆಗೇ ಮನುಷ್ಯನನ್ನೇ ನೋಡಿದವು. ಪ್ರಾಯಶಃ ಏನೋ ಒಂದು

ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಯೋಚಿಸಿಯೇ ಸ್ವಾಮಿಯು ತನ್ನ ಆಶ್ರಿತರಲ್ಲಿ ತಾತ್ಕಾಲಿಕವಾದ ಆದರವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾನೆ.

2. ಇಂದ್ರನು ತನ್ನ ಸಮೀಪದಲ್ಲೇ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಸೂಚಿಸಿ ಸ್ಥಳವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುತ್ತಾನೆ. ಪ್ರಭುವು ತೋರಿದ ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ತಲೆ ಬಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಮನ್ಮಥನು ಮಾತನಾಡತೊಡಗುತ್ತಾನೆ.

3. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಪುರುಷನ ವಿಶೇಷಗುಣವನ್ನು ತಿಳಿದಿರುವ ಇಂದ್ರನೇ ಆದೇಶವನ್ನು ನೀಡು. ಮೂರು ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ನಿನಗೆ ಆಗಬೇಕಾದ್ದೇನಿದೆ? ನನ್ನನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಮೂಲಕ ನೀನು ಮಾಡಿದ ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಬಯಸುತ್ತೇನೆ.

4. ಯಾವನು ಇಂದ್ರಪದವಿಯನ್ನು ಬಯಸಿ ಬಹುದೀರ್ಘವಾದ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಅಸೂಯೆಯನ್ನು ಉಂಟು ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ? ಹೇಳು. ಹೆದೆ ಬಿಗಿದು ಬಾಣ ಹೂಡದ ನನ್ನ ದನುಸ್ಸಿನ ಆದೇಶವನ್ನು ಅವನು ಪಾಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುವೆ.

5. ಪುನರ್ಜನ್ಮ ಪಡೆಯಬೇಕೇ ಎಂಬ ಕ್ಲೇಶದ ಭಯದಿಂದ ಯಾವನಾದರೂ ಮೋಕ್ಷದಮಾರ್ಗವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುತ್ತಿದ್ದು ನಿನಗೆ ಅದು ಸಂಮತವಿಲ್ಲವೇ? ಅವನು ಸುಂದರಿಯರ ಚತುರವಾದ ಹುಬ್ಬುಗಳ ಕುಣಿತಕ್ಕೆ ಮರುಳಾಗಿ ಸಂಸಾರದಲ್ಲೇ ಬದ್ಧನಾಗಿರುವಂತೆ ಮಾಡುವೆ.

6. ಯಾವ ನಿನ್ನ ಶತ್ರುವು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಆಚಾರ್ಯ ಶುಕ್ರನಿಂದಲೇ ನೀತಿಯ ಉಪದೇಶಪಡೆದಿದ್ದರೂ ಅವನ ಬಳಿಗೆ ರಾಗವೆಂಬ ಗೂಢಚರನನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿ ನದಿಯ ನೆರೆಯ ಪ್ರವಾಹವು ಎರಡೂ ತೀರಗಳನ್ನು ನಾಶ ಮಾಡುವಂತೆ ಅವನ ಅರ್ಥ-ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಹಾಳು ಮಾಡಬಲ್ಲೆ.

7. ಯಾವಳಾದರೂ ನಿಯಮಬದ್ಧಳಾದ ಪತಿವ್ರತೆ ತನ್ನ ಸೌಂದರ್ಯದಿಂದ ನಿನ್ನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸಿರುವಳೇ? ಆ ಸಂದರಾಂಗಿಯನ್ನು ನೀನು ಬಯಸಿದ್ದೇ ಆದರೆ ಅವಳಾಗಿ ಬಂದು ನಿನ್ನ ಕೊರಳ ಸುತ್ತ ಬಾಹುಗಳನ್ನು ಚಾಚಿ ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡುವೆ.

8. ನೀನು ನಿನ್ನ ಪ್ರೀತಿಯ ಪ್ರದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ತಪ್ಪು ಮಾಡಿದ್ದು, ಆಮೇಲೆ ಕಾಲಿಗೆ ಬಿದ್ದರೂ ಕೋಪದಿಂದ ಯಾವಳಾದರೂ ತಿರಸ್ಕರಿಸಿದ್ದಾಳೆಯೇ? ಅಂತಹ ಅವಳಿಗೆ ಬಹಳವಾಗಿ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪವುಂಟಾಗಿ ವಿರಹದ ವೇದನೆಯಿಂದ ಹಸಿರೆಲೆಗಳ ಮೇಲೆ ಹೊರಳಾಡುವಂತೆ ಮಾಡುವೆ.

9. ಓ ವೀರನೆ, ಪ್ರಸನ್ನನಾಗು. ನಿನ್ನ ವಜ್ರಾಯುಧವು ವಿಶ್ರಮಿಸಲಿ. ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಶತ್ರುವಾದವನು ಯಾರಿದ್ದಾನೆ ಹೇಳು. ನನ್ನ ಕುಸುಮಬಾಣಗಳಿಂದಲೇ ಅವನ ಬಾಹುಬಲವನ್ನೆಲ್ಲ ವ್ಯರ್ಥವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿ ಅವನು ಕೋಪದಿಂದ ಕಂಪಿಸುವ ತುಟಿಗಳಸುಂದರಿಯರಿಗೆ ಹೆದರುವಂತೆ ಮಾಡುವೆ.

10. ಕೇವಲ ಕುಸುಮಾಯುಧನಾದ ನಾನು, ಸಹಾಯಕನಾಗಿ ವಸಂತನನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೊಂದಿ ನಿನ್ನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಪಿನಾಕಪಾಣಿಯಾದ ಶಿವನ ಧೈರ್ಯವನ್ನೇ ಅಲುಗಿಸಬಲ್ಲೆ. ಹಾಗಿರುವಾಗ ಉಳಿದ ಧನ್ವಿಗಳಾದ ವೀರರು ನನಗೆ ನಗಣ್ಯ.

11. ತೊಡೆಯ ಮೇಲೆ ಇಟ್ಟ ಕಾಲನ್ನು ಪಾದಪೀಠದ ಮೇಲೆ ಇಳಿಸಿದ ಇಂದ್ರನು ತನ್ನ ಸಂಕಲ್ಪಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾದ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿಯೇ ಸ್ವಶಕ್ತಿಯನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ ಮನ್ಮಥನನ್ನು ಕುರಿತಾಗಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ.

12. ಓ ಗೆಳೆಯ, ಇವೆಲ್ಲವೂ ನಿನ್ನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಗಳೇ. ನೀನು ಹಾಗೂ ವಜ್ರವು ನನ್ನ ಆಯುಧಗಳು. ಯಾರು ತಪಸ್ಸನ್ನು ಮಾಡಿ ಶಕ್ತಿಪಂಪನ್ನರಾಗಿದ್ದಾರೋ

ಅವರಲ್ಲಿ ನನ್ನ ವಜ್ರಾಯುಧವು ನಿರರ್ಥಕ. ಆದರೆ ನೀನು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಹೋಗಬಲ್ಲೆ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಬಲ್ಲೆ.

13. ನಿನ್ನ ಶಕ್ತಿಸಾಮರ್ಥ್ಯಗಳನ್ನು ನಾನು ಅರಿತಿರುವೆ. ಹಾಗಾಗಿಯೇ ಈ ಗುರುತರವಾದ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ನನಗೆ ಸಮಾನನಾದ ನಿನ್ನನ್ನು ನಿಯೋಜಿಸುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಹೊರುವ ಆದಿಶೇಷನ ಬಲಸಾಮರ್ಥ್ಯಗಳನ್ನು ತಿಳಿದೇ ಮಹಾವಿಷ್ಣುವು ತನ್ನನ್ನು ಶರೀರವನ್ನು ಆಧರಿಸುವ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಲು ಆದೇಶಿಸಿದ್ದಾನೆ.

14. ವೃಷಧ್ವಜನಾದ ಶಿವನ ಮೇಲೆ ಬಾಣ ಎಸೆಯಲು ಸಿದ್ಧನೆಂಬ ನಿನ್ನ ಮಾತಿನ ಮೂಲಕ ನೀನು ನಮ್ಮ ಉದ್ದಿಷ್ಟಕಾರ್ಯವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಂತೆಯೇ ಆಯಿತು. ಯಜ್ಞಗಳಲ್ಲಿ ಹವಿರ್ಭಾಗವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ಈ ದೇವತೆಗಳು ಶತ್ರುಗಳಿಂದ ಸೋತಿದ್ದು ಈಗ ಅವರ ಇಚ್ಛೆಯೂ ಇದೇ ಆಗಿದೆ.

15. ಪುನಃ ಜಯವನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಇವರು ಶಿವನ ವೀರ್ಯದಿಂದ ಸಮುತ್ಪನ್ನನಾದ ಸುತನನ್ನು ಸೇನಾಪತಿಯನ್ನಾಗಿ ಹೊಂದಲು ಬಯಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗಾಗುವುದು ನಿನ್ನ ಬಾಣಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ಮಾತ್ರ ಸಾಧ್ಯ. ಏಕೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮದ ಶರೀರವಾಗಿ ಆವಿರ್ಭವಿಸಿದ ಶಿವನು ಬ್ರಹ್ಮಭಾವದಲ್ಲೇ ನೆಲೆಸಿದ್ದಾನೆ.

16. ಆತ್ಮನಿಯಂತ್ರಣವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿರುವ ಆ ಪರಶಿವನಿಗೆ ಹಿಮಗಿರಿಯ ಪುತ್ರಿಯು ಇಷ್ಟವಾಗುವಂತೆ ಪ್ರಯತ್ನಿಸು. ಸ್ತ್ರೀವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಶಿವನ ತೇಜಸ್ಸನ್ನು ಧರಿಸತಕ್ಕ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿರುವುದು ಅವಳಿಗೆ ಮಾತ್ರವೆಂದು ಬ್ರಹ್ಮನು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾನೆ.

17. ತಂದೆಯ ಅನುಮತಿಯಂತೆ ಆ ಹಿಮಗಿರಿತನುಜೆಯು ಹಿಮಾಲಯದ ಶಿಖರದಲ್ಲಿ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಸ್ಥಾಣು ಶಿವನನ್ನು ಸೇವಿಸುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ. ಈ ವಿಚಾರವನ್ನು ನನ್ನ ಗೂಢಚರರಾದ ಅಪ್ಸರೆಯರ ಮುಖೇನ ನಾನು ತಿಳಿದಿದ್ದೇನೆ.

18. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಫಲತೆಗಾಗಿ ನಡೆ, ದೇವತೆಗಳಿಗೋಸ್ಕರ ಈ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸು. ಒಂದು ಪ್ರಯೋಜನವು ಸಿದ್ಧವಾಗಲು ಇನ್ನೊಂದು ಕಾರ್ಯವು ಸಂಭವಿಸಬೇಕು. ಹೇಗೆ ಬೀಜವು ಮೊಳಕೆಯೊಡೆಯಬೇಕಾದರೆ ನೀರನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತದೋ ಹಾಗೆಯೇ ಈ ಕಾರ್ಯ ಸಿದ್ಧಿಸಲು ನಿನ್ನಂತಹ ವಿಶ್ವಾಸಯೋಗ್ಯರ ಅವಶ್ಯಕತೆಯಿದೆ.

19. ಸಮಸ್ತಸುರರ ವಿಜಯದ ಈ ಉಪಾಯದ ಯಶಸ್ಸಿಗೆ ನಿನ್ನ ಬಾಣಗಳ ಪ್ರಯೋಗವು ಅನಿವಾರ್ಯ. ಹಾಗಾಗಿ ನೀನು ಧನ್ಯನೇ ಸರಿ. ಬಹಳ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಕಾರ್ಯವಾದರೂ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಇತರರಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಾಗದ ಸಾಧನೆಯಾಗಿದ್ದರೆ ಅದು ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ತಂದು ಕೊಡುತ್ತದೆ.

20. ಈ ಕಾರ್ಯವಾಗಬೇಕೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವವರು ದೇವತೆಗಳು. ಇದು ಮೂರುಲೋಕಗಳಿಗೂ ಉಪಕಾರಕವಾದುದು. ನಿನ್ನ ಬಿಲ್ಲಿನಿಂದಲೇ ಆಗಬೇಕಾಗಿದೆ. ಅಷ್ಟಲ್ಲದೇ ಯಾವ ಹಿಂಸೆಯೂ ಇಲ್ಲಿ ನಡೆಯದು. ಆಹಾ, ಯಾರಾದರೂ ಬಯಸಬೇಕಾದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ನಿನ್ನದು.

21. ಓ ಮನ್ಮಥ, ಯಾವತ್ತೂ ನಿನ್ನ ಸಹಚರನಾದ ವಸಂತನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಹೇಳದೆ ಇದ್ದರೂ ನಿನ್ನ ಸಹಾಯಕ್ಕೆ ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತಾನೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ, ಉರಿಯುವ ಬೆಂಕಿಗೆ ಪ್ರೇರಕನಾಗು ಎಂದು ಯಾರು ತಾನೇ ವಾಯುವಿಗೆ ಆದೇಶಿಸುತ್ತಾರೆ?

22. ಹಾಗೆಯೇ ಆಗಲಿ ಎಂದು ಪ್ರಸಾದವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದಂತೆ ಪ್ರಭುವಿನ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ತಲೆ ಬಾಗಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಮದನನು ಹೊರಟ. ಸದಾ ಐರಾವತದ ನೆತ್ತಿಯನ್ನು ತಟ್ಟಿ ತಟ್ಟಿ ಒರಟಾದ ಬೆರಳುಗಳಿರುವ ಕೈಯಿಂದ ಮನ್ಮಥನ ಶರೀರವನ್ನು ಇಂದ್ರನು ನೇವರಿಸಿದ.

॥ श्रीकृष्णलीलाः ॥

‘कृष्णलीला’ ಈ ಲಲಿತವಾದ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸಿದ ಕವಿ ‘ಲೀಲಾಶುಕೆ’. ಕವಿ ತನ್ನ ದೇಶ ಕಾಲದ ಕುರಿತು ಏನನ್ನೂ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿಲ್ಲ. ಕೇರಳದಲ್ಲಿ, ಅಲ್ಲಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಆಂಧ್ರದಲ್ಲಿ ಈ ಕೃತಿ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿರುವ ಕಾರಣ ಕವಿ ಆಂಧ್ರ ಪ್ರದೇಶದವನಿರಬೇಕೆಂದು ಊಹಿಸಲಾಗಿದೆ. ಕವಿಯು ತನ್ನನ್ನು ‘ಈಶಾನದೇವ ಚರಣಾಭರಣ’ ಎಂದು ಕರೆದುಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಇದರಿಂದ ಇವನ ತಂದೆಯ ಹೆಸರು ಪ್ರಾಯಃ ಈಶಾನದೇವ ಎಂದು, ‘ಸೋಮಗಿರಿಃ ಗುರುಃ’ ಎಂದ ಕಾರಣ ಸೋಮಗಿರಿ ಇವನ ಗುರು ಆಗಿರಬಹುದು. ಇವನು 13ನೇ ಶತಮಾನದ ಉತ್ತರಾರ್ಧದಲ್ಲಿ ಬದುಕಿರಬೇಕು. ಮನೆತನದ ಸಂಪ್ರದಾಯದಿಂದ ಶೈವನಾದ, ಈತ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಇಷ್ಟದೈವವಾಗಿ ವರಿಸಿದ್ದ. ಕೆಲವು ಕಾಲ ರಾಜರ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿದ್ದು ಅವರ ಪ್ರಶಂಸೆಯ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ. ಸರಸ್ವತಿಯ ಭಕ್ತನಾದ ಮೇಲೆ ಸರಸ್ವತಿಯಿಂದ ಅಂಥ ಸೇವೆ ಮಾಡಿಸುವುದು ಸರಿ ಅಲ್ಲ ಎಂದು ತಿಳಿದ.

ಈ ಕಾವ್ಯದ ಶ್ಲೋಕಗಳೆಲ್ಲ ಪ್ರಾಯಶಃ ಧ್ಯಾನ ಶ್ಲೋಕಗಳು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕವಿ ಪುನಃ ಪುನಃ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇದರಲ್ಲಿ ಪುನರುಕ್ತಿ ಅನಿವಾರ್ಯ. ಆದರೆ, ಒಂದೊಂದು ಸಲವೂ ಒಂದಲ್ಲ ಒಂದು ಹೊಸ ವಿವರ ಬರುತ್ತದೆ. ಕೃಷ್ಣನ ಮೂರ್ತಿ ಅಷ್ಟರಮಟ್ಟಿಗೆ ಬೇರೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಕೃಷ್ಣನಮೂರ್ತಿ ಹಲವು ವಯಸ್ಸಿನವು. ಹಲವು ಸಂದರ್ಭದವು. ಅಂಬೆಗಾಲಿಡುವ ಕೃಷ್ಣ, ಅಂಗಳದ ಮಣಿಶಿಲೆಯ ಪ್ರತಿಬಿಂಬದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಮುಖವನ್ನು ಹಿಡಿಯಲು ಆಗಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಅಳುವ ಕೃಷ್ಣ, ಮಣ್ಣು ತಿಂದನೆಂದು ಬಲರಾಮ ಚಾಡಿ ಹೇಳಿದಾಗ ಅದು ಸುಳ್ಳು ಎಂದು

ಸ್ಥಾಪಿಸಲು ತಾಯಿಗೆ ತನ್ನ ಬಾಯಿ ತೆರೆದು ತೋರಿದ ಕೃಷ್ಣ, ರಾಮಾವತಾರದ ಕತೆ ಕೇಳುತ್ತ ಸೀತಾಪಹರಣದ ಮಾತು ಬಂದಾಗ ಇದು ಬೇರೆ ಅವತಾರ ಎಂಬುದನ್ನು ಮರೆತು, ಲಕ್ಷ್ಮಣಾ! ನನ್ನ ಧನುಸ್ಸೆಲ್ಲಿ? ಧನುಸ್ಸೆಲ್ಲಿ? ಎಂದ ಕೃಷ್ಣ. ಹೀಗೆ, ಕಾವ್ಯದ ಮುನ್ನೂರು ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣನ ಮುನ್ನೂರು ಚಿತ್ರ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಲೀಲಾ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕುರಿತ ಕಥೆಗಳ ಮಾಲೆ, ಚಿತ್ರಶಾಲೆ.

ಕವಿ ಸರಸ್ವತಿಯನ್ನು ಸಹಜಸರಲೇ! ಎಂದಂತೆ ಈ ಕಾವ್ಯ ಸಹಜ, ಸರಳವೂ ಆಗಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಸಾನುಪ್ರಾಸಗಳ ಸೊಗಸಿದೆ; ರಚನಚಮತ್ಕಾರವಿದೆ; ಬಹು ವಿಧದ ಛಂದಸ್ಸಿದೆ. ನಾನಾ ಅಲಂಕಾರಗಳಿವೆ. ಶೃಂಗಾರ, ವೀರ, ಕರುಣ, ಹಾಸ್ಯ, ಅದ್ಭುತ ರಸಗಳಿವೆ. ಪ್ರಕೃತ 12 ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿಂದಲೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಕರಾರವಿन्दೇನ ಪದಾರವಿन्दಂ ಮುಖಾರವಿन्दೇ ವಿनिवेशಯಂತಮ್ ।
ವಟಸ್ಯ ಪತ್ರಸ್ಯ ಪುಟೇ ಶಯಾನಂ ಬಾಲಂ ಮುಕುಂದಂ ಮನಸಾ ಸ್ಮರಾಮಿ ॥1॥

ರत्ನस्थಲೇ जानुचरः कुमारः सङ्क्रान्तमात्मीयमुखारविन्दम् ।
आदातुकामः तदलाभखेदात् विलोक्य धात्रीवदनं रुरोद ॥2॥

शम्भो स्वागतं आस्यतां इति इतो वामेन पद्मासन
क्रौञ्चारे कुशलं सुखं सुरपते वित्तेश नो दृश्यसे ।
इत्थं स्वप्नगतस्य कैटभजितः श्रुत्वा यशोदा गिरः
किं किं बालक जल्पसीति रचितं धूधूकृतं पातु नः ॥3॥

रामो नाम बभूव हुं तदबला सीतेति हुं तौ पितुः
वाचा पञ्चवटी वने विहरतस्तामाहरद्रावणः ।

निद्रार्थं जननी कथामिति हरेर्हुंकारतः श्रुण्वतः
सौमित्रे क्व धनुर्धनुर्धनुरिति व्यग्रागिरः पातु नः ॥4॥

कालिन्दीपुलिनोदरेषु मुसली यावद्गतः खेलितुम्
तावत्कर्बुरिकापयः पिब हरे वर्धिष्यते ते शिखा ।
इत्थं बालतया प्रतारणपराः श्रुत्वा यशोदागिरः
पायान्नः स्वशिखां स्पृशन् प्रमुदितः क्षीरेऽर्धपीते हरिः ॥5॥

कृष्णोनाम्ब गतेन रन्तुमधुना मृद्धक्षिता स्वेच्छया
तथ्यं कृष्ण? क एवमाह? मुसली, मिथ्याम्ब पश्याननम् ।
व्यादेहीति विदारिते शिशु मुखे दृष्ट्वा समस्तं जगत्
माता यस्य जगाम विस्मयपदं पायात् स नः केशवः ॥6॥

नृत्यन्तमत्यन्तविलोकनीयं कृष्णं मणिस्तम्भगतं मृगाक्षी ।
निरीक्ष्य साक्षादिव कृष्णमग्रे द्विधा वितेने नवनीतमेकम् ॥7॥

दधिमथननिनादैः त्यक्तनिद्रः प्रभाते
निभृतपदमगारं वल्लवीनां प्रविष्टः ।
मुखकमलसमीरैः आशु निर्वाप्य दीपान्
कबलितनवनीतः पातु गोपालबालः ॥8॥

कस्त्वं बाल बलानुजः किमिह ते मन्मन्दिराशङ्कया
युक्तं तन्नवनीतपात्रविवरे हस्तं किमर्थं न्यसेः ।
मातः कञ्चन वत्सकं मृगयितुं मागा विषादं क्षणात्
इत्येवं वरवल्लवी प्रतिवचः कृष्णस्य पुष्पातु नः ॥9॥

विक्रेतुकामा किल गोपकन्या मुरारिपादार्षितचित्तवृत्तिः ।
दध्यादिकं मोहवशादवोचत् गोविन्द दामोदर माधवेति ॥10॥

नखनियमितकण्डून् पाण्डवस्यन्दनाश्वान्
अनुदिनमभिषिञ्चन् अञ्जलिस्थैः पयोभिः ।
अवतु विततगात्रस्तोत्रसंस्यूतमौलिः
दशनविधृतरश्मिः देवकीपुण्यराशिः ॥11॥

व्यत्यस्तपादमवतंसितबर्हिर्बर्ह
साचीकृतानननिवेशितवेणुरन्ध्रम् ।
तेजः परं परमकारुणिकं पुरस्तात्
प्राणप्रयाणसमये मम सन्निधत्ताम् ॥12॥

***

1. कमलदण्ड क्यैयिन्द कमलदण्ड पादवन्नु हिडिदु
कमलदण्ड बायैलुके इरिसुत्त वडपत्त पुडदल्लि मलगिरुव
बाल मुकुन्दनन्नु मनसा नैनेयुत्तैने.
2. अडुगालिडुव हेतु बालकृष्णनु मणैमय अङ्कदल्लि तन्नु
मुखारविन्दवन्नु (प्रतिबिडुवन्नु) कण्डु अदन्नु हिडियलु
हेगे, अदु दैरेयद कारणदिन्द द्यादिय मुखवन्नु
नैडे अत्तनु.
3. शडु, निनगे स्यागत; कमलासन, इत्त इत्त एडगडेगे
कुलितुके, षण्णु, कुशलवे? इन्द्र सुखवे? कुबैर निनु
कालिल्ल; हिगेन्दु मगु निद्रेयल्लि नुडिददुन्नु केले

ಯಶೋದೆ, 'ಮಗು ಇದೇನಿದು, ಏನೇನೋ ಬಡಬಡಿಸುತ್ತಿದೆ', ಎಂದು ಧೂ ಧೂ ಹೇಳುತ್ತ ಯಶೋದ ಮಾತೆ ದೃಷ್ಟಿಗೆದಳಲ್ಲ, ಆ ಧೂ ಧೂ (ಮಂತ್ರ) ನಮ್ಮನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲಿ.

(ಮಾತೃ ಹೃದಯದ ಯಶೋದೆಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನ ಮಗನೆಂಬ ಭಾವವಿತ್ತೆ ವಿನಾ ಆತನು ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನ ಅವತಾರವೆಂಬ ಅರಿವು ಇರಲಿಲ್ಲ)

4. (ಮಾತೆ ಯಶೋದೆಯು ಬಾಲಕೃಷ್ಣನನ್ನು ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ನಿದ್ರೆ ಮಾಡಿಸಲು ಶ್ರೀರಾಮನ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಳು.) "ರಾಮ ಎಂಬಾತ ಇದ್ದನು", "ಹುಂ". "ಸೀತೆ ಎಂಬಾಕೆ ಅವನ ಸತಿ", "ಹುಂ", ತಂದೆಯ ಮಾತಿನಂತೆ ಅವರು ಪಂಚವಟೀ ವನದಲ್ಲಿ ವಿಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಆಕೆಯನ್ನು ರಾವಣ ಅಪಹರಿಸಿದನು." ನಿದ್ರೆ ಮಾಡಿಸಲು ತಾಯಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೀಗೆ ಹುಂ ಹುಂ ಎಂದು ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದ ಹರಿಯು (ಬಾಲಕೃಷ್ಣನು) ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ "ಸೌಮಿತ್ರ, (ನನ್ನ) ಬಿಲ್ಲೆಲ್ಲಿ" ಎಂದ ಅವನ ವ್ಯಗ್ರವಾದ ನುಡಿಗಳು ನಮ್ಮನ್ನು ಪಾಲಿಸಲಿ.

5. ಒಂದು ದಿನ ಬಾಲಕೃಷ್ಣನು ಹಾಲನ್ನು ಕುಡಿಯಲಿಲ್ಲ. ಆಗ ಮಾತೆ ಯಶೋದೆಯು ಆತನನ್ನು ಓಲೈಸತೊಡಗಿದಳು. "(ನೋಡು) ಯಮುನಾ ನದಿಯ ಮರಳು ದಿಣ್ಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಬಲರಾಮನು ಆಡಲು ಹೋಗಿದ್ದಾನೆ. ಅವನು ಬರುವ ಮುನ್ನ ಬಣ್ಣದ ಹಸುವಿನ ಈ ಹಾಲನ್ನು ಕುಡಿದುಬಿಡು, ನಿನ್ನ ಶಿಖೆ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ," ಎಂದು ಬಾಲಕನನ್ನು ಏಮಾರಿಸಲು ಯಶೋದೆ ಹೇಳಲು, ಕೊಟ್ಟ ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಅರ್ಧವನ್ನು ಕುಡಿದವನೇ ತನ್ನ ಶಿಖೆ ಬೆಳೆದಿದೆಯೆಂದು ಮುಟ್ಟಿ ನೋಡಿಕೊಂಡು ಸಂತೋಷಪಟ್ಟ ಹರಿ (ಬಾಲಕೃಷ್ಣನು) ನಮ್ಮನ್ನು ಪಾಲಿಸಲಿ.

6. “ಅಮ್ಮಾ ಕೃಷ್ಣ ಈಗ ಆಡುವುದಕ್ಕೆ ಹೋದವನು ಸಿಕ್ಕಿದ ಹಾಗೆ ಮಣ್ಣು ತಿಂದ” “ಹೌದೇ ಕೃಷ್ಣ?” ಅಮ್ಮ ಯಾರು ಹೇಳಿದರು?” “ಬಲರಾಮ”, ಸುಳ್ಳಮ್ಮ (ಬೇಕಾದರೆ) ಬಾಯಿ ನೋಡು”, “ಎಲ್ಲಿ ತೆರೆ”. ಎಂದು ಮಗನ ಬಾಯನ್ನು ತೆರೆದು ಯಾರ ತಾಯಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತನ್ನು ಕಂಡು ಆಶ್ಚರ್ಯಪಟ್ಟಳೋ ಆ ಕೇಶವ ನಮ್ಮನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸಲಿ.
7. ಕೃಷ್ಣ ಕುಣಿಯುತ್ತ ಮಣಿಸ್ತಂಭಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿತವಾಗಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಾಣಲು ಮೃಗಾಕ್ಷಿ ಯಶೋದೆ ಎದುರಲ್ಲಿ ಎರಡು ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕಂಡು ಒಂದಾಗಿದ್ದ ಬೆಣ್ಣೆಮುದ್ದೆಯನ್ನು ಎರಡು ಪಾಲು ಮಾಡಿದಳು.
8. ಮುಂಜಾವಿನಲ್ಲಿ ಮೊಸರು ಕಡೆಯುವ ಶಬ್ದದಿಂದ ಎಚ್ಚರಗೊಂಡು, ಸದ್ದಿಲ್ಲದ ನಡೆಯಿಂದ ಗೋಪಿಯರ ಮಂದಿರಗಳನ್ನು ಹೊಕ್ಕು ಮುಖಕಮಲ ಸಮೀರದಿಂದ ದೀಪಗಳನ್ನು ಬೇಗ ಆರಿಸಿ ಬೆಣ್ಣೆಯನ್ನು ಕಬಳಿಸಿದ ಗೋಪಾಲಬಾಲನು ರಕ್ಷಿಸಲಿ.
9. ಕೈಯಲ್ಲಿ ಬೆಣ್ಣೆ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡ ಕೃಷ್ಣ ಹಾಗೂ ಗೋಪಿಯರ ನಡುವೆ ನಡೆದ ಮಧುರ ಸಂಭಾಷಣೆಯು ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿದೆ. “ಹೇ ಬಾಲಕ ನೀನು ಯಾರು?” “ನಾನು ಬಲರಾಮನ ತಮ್ಮ” “ಇಲ್ಲಿ ನಿನಗೇನು ಕೆಲಸ?” “ನಾನು ನಮ್ಮ ಮನೆ ಅಂತ ಒಳಗೆ ಬಂದೆ.” “ಒಳ್ಳೆಯದು, ಆದರೆ ಬೆಣ್ಣೆಯ ಗಡಿಗೆಯ ಒಳಗೆ ಏಕೆ ಕೈ ಇರಿಸಿದ್ದೀಯೆ?” “ತಾಯಿ, ಬೇರೆ ಏನೂ ಅಲ್ಲ; (ಕಾಣೆಯಾದ) ಒಂದು ಕರುವನ್ನು ಹುಡುಕುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಒಂದು ಕ್ಷಣ ವಿಷಾದ ಪಡದೆ ತಡೆ.” ಹೀಗೆ, ಹಿರಿಯ ಗೋಪಿಗೆ ಕೃಷ್ಣ ಹೇಳಿದ (ತಪ್ಪು ತಪ್ಪಾದ) ಉತ್ತರ ನಮ್ಮನ್ನು ಪೋಷಿಸಲಿ.
10. ಗೋಪಕನ್ಯೆಯು ಹಾಲು ಮೊಸರನ್ನು ಮಾರಲು ಹೊರಟಳು; ಆದರೆ ಮನಸ್ಸು ಮುರಾರಿಯ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಮಗ್ನವಾದ ಕಾರಣ ಅವಳು ಮರೆವಿನಿಂದ ‘ಗೋವಿಂದ ದಾಮೋದರ ಮಾಧವ’ ಎಂದು ಕೂಗಿದಳು.

(ಹಾಲು ಮೊಸರು ಮಾರಲು ಹೋಗಿ ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಮನಸೋತಿರುವ ಗೊಲ್ಲ ತರುಣಿ ಹಾಲು ಮೊಸರು ಬೆಣ್ಣೆ ಎಂದು ಕೂಗುವುದಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ಗೋವಿಂದ ದಾಮೋದರ ಮಾಧವ ಎಂದು ಕೂಗಿದಳು.)

11. (ಭಗವಂತನು ತನ್ನ ಭಕ್ತರ ಸಲುವಾಗಿ ಏನೆಲ್ಲ ಮಾಡಬಲ್ಲ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಇದೊಂದು ಉದಾಹರಣೆ) ಅರ್ಜುನನ ರಥದ ಕುದುರೆಗಳ ನವೆಯನ್ನು ತನ್ನ ಕೈಬೆರಳ ಉಗುರುಗಳಿಂದ ನಿವಾರಿಸಿ ದಿನವೂ ಬೊಗಸೆಯ ನೀರಿನಿಂದ ಅದನ್ನು ತೊಳೆದದ್ದು, ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಸಿದ ಚಮ್ಮಟಿಗೆಯ, ಹಲ್ಲಲ್ಲಿ ಹಿಡದ ವಾಘೆಯ, ಆ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಹರಡಲ್ಪಟ್ಟ ಗಾತ್ರವುಳ್ಳ, ತಾಯಿದೇವಕಿಯ ಪುಣ್ಯ ರಾಶಿಯಾಗಿದ್ದ (ಕೃಷ್ಣನು) ರಕ್ಷಿಸಲಿ.
12. ಎಡಪಾದ ಬಲವಾಗಿ ಬಲಪಾದ ಎಡವಾಗಿ ಇರುವಂತೆ ನಿಂತು, ನವಿಲುಗರಿಯನ್ನು ತಲೆಗೆ ಆಭರಣವಾಗಿ ಧರಿಸಿ, ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ತಿರುಹಿದ ಬಾಯಿಗೆ ಕೊಳಲರಂಧ್ರವನ್ನಿರಿಸಿದ, ಪರಮ ಕಾರುಣಿಕವಾದ ಉತ್ಕೃಷ್ಟ ತೇಜಸ್ಸು ನನಗೆ ಪ್ರಾಣ ಪ್ರಯಾಣ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಎದುರಲ್ಲಿ ಸನ್ನಿಹಿತವಾಗಲಿ.

***

॥ चित्रकाव्यम् ॥

ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷೆ, ಸಾಹಿತ್ಯ, ಸನಾತನ, ಸಮೃದ್ಧ, ಚಿರಂತನ ವೈವಿಧ್ಯಪೂರ್ಣ. ಇದರಲ್ಲಿ ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಕುರಿತು ಗಹನ ಗಂಭೀರ ವಿಚಾರ ವಿಮರ್ಶೆ ಇದೆ. ಮನೋರಂಜಕ ಸರಸ ಕಾವ್ಯ-ನಾಟಕಗಳೂ ಇವೆ. ಬಿಡಿ ಬಿಡಿಯಾದ ಶ್ಲೋಕ ಸುಭಾಷಿತಗಳೂ ಇವೆ. ಸುಭಾಷಿತಗಳನ್ನು ಅವುಗಳ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯ ಆಧಾರಗಳಿಂದ, ಬ್ರಹ್ಮೋದ್ಯ, ಅನ್ಯೋಕ್ತಿ, ಚಿತ್ರ, ಚಾಟು, ಕೂಟ, ಮುಂತಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಇವುಗಳ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವೆಂದರೆ ಇವುಗಳು ಚಮತ್ಕಾರಯುತವಾಗಿದ್ದು ಮನೋರಂಜಕವಾಗಿರುವುದು. ಇವುಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಸ್ವಾರಸ್ಯಕರವಾಗಿರುತ್ತವೆ.

ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಅನ್ಯೋಕ್ತಿ ಅಥವಾ ಅನ್ಯಾಪದೇಶವೆಂಬುದು ಬಹಳ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯ ಪದ್ಧತಿ. ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ “ಕ್ಷಾ ಸುपर्णा सयुजा सखाया” (ಋಗ್ವೇದ, ಐ.164. 20), “चत्वारिंशंगा त्रयो अस्य पादाः” (ತೈತ್ತಿರೀಯಾರಣ್ಯಕ, X. 10. 2) ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಆ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಅದರ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವೆಂದರೆ ಯಾವುದೇ ವಿಷಯವನ್ನು ನೇರವಾಗಿ ಹೇಳದೆ ಸಂಕೇತಗಳಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ನೆಪಮಾಡಿಕೊಂಡು ಹೇಳುವುದು. ಸಾಂಕೇತಿಕತ್ವ, ನೇರವಲ್ಲದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಣಿ, ಪಕ್ಷಿ, ನಿಸರ್ಗದ ವಸ್ತುಗಳು, ಮುಂತಾದವುಗಳ ಸ್ವಭಾವ, ಪ್ರವೃತ್ತಿ, ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಬಿಂಬಿಸುವುದು - ಇವು ಮೂರು ಅನ್ಯಾಪದೇಶದ ಸ್ವರೂಪ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಗಳು. ಈ ಪಕ್ಷಿ, ಪ್ರಾಣಿ, ಸಸ್ಯಗಳ ಹಿಂದೆ ಸಮಾಜ ಘಾತುಕರಾದ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳೋ ಸಮುಚಿತವಾದ ಗೌರವದಿಂದ ವಂಚಿತರಾದ ಸತ್ತುರುಷರೋ ಇರುವುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಭರತನು ತನ್ನ

ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಮೊಟ್ಟ ಮೊದಲಿಗೆ ಅನ್ಯಾಪದೇಶವನ್ನು ಒಂದು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯ ಪದ್ಧತಿಯೆಂದು ಹೆಸರಿಸಿ, ಗುರುತಿಸಿ, ವಿವರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಅನ್ಯಾಪದೇಶದ ಪದ್ಧತಿಯು ಅಪ್ರಸ್ತುತ ಪ್ರಶಂಸಾ, ದಂಡಿ ಮುಂತಾದವರ ಸಮಾಸೋಕ್ತಿ, ವ್ಯಾಜಸ್ತುತಿ ಮುಂತಾದ ಅಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಗೆ ಬಂದಿತು. ಕವಿಗಳ ಮನಸ್ಸನ್ನೂ ಸೆಳೆಯಿತು. ರುದ್ರಟನು ಅದನ್ನು ಅನ್ಯೋಕ್ತಿಯೆಂಬ ಅಲಂಕಾರದಲ್ಲಿ ಪರಿಗಣಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಅನ್ಯಾಪದೇಶ ಮತ್ತು ಅನ್ಯೋಕ್ತಿಗಳು ಪರ್ಯಾಯ ಶಬ್ದಗಳು. ಈ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದ ಉಪದೇಶಪರ ಹಾಗೂ ವಿಡಂಬನ ಅಥವಾ ಹಾಸ್ಯಪರವಾದ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಅನ್ಯಾಪದೇಶ ಅಥವಾ ಅನ್ಯೋಕ್ತಿ ಸಾಹಿತ್ಯವೆಂದು ಹೆಸರಾಯಿತು. ಅನೇಕ ಅನ್ಯೋಕ್ತಿಯ ಶತಕಗಳು ಉಪಲಬ್ಧವಾಗಿವೆ.

ಭಲ್ಲಟ-ಶತಕವು ಉಪಲಬ್ಧವಾದ ಅನ್ಯೋಕ್ತಿ ಶತಕಗಳಲ್ಲಿ ಮೊಟ್ಟ ಮೊದಲಿನದು ಮತ್ತು ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದು. ಅದರ ಕರ್ತೃವಾದ ಭಲ್ಲಟನು ಕಾಶ್ಮೀರದ ಶಂಕರವರ್ಮನ (ಕ್ರಿ.ಶ. 883-903) ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದನು. ಇದರಲ್ಲಿ ಬರುವ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅಲಂಕಾರಿಕರ ಅಲಂಕಾರ ಶಾಸ್ತ್ರಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ವಸಂತತೀಲಕ ಮತ್ತು ಶಿಖಿರಿಣಿ ವೃತ್ತಗಳು ಅವನಿಗೆ ಪ್ರಿಯವಾದ ವೃತ್ತಗಳು. ಇದರಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಸಂಕೇತವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡ ಅನ್ಯೋಕ್ತಿಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿವೆ. ಬೇರೆ ಅನ್ಯೋಕ್ತಿಕಾರರು ಬಳಸದ ತೃಣಪುರುಷ, ಹೇಮಕರ, ತೃಣಮಣಿ, ವಿಶಿಖ, ಸ್ವಟಿಕ ಮುಂತಾದ ಸಂಕೇತಗಳನ್ನು ಭಲ್ಲಟನು ಬಳಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಭಲ್ಲಟನ ಶತಕದಲ್ಲಿ ಕವಿಯ ಶಾಂತ ಮನಸ್ಸಿನ ಸ್ಥಿತಿ ಮತ್ತು ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯ ಬುದ್ಧಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತವೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಸಾಮಾಜಿಕ ಪ್ರಜ್ಞೆಯೂ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಶಂಭು ಕವಿಯ ಅನ್ಯೋಕ್ತಿ ಮುಕ್ತಾಲತಾ ಎಂಬ ಸಂಗ್ರಹವೂಕೂಡ ಕಾಶ್ಮೀರಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ್ದು.

ಜಗನ್ನಾಥ ಪಂಡಿತನ ಭಾಮಿನೀವಿಲಾಸದ ಭಾಗವಾದ ಅನ್ಯೋಕ್ತಿ ವಿಲಾಸವು ತನ್ನದೇ ಆದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಅದರ ಅನೇಕ ಆವೃತ್ತಿಗಳಿವೆ. ಜಗನ್ನಾಥನು ಆಯ್ದುಕೊಂಡ ಸಿಂಹ, ಆನೆ, ಹಂಸ, ದುಂಬಿ, ವೃಕ್ಷ, ಕಮಲ, ಮೇಘ, ಸಮುದ್ರ ಮುಂತಾದ ಸಂಕೇತಗಳು ಕವಿಯ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಮನೋಭಾವವನ್ನು ಬಿಂಬಿಸುತ್ತವೆ. ಈ ಅನ್ಯೋಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೊಮ್ಮುವ ಕವಿಯ ಮನೋಭಾವೆಂದರೆ ಸ್ವಾಭಿಮಾನ ಮತ್ತು ಆತ್ಮವಿಶ್ವಾಸ.

ಜಗನ್ನಾಥನ ಸಮಕಾಲೀನನಾದ ನೀಲಕಂಠದೀಕ್ಷಿತನು ಅನ್ಯಾಪದೇಶಶತಕವೊಂದನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಅವನು ಕವಿ, ದಾರ್ಶನಿಕ ಮತ್ತು ವೈಯಾಕರಣನಾಗಿದ್ದನು. ಅನ್ಯಾಪದೇಶಶತಕವು ಮಾನವನ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಸ್ವಭಾವವನ್ನೂ ಸಾಮಾಜಿಕ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯನ್ನೂ ಸಂಕೇತಗಳ ಮೂಲಕ ವಿಶ್ಲೇಷಿಸುತ್ತದೆ. ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆಯದು ಕೆಟ್ಟದ್ದು ಎರಡೂ ಇವೆ ನಿಜ; ಆದರೆ, ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದು ಗೆದ್ದೀತು ಎಂದು ಹೇಳುವುದು ಕಷ್ಟ. ಅಂತಹ ದೃಷ್ಟಿಕೋನ ನೀಲಕಂಠದೀಕ್ಷಿತನದು. ಅವನ ಅನ್ಯೋಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾದ ಸಮುದ್ರ, ಮೇಘ ಮತ್ತು ವೃಕ್ಷ ಇವು ಅವನ ಮನೋಭಾವಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಂಕೇತಗಳು. ಆನೆ, ಹಂಸ, ಕಾಗೆ, ದುಂಬಿ ಮುಂತಾದವೂ ಅವನ ಅನ್ಯೋಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಪಾತ್ರವಹಿಸುತ್ತವೆ.

ಇವಿಷ್ಟಲ್ಲದೆ ಮಿಥಿಲೆಯ ಮಧುಸೂದನ ದುಜಂತಿಯ ಅನ್ಯಾಪದೇಶಶತಕವು ಕ್ರಿ.ಶ. 18ನೇ ಶತಮಾನಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಸಂಕಲನವಿರಬೇಕು. ಕ್ರಿ.ಶ. 18ನೇ ಶತಮಾನಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಭಟ್ಟ ವೀರೇಶ್ವರನ ಅನ್ಯೋಕ್ತಿಶತಕವು ಉಪಲಬ್ಧವೂ ಪ್ರಕಟಿತವೂ ಆಗಿದೆ. ಹಂಸ ವಿಜಯಗಣಿಯ ಅನ್ಯೋಕ್ತಿ ಮುಕ್ತಾವಲಿಯು 1000 ಅನ್ಯೋಕ್ತಿಗಳ ಸಂಕಲನ. ಪ್ರಕಟಿತವಾದ ಇತರ ಅನ್ಯೋಕ್ತಿ ಸಂಗ್ರಹಗಳಲ್ಲಿ ಅಚ್ಚಾನ್ ದೀಕ್ಷಿತನ ಅನ್ಯೋಕ್ತಿಮಾಲಾ (ಕ್ರಿ.ಶ. 17ನೇ

ಶತಮಾನ), ರುದ್ರನ್ಯಾಯವಾಚಸ್ಪತಿಯ ಅನ್ಯೋಕ್ತಿ ಕಂಠಾಭರಣ (ಕ್ರಿ.ಶ. 16ನೇ ಶತಮಾನ), ಗೀರ್ವಾಣೇಂದ್ರದೀಕ್ಷಿತನ ಅನ್ಯಾಪದೇಶಶತಕ (ಕ್ರಿ.ಶ. 17ನೇ ಶತಮಾನ), ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೆಸರಿಸಬಹುದು.

ಇಂತಹ ವಿಶೇಷ ರೀತಿಯ ಕಾವ್ಯ ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚೀನ ಕವಿಗಳು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ, ಆಧುನಿಕ ಕವಿಗಳೂ ಬಹಳಷ್ಟು ಕೃಷಿ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅವರಲ್ಲಿ ಡಾ. ವೇಣೀಮಾಧವಶಾಸ್ತ್ರಿ ಜೋಷಿಯವರು ಹಾಗೂ ಡಾ. ಆರ್.ಗಣೇಶರು ಪ್ರಮುಖರು.

ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯದ ವಿಶಿಷ್ಟ ಕಾವ್ಯ ಪ್ರಕಾರವನ್ನು ಪರಿಚಯಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಸ್ತುತ ಪ್ರಮುಖ ಪ್ರಾಚೀನ ಹಾಗೂ ಆಧುನಿಕ ಕವಿಗಳ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ ಪೂರ್ಣವಾದ ಕೆಲವು ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನೀಡಲಾಗಿದೆ.

ಮಾನೇ ನೇಚ್ಛತಿ ವಾರಯತ್ಯುಪಶಮೇ ಕ್ಷಮಾಮಾಲಿಖನ್ಯಾಂ ಹ್ರಿಯಾಂ
 ಸ್ವಾತನ್ತ್ರೈ ಪರಿವೃತ್ಯ ತಿಷ್ಠತಿ ಕರೌ ವ್ಯಾಧ್ಯುಯ ಧೈರೈ ಗತೇ ।
 ತೃಷ್ಣೋ ತ್ವಾಮನುಬಧ್ನತಾ ಫಲಮಿಯತ್ಪ್ರಾಪ್ತಂ ಜನೇನಾಮುನಾ
 ಯಂ ಸ್ಪೃಷ್ಟೋ ನ ಪದಾ ಸ ಏವ ಚರಣೌ ಸ್ಪ್ರಷ್ಟುಂ ನ ಸಂಮನ್ಯತೇ ॥ 1 ॥

ನ ವಾರಯಾಮೋ ಭವತೀಂ ವಿಶನ್ತೀಂ ವರ್ಷಾನದಿ ಸ್ರೋತಸಿ ಜಹ್ನುಜಾಯಾಃ ।
 ನ ಯುಕ್ತಮೇತನ್ತು ಪುರೋದಸ್ಯಾಸ್ತರಙ್ಗಭಜ್ಞಾನ್ ಪ್ರಕಟೀಕರೋಷಿ ॥ 2 ॥

ರೇ ರೇ ರಾಸಭ ವಸ್ತ್ರಭಾರವಹನಾತ್ ಕುಗ್ರಾಸಮಶನಾಸಿ ಕಿಂ
 ರಾಜಾಶ್ವಾಽವಸಥಂ ಪ್ರಯಾಹಿ ಚಣಕಾಽಭ್ಯುಷಾನ್ ಸುಖಂ ಭಕ್ಷಯ ।
 ಸರ್ವಾನ್ ಪುಚ್ಛವತೋ ಹಯಾ ಇತಿ ವದನ್ಯತ್ರಾಧಿಕಾರೇ ಸ್ಥಿತಾಃ
 ರಾಜಾ ತೈರುಪದಿಷ್ಟಮೇವ ಮನುತೇ ಸತ್ಯಂ ತಟಸ್ಥಾಃ ಪರೇ ॥ 3 ॥

जलनिधौ जननं धवलं वपुः
मुररिपोरपि पाणितले स्थितिः ।
इति समस्तगुणन्वित शङ्ख भो
कुटिलता हृदये न निवारिता ॥ 4 ॥

निद्रालस्यशरीरसादवमनान्नद्वेषकासज्वर
श्वासश्चेतिमहिक्विकाप्रभृतयो मासेषु मातुर्धुवाः ।
जातस्ततक्षणमेव नश्यतु शतं वर्षाणि वा जीवतु
स्वर्गे वा पितरौ दधातु नरके वा पातयत्वञ्जसा ॥ 5 ॥

दुर्धर्षोऽसि वनेचरोऽसि क इदं नेत्याह किं तु स्वतो
जानीषे न हिताहितं न खलु तज्जिज्ञायसे वान्यतः ।
तद्गृह्णन्ति नियंत्रयन्ति निगलैस्त्वां ताडयन्त्यङ्कुशैः
आरोहन्ति च वारणेन्द्र मशकप्राया मनुष्या अपि ॥ 6 ॥

स्वस्वव्यापृतिमग्नमानसतया मत्तो निवृत्ते जने
चञ्चूकोटिविघट्टिताररपुटो यास्यामहं पञ्जरात् ।
इत्थं कीरवरे मनोरथमयं पीयूषमास्वादय-
त्यन्तः सम्प्रविवेश वारणकराकारः फणिग्रामणीः ॥ 7 ॥

नात्र व्याधशराः पतन्ति परितो नैवात्र दावानलो
नैवोच्चाऽवचभीतिरत्र चपला नैवास्तृता वागुरा ।
इत्यालोच्य कुरङ्गकेण विहितो नक्षत्रनाथाश्रयः
को जानाति विधिर्विधास्यति पुरः स्वर्भानुदन्तव्रणम् ॥ 8 ॥

अहमस्मि नीलकण्ठस्तव खलु तुष्यामि शब्दमात्रेण ।
नाहं जलधर भवतश्चातक इव जीवनं याचे ॥ 9 ॥

एके तुम्बा व्रतिकरगताः पात्रतां आनयन्ति
गायन्त्यन्ये सरसमधुरं शुद्धवंशे विलग्नाः ।
एके तावत् ग्रथितसगुणा दुस्तरं तारयन्ति
तेषां मध्ये ज्वलितहृदया रक्तमन्ये पिबन्ति ॥ 10 ॥

द्विचक्रिके ते सहनस्वभावं सम्भावयामि सुभगं शुभाङ्गी ।
ये निर्दयं त्वां परिमर्दयन्ति तानेव धृत्वा शिरसा प्रयासि ॥ 11 ॥

लूते जालमिदं तु सुन्दर-कलानैपुण्य सन्दर्शकं
सर्वः स्तौति च विस्मितेन मनसा धीवैभवं तेऽद्भुतम् ।
किन्तु स्वां प्रतिभां त्वमद्य सकलां स्वार्थाय हन्तुं परां
युक्त्वा व्यर्थमिमां करोषि निपुणे किं ब्रूमहे दुर्नयम् ॥ 12 ॥

गेहे त्वं विनयेन तिष्ठसि सदा दाक्षिण्यभावेन वा
स्वात्मानं प्रकटीकरोषि सहसा वृष्टौ तथा वातपे ।
दातारं तु समाश्रयस्य नितरां धृत्वापि सूर्यातपं
मूर्ध्ना वृष्टिजलं स्वयं त्वमसि स्वं चाश्रितान् छत्र भोः ॥ 13 ॥

रक्तं फलं तु बहिरेव मनोहरं ते पूर्णं च कीटनिचयैः किल चान्तरङ्गम् ।
औदुम्बर त्वमथ तत् मधु चान्तरङ्गम् पश्यात्र कण्टकिफलं च बहिः कठोरम् ॥14॥

1) ಮರ್ಯಾದೆ ಇಷ್ಟಪಡೋದಿಲ್ಲ. ಸಮಾಧಾನ ತಡೆಯುತ್ತಿದೆ. ನಾಚಿಕೆ ನೆಲ ಗೀಚುತ್ತಿದೆ. ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಮುಖತಿರುವಿಕೊಂಡಿದೆ. ಧೈರ್ಯ ಕೈ ಕೊಡವಿಕೊಂಡಿದೆ. ಹಾಗಿದ್ದರೂ ಹೇ ಆಸೆ, ನಿನ್ನನ್ನು ಅಂಟಿಸಿಕೊಂಡು ಏನಾಯಿತು ಅಂದರೆ ಯಾರನ್ನು ನಾನು ನನ್ನ ಕಾಲು ಮುಟ್ಟೋದಕ್ಕೂ ಬಿಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲವೋ, ಇಂದು ಅವನ ಕಾಲೇ ಮುಟ್ಟುವುದಕ್ಕೆ ನಾನು ಬಂದರೆ ಅದಕ್ಕೂ ಅವಕಾಶಕೊಡದೆ ತಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಾನಲ್ಲ !

2) ಹೇ ವರ್ಷಾನದಿ (ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಹರಿಯುವ ನದಿ, ಬೇಸಿಗೆ ಮುಂತಾದ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಬರೇ ಮರಳು) ನೀನು ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ತುಂಬಿಹರಿ. (ಗಂಗೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರೋದನ್ನು ತಡೆಯೋದಿಲ್ಲ. ನಿನಗೂ ಸದ್ಗತಿ ಬೇಕು. ಸೇರು) ಗಂಗೆಯನ್ನು ನೀನು ಸೇರುವವವಳು ಎಷ್ಟು ಸೌಮ್ಯವಾಗಿರಬೇಕು! ಆದರೆ ನೀನು ಗಂಗೆಯ ಮುಂದೆ ಅಲೆಗಳಿಂದ ಕೊಬ್ಬಿಕೊಂಡು ಆರ್ಭಟತೋರಿಸುವೆಯಲ್ಲ. ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. (ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸೇವೆಗೇ ಹೋಗೋದು. ಆದರೆ ನಡೆದುಕೊಂಬ ರೀತಿ ಯಾವ ಥರದ್ದು! ಈ ಅಬ್ಬರ ಸರಿಯೇ? ನಾವು ದೊಡ್ಡವರನ್ನು ಹೇಗೆ ಉಪಸರ್ಪಣ ಮಾಡಬೇಕು ಅಂತ ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ.)

3) ಎಲೆ ಕತ್ತೆ, ವಸ್ತ್ರದಭಾರವನ್ನು ಹೊತ್ತು ಕಸ ಕಡ್ಡಿಗಳನ್ನು ಏಕೆ ತಿನ್ನುತ್ತೀಯಾ? ಹೋಗು (ನಮ್ಮ) ರಾಜರ ಲಾಯದಲ್ಲಿ ನಿನಗೆ ಕಡಲೆ ಗುಗ್ಗುರಿ ಹಾಕುತ್ತಾರೆ, ಆರಾಮಾಗಿ ತಿನ್ನು. (ಅಯ್ಯೋ ನಾನು ಕತ್ತೆ, ಅಂತ ಸಂಕೋಚಪಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಡ. ಯಾಕೆಂದರೆ ನಿನಗೆ ಬಾಲ ಇದೆಯಲ್ಲ ಸಾಕು.) ಬಾಲ ಇದ್ದುದೆಲ್ಲ ಕುದುರೆ ಅಂತ ಅಲ್ಲಿನ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ರಾಜನಿಗೆ ಅವರು ಹೇಳಿದ್ದೇ ವೇದವಾಕ್ಯ! ಬುದ್ಧಿವಂತರು 'ನಮಗ್ಯಾಕೆ ಈ ಉಸಾಬರಿ ಅಂತ ಅವರು ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಕೇಳಿ' ಸುಮ್ಮನಿರುತ್ತಾರೆ.

4) ಅಯ್ಯಾ ಶಂಖವೇ, ಕ್ಷೀರಸಾಗರದಲ್ಲಿ ನೀನು ಹುಟ್ಟಿರುವೆ. (ಒಳ್ಳೆಯವಂಶ) ಶರೀರವೂ ಬೆಳ್ಳಗಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿನ ಕೈಯಲ್ಲಿರುವೆ ಹೀಗೆ ಸಕಲಗುಣಗಳು ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಇದ್ದರೂ ನಿನ್ನ ಅಂತರಂಗದಲ್ಲಿದ್ದ ಕುಟಿಲತೆಯು ಮಾತ್ರ ಹೋಗಿಲ್ಲ! (ಶಂಖದ ಒಳಗೆ ಡೊಂಕು ಡೊಂಕಾಗಿದೆ.)

5) ತಾಯಿಯು ಹೆರುವಮುನ್ನು ನಿದ್ರೆಯಿಲ್ಲದೇ, ಶರೀರಕ್ಕೆ ಜಾಡ್ಯತೆಬಂದು, ವಮನಾದಿಗಳಿಂದ ಅನ್ನದ್ವೇಷದ ಸ್ಥಿತಿ, ಜ್ವರ, ಏದುಸಿರು, ಬಿಳಿಚಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ, ಬಿಕ್ಕಳಿಕೆಮೊದಲಾದ ತೊಂದರೆಗಳನ್ನು ಖಂಡಿತವಾಗಿ ಅನುಭವಿಸುವಳು. ಕೊನೆಗೆ ಜಾತಃ ಅಂದಕೂಡಲೆ (ಸಂತೋಷವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವಳು.) ಏನು ಹುಟ್ಟಿದವನು ಈ ಕ್ಷಣ ಸಾಯುತ್ತಾನೋ, ಅಥವಾ ನೂರುವರ್ಷಗಳು ಇರುತ್ತಾನೋ, ಆತ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಪಿತೃಗಳನ್ನು ಏರಿಸುತ್ತಾನೋ, ಅಥವಾ ನರಕಕ್ಕೆ ಕೆಡಹುತ್ತಾನೋ. ಆದರೆ ತಾಯಿಪಡೊ ಪಾಡಂತೂ ಇದ್ದದ್ದೇ. (ಇವುಗಳಿಂದ ಏನೂ ಬದಲಾಗೋದಿಲ್ಲ ತಾನೆ?)

6) ಹೇ ಸಲಗ, ನೀನು ಎದುರಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಅಸಾಧ್ಯವಾದ ಶಕ್ತಿವಂತ. (ಕಡಿದಾದ) ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಹಾಯಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುವೆ. (ನೀನು ನಡೆದದ್ದೇ ದಾರಿಯಾಗುವುದು). ಇದೆಲ್ಲ ಸರಿ. ಯಾರೂ ಇದನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಸ್ವತಃ ನಿನಗೇ ಇದರ ಅರಿವಿದೆ. ಅಷ್ಟು ಪ್ರಬಲನಾದ ನಿನ್ನನ್ನು ಹಿಡಿದು ಹಗ್ಗ-ಸರಪಳಿಗಳಿಂದ ನಿಯಂತ್ರಿಸಿ, ಅಂಕುಶಗಳಿಂದ ತಿವಿದು ಸೊಳ್ಳೆ-ನೋಣಗಳಂತಹ ಮಾನವರು ನಿನ್ನ ತಲೆಯೇರಿ ಹತ್ತಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರಲ್ಲ. ಇದು ನಿನಗೆ ಹಿತವೋ ಅಲ್ಲವೋ ಅಂತ ನೀನು ಆಲೋಚಿಸುವುದಿಲ್ಲವಲ್ಲ!

7) ಪಂಜರದಲ್ಲೊಂದು ಗಿಣಿಯಿದೆ ಜನರೆಲ್ಲ ಅದನ್ನು ನೋಡುತ್ತ ಮಾತನಾಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಆಮೇಲೆ 'ಜನರೆಲ್ಲ ನನ್ನಿಂದ ದೂರವಾಗಿ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಕೆಲಸಗಳಲ್ಲಿ ಮಗ್ನರಾಗಿದ್ದಾರೆ. 'ನಾನು ಈಗ ಪಂಜರದ ಬಾಗಿಲಿನ ಚಿಲಕವನ್ನೆ

ಕೊಕ್ಕಿನಿಂದ ಕುಕ್ಕಿ ಹೊರಗೆ ಹೋಗಿಬಿಡುವೆನು' ಎಂದು ಗಿಳಿಯು ಮನೋರಥ ಪೀಯೂಷವನ್ನು (ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮಂಡಿಗೆಯನ್ನು) ಮೆಲ್ಲುತ್ತಿರಲು ಪಂಜರದ ಒಳಗೆ ಆನೆಯ ಸೊಂಡಿಲಗಾತ್ರದ ಘಟಸರ್ಪ ಬಂತು!

8) ಒಂದು ಜಿಂಕೆ ಅಂದುಕೊಂಡಿತು, ಇಲ್ಲಿ ಬೇಡನ ಬಾಣದ ತೊಂದರೆಯಿಲ್ಲ, ಇಲ್ಲಿ ಕಾಡಿಚ್ಚಿನ ಅಪಾಯವಿಲ್ಲ, ಇಲ್ಲಿ ಭಯಂಕರವಾದ ಹಿಂಸ್ರಮೃಗವು ಇಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಬಲೆ ಇಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಅಂದುಕೊಂಡು ಚಂದ್ರ ಬಿಂಬಕ್ಕೆ ಹೋಯಿತು. ಆದರೆ ಅಲ್ಲಿ ರಾಹು ಬಂದು ನುಂಗುತ್ತೆ (ರಾಹುವಿನ ಹಲ್ಲಿನಿಂದ ಗಾಯವಾಗುತ್ತೆ) ಅಂತ ಅದಕ್ಕೇನು ಗೊತ್ತು.

9) ಅಯ್ಯಾ ಮೋಡವೇ, ನಾನು ನವಿಲು. ನಿನ್ನ ನಾದವನ್ನು ಕೇಳಿ ಸಂತೋಷಗೊಂಡೆನು. (ಮೃದಂಗದ ಸಾತ್ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದೀಯಾ ಅಂತ ಮನತುಂಬಿ ಕುಣಿಯುತ್ತಿದ್ದೇನೆ.) ಆ ಚಾತಕ ಪಕ್ಷಿಯ ಹಾಗೆ ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ನೀರನ್ನು ಬೇಡುವುದಿಲ್ಲ! (ಯಾಚನಾಂತಂ ಹಿ ಗೌರವಮ್ ಯಾಚಿಸುವ ತನಕ ನಮಗೆ ಗೌರವ. ಆಮೇಲೆ ಬರೆ ರೌರವ ನರಕ. ಈ ಎಚ್ಚರ ಇರಬೇಕು ಎನ್ನುವುದು ಕವಿಯ ಆಶಯ.)

10) ಒಂದು ಸೋರೆ ಬುರುಡೆ ಒಬ್ಬ ಸನ್ಯಾಸಿಯ ಕೈ ಸೇರಿ ಕಮಂಡಲು ಅಯಿತು. ಇನ್ನು ಅದಕ್ಕೆ ಸದ್ವಂಶ (ಬಿದಿರು) ಸೇರಿ ಇನ್ನೊರ್ವನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ವೀಣೆಯಾಗಿ ಸರಸಮಧುರವಾಗಿ ಹಾಡಿತು. ಇನ್ನು ಅದಕ್ಕೆ ಹಗ್ಗ (ಗುಣ) ಸೇರಿ ತೇಲುಗುಂಬಳವಾಗಿ ಒಬ್ಬನು ದುಸ್ತರವಾದ ನದಿಯನ್ನು ದಾಟುವುದಕ್ಕೆ ಆಯಿತು. ಈ ನಡುವೆ ಕೋಪದಿಂದ ಕುದಿದವನಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಅದು ಪರರ ರಕ್ತಹೀರುವ ಪಾತ್ರೆಯಾಯಿತು!

11) ಹೇ ಸೈಕಲ್ (ದ್ವಿಚಕ್ರಕೆ) ನಿನ್ನ ಸಹನೆಯೇ ಸಹನೆ. ಯಾರು ನಿನ್ನನ್ನು ನಿರ್ದಯವಾಗಿ ತುಳಿಯುತ್ತಾರೋ ಅವರನ್ನು ತಲೆಯಮೇಲೆ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು

ಪ್ರಗತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಿಯಾ. ಕೆಲವರು ಎಷ್ಟೇ ತುಳಿತಕ್ಕೆ ಒಳಗಾದರೂ ಲೋಕೋಪಕಾರ ಪ್ರತವನ್ನು ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲ ಸೈಕಲ್ಲಿನಹಾಗಿ. ಸೈಕಲ್ಲನ್ನು ನಾವು ತುಳಿದರೆ ನಮ್ಮನ್ನು ಅದು ಮುಂದೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಅಂದರೆ ತುಳಿಯುವುದರಿಂದಲೇ ನಾವು ಮುಂದೆ ಹೋಗುತ್ತೇವೆ. ಪಾಪ ಅದು ತುಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಇರುತ್ತದೆ! (ಶತಾವಧಾನಿ ಆರ್.ಗಣೇಶ್)

12) ಹೇ ಜೇಡ! ನಿನ್ನ ಬಲೆಯು ತುಂಬಾ ಸುಂದರ. ಅದು ನಿನ್ನ ಕಲಾನೈಪುಣ್ಯಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿಯೂ ಹೌದು. ಅದನ್ನು ನೋಡಿದ ಜನರೆಲ್ಲ ಬೆರಗಾಗುವರು. ಆದರೆ ಇಂಥಾ ಅಪೂರ್ವವಾದ ಪ್ರತಿಭೆಯನ್ನು ನೀನು ಸ್ವಾರ್ಥದಿಂದ ಇತರರನ್ನು (ಹುಳವನ್ನು) ಕೊಲ್ಲುವ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ವಿನಿಯೋಗಿಸಿ ಹಾಳುಮಾಡುತ್ತಿರುವೆ. ನಿನ್ನ ಈ ದುರ್ನೀತಿಗೆ ಏನನ್ನೋಣ? (ಆಕರ್ಷಕವಾದ ಆಕಾರದಿಂದ ಜನರನ್ನು ಮರುಳುಮಾಡುವುದು ಸರಿಯಾದ ಮಾರ್ಗವಲ್ಲ.) (ಡಾ. ವೇಣೀಮಾಧವಶಾಸ್ತ್ರಿ ಜೋಷಿ)

13) ಅಯ್ಯಾ ಛತ್ರಿಯೆ! ಮನೆಯಲ್ಲಿರುವಾಗ ಉದಾರತೆಯಿಂದ (ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯದಿಂದ), ವಿನಯದಿಂದ ಮುದುಡಿಕೊಂಡಿರುವೆ. ಅಂತಹ ನೀನೇ ಮಳೆ ಅಥವಾ ಬಿಸಿಲುಬಂದಾಗ (ನಿನ್ನ ಸ್ವಭಾವಕ್ಕೆ ತಿಲಾಂಜಲಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು) ತಟ್ಟನೆ ಬಿಡಿಸಿಕೊಂಡು ಪ್ರಕಟಗೊಳ್ಳುವೆ. ತಾನು ಬಿಸಿಲು-ಮಳೆಯಲ್ಲಿ ನೆನೆದರೂ ಸಹ ತನ್ನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದವರನ್ನು ನೀನು ರಕ್ಷಿಸುವೆ. (ಸಜ್ಜನರು ಕಷ್ಟವನ್ನು ನುಂಗಿಕೊಂಡು ಪರರಿಗೆ ಉಪಕರಿಸುವರು.) (ಡಾ. ವೇಣೀಮಾಧವಶಾಸ್ತ್ರಿ ಜೋಷಿ)

14) ಅಯ್ಯಾ ಔದುಂಬರ ಮರವೇ! ನಿನ್ನ ಹಣ್ಣುಗಳು ಮೇಲುನೋಟಕ್ಕೆ ಕೆಂಪಾಗಿ ಚೆಂದವಾಗಿವೆ. ಆದರೆ ಅದರೊಳಗೋ ಹುಳಗಳೇ ತುಂಬಿವೆ.

ಇಲ್ಲಿ ನೋಡು, ಹಲಸಿನ ಹಣ್ಣನ್ನು. ಮೈತುಂಬ ಒರಟಾಗಿದೆ ಒಳಗೆ
ತುಂಬ ಸಿಹಿಯಾಗಿದೆ. (ಅಂತರಂಗದ ಒಳ್ಳೆಯತನವನ್ನು
ಮೆಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆ, ವಿನಾ ಬಹಿರಂಗದ ಅಂದವನ್ನಲ್ಲ!) (ಡಾ.
ವೇಣೀಮಾಧವಶಾಸ್ತ್ರಿ ಜೋಷಿ)

॥ विदुरनीतिः ॥

ಇಹ ಜಗತಿ ಸುಖಮೇವ ಮೇ ಸ್ಯಾತ್, ದುಃಖಂ ಮನಾಗಪಿ ಮಾಭೂತ್. ಈ ಜಗತ್ತಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನಿಗೂ ಸುಖಬೇಕು. ದುಃಖ ಯಾರಿಗೂ ಬೇಡ. ಏನಿದು ಸುಖ? ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿರುವ ವಿಷಯ ಸುಖವು ಕೇವಲ ಕ್ಷಣಿಕ. ಶಾಶ್ವತ ಸುಖವೇನು? ಅದು ಮೋಕ್ಷ ಸುಖ, ಏನಿದು ಮೋಕ್ಷ ? ಧರ್ಮ, ಅರ್ಥ, ಕಾಮ ಹಾಗೂ ಮೋಕ್ಷಗಳು ಮನುಷ್ಯನ ಸಾರ್ಥಕ ಬದುಕಿಗೆ ಅನಿವಾರ್ಯವಾದ ಮೌಲ್ಯಗಳು. ಧರ್ಮಸ್ವರೂಪವೇನು? ಅದರ ವೈವಿಧ್ಯಗಳು ಯಾವುವು? ಯಾವುದು ವಿಹಿತ ಧರ್ಮ, ಯಾವುದು ನಿಷಿದ್ಧ? ಆಪದ್ಧರ್ಮ ಯಾವುದು? ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಧರ್ಮ ವಿವರಣೆ. ಅರ್ಥವೆಂದರೇನು? ಅರ್ಥ ಸಂಪಾದನೆ ಹೇಗೆ? ಅವುಗಳ ಸದ್ವಿನಿಯೋಗ ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ? ಯಾರು ಅರ್ಥ ಸಂಪಾದನೆಗೆ ಅಧಿಕಾರಿ? ಅರ್ಥವು ಗುಣವಾಗುವುದು ಯಾವಾಗ? ದೋಷವಾಗುವುದು ಯಾವಾಗ ? ಧರ್ಮಕ್ಕೂ ಅರ್ಥಕ್ಕೂ ಏನು ಸಂಬಂಧ? ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರದ ಉಲ್ಲೇಖ, ಕಾಮವೆಂದರೇನು? ವಿಹಿತ ನಿಷಿದ್ಧ ಕಾಮಗಳು ಯಾವುವು? ಧರ್ಮಾರ್ಥಗಳಿಗೂ ಕಾಮಕ್ಕೂ ಇರುವ ಸಂಬಂಧವೇನು? ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಕಾಮ ಸ್ವರೂಪ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆ. ಮೋಕ್ಷ ತತ್ವದ ಸಮಗ್ರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಹೀಗೆ ನಾಲ್ಕು ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳ ಸಮಗ್ರ ವಿವರಣೆಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಅನನ್ಯ ಕೃತಿ ಶ್ರೀ ವೇದವ್ಯಾಸರ ಶ್ರೀ ಮನ್ವಹಾಭಾರತ. ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲೇ, ಹೇಳಿರುವಂತೆ

ಧರ್ಮೇಚಾರ್ಥೇಚಕಾಮೇಚಮೋಕ್ಷೇಚ ಭರತರ್ಷಭ

ಯದಿಹಾಸ್ತಿ ತದನ್ಯತ್ರ ಯನ್ನೇಹಾಸ್ತಿ ನ ತತ್ಕ್ಷಚಿತ್ ॥

ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಪುರುಷಾರ್ಥ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳೇ ಬೇರೆ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿರುವುವು ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿದ್ದ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳ

ವಿಶ್ಲೇಷಣೆ ಮಿಕ್ಕ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲೂ ಕಾಣಿಸಿಗದು. ಅಂತಹ ಸುಮೇರುಕೃತಿ ಮಹಾಭಾರತದ ಉದ್ಯೋಗ ಪರ್ವದ ಒಂದು ಭಾಗ ವಿದುರನೀತಿ. 'ಭಗವದ್ಗೀತೆ' ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕವಾಗಿ ಮಹತ್ವ ಪಡೆದ ಗ್ರಂಥವಾದರೆ ಸಾಮಾಜಿಕವಾಗಿ ಮನ್ನಣೆ ಪಡೆದ ಗ್ರಂಥ ವಿದುರನೀತಿ. ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಸರ್ವತೋಮುಖ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯಪಥದತ್ತ ಸಾಗಿಸುವ ಮೌಲ್ಯಗಳೇ ನೀತಿಗಳು. ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಬಗೆಯ ನೀತಿಗಳು ಕಾಣಿಸಿಗುತ್ತವೆ. 1) ಕಣಿಕ ನೀತಿ 2) ವಿದುರನೀತಿ. ಬೇಡವೆಂದರೂ ಮನುಷ್ಯ ಜೀವನವನ್ನು ಯಾವುವು ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ ಪ್ರವೇಶಿಸುವವೋ ಅದೇ ಕಣಿಕ ನೀತಿ. ಬೇಕೆಂದರೂ ಮನುಷ್ಯನ ಬದುಕನ್ನು ಒಳಹೊಕ್ಕಲೆ ಅತ್ಯಂತ ಕಷ್ಟ ಪಡುವ ಮೌಲ್ಯಗಳೇ ವಿದುರನೀತಿ. ಬಲಿಷ್ಠರ ವಿರುದ್ಧ ವೈರವನ್ನು ಬೆಳೆಸಿಕೊಂಡು ಅಂತರಂಗದಲ್ಲಿ ಭಯ ಪಡುತ್ತಿರುವ ಅಂಥ ಧೃತ ರಾಷ್ಟ್ರನನ್ನು ನೀತಿ ವಚನಗಳ ಮೂಲಕ ಎಚ್ಚರಗೊಳಿಸುವ ವಿದುರನ ಪ್ರಯತ್ನವೇ ವಿದುರನೀತಿ. ಅಂದು ವಿದುರನಿಂದ ಪ್ರಸ್ತಾವಿತವಾದ ನೀತಿಗಳು ಸಾರ್ವಕಾಲಿಕವಾಗಿದ್ದು ಅವುಗಳನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ ಸುಖ ನೆಮ್ಮದಿಯ ಬದುಕು ಖಂಡಿತ. ಈ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ವಿದುರನೀತಿಯ ಆಯ್ದು ಕೆಲವು ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ಪಠ್ಯಕ್ಕೆ ಅಳವಡಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಅಭಿಯುಕ್ತಂ ಬಲವತಾ ದುರ್ಬಲಂ ಹೀನಸಾಧನಮ್ ।

ಹತಸ್ವಂ ಕಾಮಿನಂ ಚೋರಮಾವಿಶಂತಿ ಪ್ರಜಾಗರಾಃ ॥ ೧ ॥

ನ ಹೃಷ್ಯತ್ಯಾತ್ಮಸಮ್ಮಾನೇ ನಾವಮಾನೇನ ತಪ್ಯತೇ ।

ಗಾಙ್ಗೋಹದ ಇವಾಕ್ಷೋಭ್ಯೋ ಯಃ ಸ ಪಙ್ಡಿತ ಉಚ್ಯತೇ ॥ ೨॥

ಪರಂ ಕ್ಷಿಪತಿ ದೋಷೇಣ ವರ್ತಮಾನಃ ಸ್ವಯಂ ತಥಾ ।

ಯಶ್ಚ ಕ್ರುಧ್ಯತಿಯನಿಶಾನಃ ಸ ಚ ಮೂಢತಮೋ ನರಃ ॥ ೩ ॥

एकः पापानि कुरुते फलं भुङ्क्ते महाजनः ।
भोक्तारो विप्रमुच्यन्ते कर्ता दोषेण लिप्यते ॥ ४ ॥

एकः स्वादु न भुञ्जीत एकश्चार्थन्नचिन्तयेत् ।
एको न गच्छेदध्वानं नैकः सुप्तेषु जागृयात् ॥ ५ ॥

एकः क्षमावतां दोषो द्वितीयो नोपपद्यते ।
यदेनं क्षमया युक्तमशक्तं मन्यते जनः ॥ ६ ॥

एको धर्मः परं श्रेयः क्षमैका शान्तिरुत्तमा ।
विद्यैका परमा तृप्तिरहिंसैका सुखावहा ॥ ७ ॥

गन्धेन गावः पश्यन्ति वेदैः पश्यन्ति ब्राह्मणाः ।
चारैः पश्यन्ति राजानश्चक्षुर्भ्यमितरे जनाः ॥ ८ ॥

वाक्संयमो हि नृपते सुदुष्करतमो मतः ।
अर्थवच्च विचित्रञ्च न शक्यं बहु भाषितुम् ॥ ९ ॥

कर्णिनालीकनाराचान्निर्हरन्ति शरीरतः ।
वाक्शल्यस्तु न निर्हन्तुं शक्यो हृदिशयो हि सः ॥ १० ॥

अव्याहृतं व्याहृताच्छ्रेयमाहुः सत्यं वदेत् व्याहृतं तद्वितीयम् ।
प्रियं वदेत् व्याहृतं तत्तृतीयं धर्मं वदेत् व्याहृतं तच्चतुर्थम् ॥११॥

सुलभाः पुरुषाः राजन् सततं प्रियवादिनः ।
अप्रियस्य तु पथ्यस्य वक्ता श्रोता च दुर्लभः ॥ १२ ॥

जीर्णमन्नं प्रशंसन्ति भार्याञ्च गतयौवनाम् ।
शूरं विजितसंग्रामं गतपारं तपस्विनम् ॥ १३ ॥

अव्याधिजं कटुकं शीर्षरोगि पापानुबन्धं परुषं तीक्ष्णमुष्णम् ।
सतां पेयं यन्नपिबन्त्यसन्तो मन्युं महाराज पिब प्रशाम्य ॥ १४ ॥

त्यजेत् कुलार्थे पुरुषं ग्रामस्यार्थे कुलं त्यजेत् ।
ग्रामं जनपदस्यार्थे आत्मार्थे पृथिवीं त्यजेत् ॥ १५ ॥

ಅನುವಾದ :

1. ಬಲಿಷ್ಠರ ವಿರೋಧಕ್ಕೊಳಗಾದವನಿಗೆ, ದುರ್ಬಲನಿಗೆ, ಸಾಕಷ್ಟು ಸಾಮಾಗ್ರಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದದವನಿಗೆ, ಪರರ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿದವನಿಗೆ, ಕಾಮುಕನಿಗೆ ಹಾಗೂ ಚೋರನಿಗೆ ಇವರಿಗೆಲ್ಲಾ ನಿದ್ಧೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.
2. ಸನ್ಮಾನಗೊಂಡಾಗ ಹಿಗ್ಗದೆ, ಅವಮಾನಗೊಂಡಾಗ ಕುಗ್ಗದೆ ಗಂಗಾನದಿಯಂತೆ ಏಕತಾನತೆಯನ್ನು ಯಾರು ಕಾಯ್ದುಕೊಳ್ಳುವನೋ ಅವನನ್ನು ಪಂಡಿತ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.
3. ತಾನು ದೋಷಿಯಾಗಿದ್ದು ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ದೋಷವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿ ನಿಂದಿಸುವವನನ್ನು ಸ್ವಯಂ ಅಸಮರ್ಥನಾಗಿಯೂ ಕೋಪಗೊಳ್ಳುವವನನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಮೂಢನೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.
4. ಪಾಪವನ್ನು ಮಾಡುವವನು ಒಬ್ಬನಾದರೆ ಅದರ ಫಲವನ್ನು ಬಹುಮಂದಿ ಅನುಭವಿಸುವರು. ಅನುಭವಿಸಿದ ಮಂದಿ ದೋಷಮುಕ್ತರಾಗುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಪಾಪಮಾಡಿದವನನ್ನು ದೋಷವು ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ.
5. ಸ್ವಾದಿಷ್ಟವನ್ನು ಒಬ್ಬನೇ ಅನುಭವಿಸಬಾರದು, ಹಣಕಾಸಿನ ವಿಚಾರವನ್ನು ಒಬ್ಬನೇ ಚಿಂತಿಸಬಾರದು. ಏಕಾಂಗಿಯಾಗಿ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಗಬಾರದು. ಎಲ್ಲರೂ ಮಲಗಿರಲು ಒಬ್ಬನೇ ಎಚ್ಚರವಾಗಿರಬಾರದು.

6. ಸಹಿಷ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಒಂದು ಹೊರತಾಗಿ ಇನ್ನೊಂದು ದೋಷವು ಕಾಣಸಿಗದು. ಅದೇನೆಂದರೆ ಸಹನೆಯ ಒಳ್ಳೆಯ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಅವನ ದೌರ್ಬಲ್ಯವೆಂದು ಜನರು ಟೀಕಿಸುತ್ತಾರೆ.
7. ಧರ್ಮವೊಂದೇ ಪರಮಶ್ರೇಯಸ್ಸಿಗೆ ಕಾರಣ. ಸಹನೆ ಒಂದೇ ಶಾಂತಿಮಂತ್ರ. 'ವಿದ್ಯೆ' ಒಂದೇ ಸಂತೃಪ್ತಿ ನೀಡುವುದು. ಸುಖ ನೀಡುವುದು ಅಹಿಂಸೆ ಮಾತ್ರ.
8. 'ಗೋವು'ಗಳು ಪರಿಮಳದಿಂದ ನೋಡುತ್ತವೆ. 'ಬ್ರಾಹ್ಮಣ'ರು ವೇದಗಳಿಂದ ನೋಡುತ್ತಾರೆ. 'ರಾಜರು' ಗೂಢಚಾರರಿಂದ ನೋಡುತ್ತಾರೆ. ಇತರ ಜನರು ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ ನೋಡುತ್ತಾರೆ.
9. ಎಲೈ ರಾಜನೇ ಮಾತಿನ ನಿಯಂತ್ರಣ ಬಲುಕಷ್ಟವೆನಿಸಿದೆ. ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ಚಮತ್ಕಾರಯುಕ್ತವಾದ ಬಹಳ ಮಾತು ಆಡುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.
10. ಕಿವಿಯ ಆಕೃತಿಯ, ನಾಳಗಳ ಮೂಲಕ ಒಳಹೊಕ್ಕುವ, ಮನುಷ್ಯನ ಪ್ರಾಣತೆಗೆಯುವ ಹರಿತವಾದ ಬಾಣಗಳನ್ನೂ ಒಂದೊಮ್ಮೆ ಹೃದಯದ ಒಳಹೊಕ್ಕರೆ ಹೊರಗೆ ತೆಗೆಯಬಹುದು. ಆದರೆ ಹೃದಯವನ್ನು ಸೇರಿದ ಮಾತಿನ ಬಾಣವನ್ನು ಹೊರತೆಗೆಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅದು ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಮಲಗಿರುತ್ತದೆ.
11. ಏನೇನೋ ಮಾತನಾಡುವ ಬದಲು ಮಾತನಾಡದಿರುವುದೇ ಒಳಿತು. ಮಾತನಾಡಿದ ಮಾತು ಸತ್ಯವಾಗಿರಬೇಕು. ಸತ್ಯವಾದ ಮಾತಲ್ಲಿ ಮಾಧುರ್ಯ ತುಂಬಿರಬೇಕು. ಸತ್ಯವಾದ ಮಾಧುರ್ಯ ತುಂಬಿದ ಮಾತು ಧರ್ಮಪರವಾಗಿರಬೇಕು.
12. ರಾಜನೇ, ಕಿವಿಗೆ ರಂಗಾದ ಮಾತುಗಳನ್ನಾಡುವವರು ಸಾಕಷ್ಟು ಜನರಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಅಪ್ರಿಯವಾದ ಹಿತವಾದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಆಡುವವರೂ ವಿರಳ. ಕೇಳುವವರೂ ವಿರಳ.

13. ಜೀರ್ಣವಾದ ಅನ್ನವನ್ನು ಹೊಗಳಬೇಕು, ಯೌವನ ಕಳೆದ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಹೊಗಳಬೇಕು. ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಗೆದ್ದು ಬಂದ ವೀರನನ್ನು ಹೊಗಳಬೇಕು. ಸಿದ್ಧಿ ಪಡೆದ ತಪಸ್ವಿಯನ್ನು ಹೊಗಳಬೇಕು.
14. ಎಲೈ ಮಹಾರಾಜನೆ, ಯಾವರೋಗದಿಂದಲೂ ಹುಟ್ಟದ, ಖಾರವಾದ, ತಲೆ ನೋವಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ, ಪಾಪ ಮೂಟೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳಲು ಸುಲಭೋಪಾಯವಾದ, ಕಠಿಣವಾದ, ಹರಿತವಾದ, ಬಿಸಿಬಿಸಿಯಾದ, ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ಕುಡಿಯಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ, ದುರ್ಜನರಿಗೆ ಕುಡಿಯಲಸಾಧ್ಯವಾದ ಕೋಪವನ್ನು ಕುಡಿದು ಶಾಂತನಾಗು.
15. ಒಂದು ಕುಲದ ಉಳಿವಿಗಾಗಿ ಒಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಬಹುದು. ಒಂದು ಗ್ರಾಮದ ಉಳಿವಿಗಾಗಿ ಒಂದು ಕುಲವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಬಹುದು. ಒಂದು ಜನಪದ (ಪ್ರದೇಶ, ತಾಲೂಕು) ಉಳಿಯುವುದಾದರೆ ಒಂದು ಗ್ರಾಮವನ್ನೂ ತ್ಯಜಿಸಬಹುದು. ಒಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯನು ತನ್ನ ಉಳಿವಿಗಾಗಿ ಇಡೀ ಭೂಮಂಡಲವನ್ನೇ ತ್ಯಜಿಸಬಹುದು.

***

मेघदूतम्

संस्कृत साहित्यद म्हाकविगळलि हागुा नाडककाररलि काळिदासनिगेल अगुसुान. बाण भड्डनंतह कविगळु काळिदासन प्रुतिभंगे तलंबागि तम्मु अदरद प्रुशस्त्रियन्नु प्रुकडिसिदुदारे. अनंदवधुननंतह म्हाविमशुकरु 'काळिदासन सुहित्य - कलंगळ परिपुारुणतय प्रुतिनिधु'येंदु ँदुगुरिसिदुदारे.

कृतिगळु:

प्रुसिदुधवाद ँल्ल सुहित्यरुपगळलियुा कृतिनिमरुण म्हाडिदुदुल्लदे भव काव्यवेल मुंतुाद हेलसरुपगळनुा सुशुडिमाडिद केलरु काळिदासनदु. हलवु सुलुतुरगळु म्हु केलवु सणु - पुडुडु काव्यगळु काळिदासनवंदु अंगेलकुरिसुतुदारे.

- अ) नाडकगळु : 1) म्हाकविकागुि मुतुर
2) विकुरुमेलरुवशिय
3) अडुडुनुा शुकुंतल
- आ) भवकाव्यगळु : 1) ँतुसंहार
2) मेलुधदुल
- इ) म्हाकाव्यगळु : 1) कुमार संभव
2) रडुवश

काल:

सुमारु ँदनेय शतमान

डेलवन, प्रुदेल श हागुा वुडुडुडु :

ಕಾಳಿದಾಸನ ಪ್ರದೇಶ ಹಾಗೂ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವಗಳ ಬಗೆಗೆ ಆಧಾರವನ್ನೆಬಹುದಾದಂತಹ ಬಾಹ್ಯ ಪ್ರಮಾಣವೊಂದೂ ಇಲ್ಲ. ಇರುವ ಐತಿಹ್ಯಗಳೆಲ್ಲವೂ ಎಷ್ಟೋ ಶತಮಾನಗಳಾದ ಮೇಲೆ ರಚಿತವಾದ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕತಕ್ಕವು ಮತ್ತು ನಂಬಲಸಾಧ್ಯವಾದ ಅತಿರಂಜಿತ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡವು. ಇವನ್ನು ಕಾಳಿದಾಸನ ಜನಪ್ರಿಯತೆಗೆ ಸೂಚಕಗಳೆಂದು ಮಾತ್ರ ಪರಿಶೀಲಿಸಬಹುದು.

ಕಾಳಿದಾಸನ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಓದಿದವರಿಗೆ ಅವನು ಸುಸಂಸ್ಕೃತ ಹಾಗೂ ಧಾರ್ಮಿಕ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯ ಮಹಾಪುರುಷನಾಗಿದ್ದುದು ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಅವನಿಗೆ ಉಜ್ಜಯಿನಿ ಪಟ್ಟಣದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತುಂಬ ಮಮತೆ ಇದ್ದುದನ್ನು 'ಮೇಘದೂತ'ದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಆ ನಗರವರ್ಣನೆ ಎತ್ತಿ ತೋರಿಸುವಂತಿದೆ. ಭಾರತದ ವಿವಿಧ ಪ್ರದೇಶಗಳವರೂ ಕಾಳಿದಾಸನು ತಮ್ಮ ಪ್ರಾಂತ್ಯದವನೇ ಎಂದು ಸಾಧಿಸುತ್ತಾರೆ. ಪ್ರಾಯಶಃ ಹಿಮವತ್ಸರ್ವತ ಪ್ರಾಂತ್ಯದ ಸುಂದರ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳ ವರ್ಣನೆ ಆತನ ಹೃದಯಕ್ಕೆ ಅತೀವ ಪ್ರಿಯವಾಗಿರುವ ಕಾರಣ ಆ ಪರಿಸರವೇ ಆತನ ಜನ್ಮಸ್ಥಳವಾಗಿದ್ದಿತೋ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಶಿವನೇ ಅವನ ಇಷ್ಟದೇವತೆ. ಭಾರತದ ಆದ್ಯಂತವೂ ಆತನು ಪ್ರವಾಸ ಮಾಡಿದ್ದಂತೆ ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ದೇಶದ ಸಕಲ ಶಾಸ್ತ್ರ , ಕಲೆ, ಪುರಾಣೇತಿಹಾಸಗಳಲ್ಲೂ ಅವನು ಪಾರಂಗತನಾಗಿದ್ದಂತೆ ಭಾಸವಾಗುತ್ತದೆ. ತಾಯ್ನಾಡಿನ ಪಶು-ಪಕ್ಷಿಗಳು, ತರು-ಲತೆಗಳು, ಪುಷ್ಪ ಪ್ರಕಾರಗಳು, ಗಿರಿ-ನದಿಗಳು ಎಲ್ಲವೂ ಅವನಿಗೆ ಮೆಚ್ಚು. ಅವನಿಗೆ ವೇದಾಂತ ತತ್ವ ರಹಸ್ಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿತ್ತು. ಮಾನವತೆಗೆ ಅವನೀಯುವ ಜೀವನ ಸಂದೇಶ ಭಾರತ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ನವನೀತದಂತಿದೆ.

ಕವಿತಾ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ:

ಕಾಳಿದಾಸನ ಕವಿತಾ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಅಪೂರ್ವ. ಡಾ| ಎಸ್. ರಾಧಾಕೃಷ್ಣನ್ ಅವರು ಕಾಳಿದಾಸನ ಕವಿತೆಯ ಐಂದ್ರಜಾಲಿಕ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಒಂದೇ

ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೊಗಸಾಗಿ, ಅಡಕವಾಗಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ: 'ಆತನ ಉತ್ತಮ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಸರಳವಾದ ಭಾಷಾ ಗಾಂಭೀರ್ಯ, ಪದ ಪ್ರಯೋಗಗಳ ಔಚಿತ್ಯ, ಪರಿಶುದ್ಧವಾದ ಅಭಿರುಚಿ, ಸುಸಂಸ್ಕೃತವಾದ ರಸಿಕತೆ, ತೀವ್ರವಾದ ಕಾವ್ಯಪ್ರಜ್ಞೆ, ಭಾವ ಮತ್ತು ಭಾವನೆಗಳ ಸಾಮರಸ್ಯ - ಇವು ನನಗೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಡಾ|| ರಾಧಾಕೃಷ್ಣನ್ ಹೇಳಿರುವ ಈ ಗುಣಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಇನ್ನೊಂದನ್ನು ಸೇರಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ಅದೆಂದರೆ 'ಪರಮಪುರುಷಾರ್ಥದ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯೇ ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಅಸಾಧಾರಣ ಆದರ್ಶ. ಅದರ ಸಾಧನೆಗೆ ಸಂಯಮಪೂರ್ಣ ತಪಸ್ಸು ಅಗತ್ಯವಾದರೂ ಅದು ಪ್ರಣಯಾನಂದಕ್ಕೆ ಬಾದಕವಲ್ಲ; ಪೂರಕವೇ' - ಎಂಬುದನ್ನು ಕಾಳಿದಾಸನು ಮಾರ್ಮಿಕವಾಗಿ ತೋರಿಸಿರುವ ಅಂಶ.

ಕಾಳಿದಾಸನ ಸಹಜಸುಂದರ, ಸಹಜ ಪ್ರತಿಭೆಯ ಹೂಗಳಂತೆ ಅರಳುವ ಉಪಮೆ, ಉತ್ತೇಕ್ಷೆ, ರೂಪಕಾದಿ ಅಲಂಕಾರಗಳು ಒಂದು ಹೊಸ ಕಲ್ಪನಾಲೋಕವನ್ನೇ ಸೃಷ್ಟಿಸಿ ವರ್ಣಿತ ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಅಪೂರ್ವ ಕಾಂತಿಯನ್ನೀಯುತ್ತವೆ.

ಕವಿಯ ಅಮರಕೃತಿಯಾದ ಮೇಘಸಂದೇಶ ಖಂಡಕಾವ್ಯದಿಂದ ಪ್ರಕೃತ ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಯಕ್ಷನು ತನ್ನ ಪ್ರಿಯತಮೆಗೆ ಕಳುಹಿಸಿದ ಪ್ರೇಮ ಸಂದೇಶವಿದು.

ಮೇಘಸಂದೇಶ:

ಭರ್ತು: मित्रं प्रियमविधवे विद्धि मां अम्बुवाहं
 तत्सन्देशैः हृदयनिहितैः आगतं त्वत् समीपम् ।
 यो वृन्दानि त्वरयति पथि श्राम्यतां प्रोषितानां
 मन्द्रस्निग्धैः ध्वनिभिरबलावेणिमोक्षोत्सुकानि ॥1॥

इत्याख्याते पवनतनयं मैथिलीवोन्मुखी सा
त्वां उत्कण्ठोछवसितहृदया वीक्ष्य सम्भाव्य चैव ।
श्रोष्यत्यस्मात् परमवहिता सौम्य! सीमन्तिनीनां
कान्तोदन्तः सुहृदुपगतः सङ्गमात् किञ्चिदूनः ॥2॥

तामायुष्मन् मम च वचनात् आत्मनश्चोपकर्तुं
ब्रूया एवं “तव सहचरो रामगिर्याश्रमस्थः ।
अव्यापन्नः कुशलमबले! पृच्छति त्वां वियुक्तः”
पूर्वाभाष्यं सुलभविपदां प्राणिनां एतदेव ॥3॥

शब्दाख्येयं यदपि किल ते यः सखीनां पुरस्तात्
कर्णे लोलः कथयितुमभूत् आननस्पर्शलोभात् ।
सोऽतिक्रान्तः श्रवणविषयं लोचनाभ्यामदृश्यः
त्वामुत्कण्ठाविरचितपदं मन्मुखेनेदमाह ॥4॥

श्यामास्वङ्गं चकितहरिणीप्रेक्षणे दृष्टिपातं
वक्त्रच्छायां शशिनि शिखिनां बर्हभारेषु केशान् ।
उत्पश्यामि प्रतनुषु नदीवीचिषु भ्रूविलासान्
हन्तैकस्मिन् क्वचिदपि न ते चण्डि! सादृश्यमस्ति ॥5॥

त्वामालिख्य प्रणयकुपितां धातुरागैः शिलाया
मात्मानं ते चरणपतितं यावदिच्छामि कर्तुम् ।
अस्रैः तावन्मुहुरूपचितैः दृष्टिरालुप्यते मे
क्रूरस्तस्मिन्नपि न सहते सङ्गमं नौ कृतान्तः ॥6॥

नन्वात्मानं बहु विगणयन् आत्मनैवावलम्बे
तत् कल्याणि! त्वमपि नितरां मा गमः कातरत्वम् ।
कस्यान्यन्तं सुखमुपनतं दुःखमेकान्ततो वा
नीचैर्गच्छत्युपरि च दशा चक्रनेमिक्रमेण ॥7॥

शापान्तो मे भुजगशयनात् उत्थिते शार्ङ्गपाणौ
शेषान्मासान् गमय चतुरः लोचने मीलयित्वा ।
पश्चादावां विरहगुणितं तं तमात्माभिलाषं
निर्वेक्ष्यावः परिणतशरच्चन्द्रिकासु क्षपासु ॥8॥

भूयश्चाहं तमपि शयने कण्ठलग्ना पुरा मे
निद्रां गत्वा किमपि रुदती सस्वरं विप्रबुद्धा ।
सान्तर्हासं कथितमसकृत् पृच्छतश्च त्वया मे
दृष्टः स्वप्ने कितव रमयन् कामपि त्वं मयेति ॥9॥

एतस्मान्मां कुशलिनमभिज्ञानदानात् विदित्वा
मा कौलीन्यादसितनयने मय्यविश्वासिनी भूः ।
स्नेहानाहुः किमपि विरहे ध्वंसिनस्ते त्वभोगात्
इष्टे वस्तुन्युपचितरसाः प्रेमराशीभवन्ति ॥10॥

***

1. “ಮುಕ್ತೈದೆಯೇ, ನಿನ್ನ ಪತಿಯ ಪ್ರಿಯಮಿತ್ರನಾದ ಮೇಘನೇ
ನಾನೆಂದು ತಿಳಿ. ಅವನ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಇರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿನ್ನ
ಬಳಿಗೆ ಬಂದಿರುವೆನು. ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಬಸವಳಿಯುತ್ತಿರುವ ಮತ್ತು
ಕಾಂತೆಯರ ವೇಣಿಯನ್ನು ಬಿಚ್ಚಲು ಕಾತರಿಸುವ ವಿರಹಿಗಳ ಸಮೂಹವನ್ನು

ಇಂಪಾದ ಮತ್ತು ಗಂಭೀರವಾದ ಗುಡುಗಿನಿಂದ ತ್ವರೆಪಡಿಸುವವನೇ ನಾನು”.

2. “ಹೀಗೆ ನೀನು ಹೇಳಿದೊಡನೆಯೇ ಹನುಮಂತನನ್ನು (ಕಂಡಾಗ) ಸೀತೆಯು ಹೇಗೆ ಮಾಡಿದಳೋ ಹಾಗೆ ಔತುಕೃದಿಂದ ಅರಳಿದ ಬಗೆಯುಳ್ಳವಳಾಗಿ ನಿನ್ನನ್ನು ಗೌರವದಿಂದ ಮೊಗವೆತ್ತಿ ನೋಡುವಳು. ಆ ಬಳಿಕ ನೀನೆನ್ನುವದನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಯಗೊಟ್ಟು ಕೇಳುವಳು. ಮಿತ್ರನೇ, ಹೆಂಗಳೆಯರಿಗೆ ಗೆಳೆಯರು ತರುವ ಗಂಡನ ಸುದ್ದಿಯು ಸಮಾಗಮಕ್ಕೆ ಸ್ವಲ್ಪವೇ ಕಡಿಮೆಯದು.”

3. “ಆಯುಷ್ಯಂತನೇ, ನನ್ನ ಬಿನ್ನಹ ಮನ್ನಿಸಿ ಮತ್ತು ನಿನಗೂ (ಉಪಕಾರ ಮಾಡಿದ) ಪುಣ್ಯಬರುವಂತೆ ಅವಳನ್ನು ಕುರಿತು ಹೀಗೆ ಹೇಳು- ‘ಅಬಲೆಯೇ, ನಿನ್ನನ್ನು ಅಗಲಿರುವ ಪ್ರಿಯಕಾಂತನು ರಾಮಗಿರಿಯ ಆಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ಜೀವದಿಂದಿರುವನು. ಅಲ್ಲದೆ, ನಿನ್ನ ಕ್ಷೇಮವನನ್ನು ವಿಚಾರಿಸಿರುವನು.’ ಸುಲಭವಾಗಿ ವಿಪತ್ತಿಗೊಳಗಾಗುವ ಜೀವಿಗಳಿಗೆ ಮೊದಲು ಹಾರೈಸಬೇಕಾದುದೇ ಇದು (ಕುಶಲವು).”

4. “ನಿನ್ನ ಗೆಳತಿಯರ ಮುಂದೆಯೂ ಹೇಳಲು ಯೋಗ್ಯವಿದ್ದಂತಹ ಮಾತನ್ನು ಕೂಡ ನಿನ್ನ ಮುಖದ ಸ್ಪರ್ಶದ ಆಸೆಯಿಂದ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲು ಯಾರು ತೊಡಗುತ್ತಿದ್ದನೋ ಅಂತಹ ಆ ಪ್ರಿಯಕರನು ಈಗ ಕಿವಿಯ ಸೀಮೆಯನ್ನು ದಾಟಿರುವನಲ್ಲದೆ ಕಂಗಳಿಗೂ ಅಗೋಚರನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ನನ್ನ ಮುಖಾಂತರ ನಿನಗೆ ಉತ್ಕಂಠೆಯಿಂದ ತುಂಬಿದ ಈ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳಿ ಕಳುಹಿಸಿದ್ದಾನೆ.”

5. “ಕೋಪಶೀಲೆಯೇ, ಪ್ರಿಯಂಗುಲತೆಗಳಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ತೆಳುಮೈಯನ್ನು, ಬೆದರಿದ ಹುಲ್ಲೆಯ ನೋಟದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಕಡೆಗಣ್ಣೋಟವನ್ನು, ಚಂದ್ರನಲ್ಲಿ

ನಿನ್ನ ಮೊಗದ ಸೊಬಗನ್ನು, ನವಿಲುಗರಿಗಳ ಹೊರೆಗಳಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಕೂದಲ ಹರವನ್ನು ಮತ್ತು ನದಿಯ ಸಣ್ಣ ಅಲೆಗಳಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಹುಬ್ಬಿನ ಸೊಬಗನ್ನು ನಾನು ಹೋಲಿಕೆಯಿಂದ ಊಹಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ಆದರೆ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೆಡೆ ನಿನ್ನ ಹೋಲಿಕೆ ಇಡಿಯಾಗಿ ಸಿಕ್ಕದು.”

6. “ಶಿಲಾಧಾತುಗಳ ಕೆಂಬಣ್ಣದಿಂದ ಹಾಸುಗಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಪ್ರಣಯ ಕುಪಿತೆಯಾದಂತೆ ನಿನ್ನ ಚಿತ್ರವನ್ನು ಬರೆಯುತ್ತ ನಿನ್ನ ಕಾಲ್ಡೆಸೆಗೆ ನನ್ನ ಆಕೃತಿಯನ್ನೂ ಚಿತ್ರಿಸಬೇಕೆಂದುಕೊಳ್ಳುವಷ್ಟರಲ್ಲಿಯೇ ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ ಉಕ್ಕಿ ಸುರಿಸುವ ಕಣ್ಣೀರಿಂದ ನನ್ನ ದೃಷ್ಟಿ ಮಂಜಾಗುತ್ತದೆ. ನಿರ್ದಯನಾದ ವಿಧಿಯು ಅಲ್ಲಿಯೂ (ಚಿತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ) ನಮ್ಮ ಸಮಾಗಮನವನ್ನು ಸಹಿಸನು!”

7. “ಇಷ್ಟಾದರೂ ಅನೇಕ ವಿಧದ ಭವಿಷ್ಯಚಿಂತನೆ ಮಾಡುತ್ತ ನಾನೇ ನನ್ನನ್ನು ಸಂತೈಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ಹಾಗೆಯೇ, ಮಂಗಳಾಂಗಿಯೇ, ನೀನು ಕೂಡ ಎಳ್ಳಷ್ಟೂ ಗಾಬರಿಯಾಗಬೇಡ. ಯಾರಿಗೆ ತಾನೇ ಬರಿಯ ಸುಖವೇ ಆಗಲಿ, ಬರಿಯ ದುಃಖವೇ ಆಗಲಿ ಬಂದಿದ್ದುಂಟು? ಮನುಷ್ಯನ (ಸುಖ-ದುಖ) ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಗಾಲಿಯ ಅರೆಗಳ ಹಾಗೆ ತಿರುಗುತ್ತ ಮೇಲೊಮ್ಮೆ ಕೆಳಗೊಮ್ಮೆ ಏರಿಳಿಯುತ್ತಿರುತ್ತದೆ.”

8. “ಶಾರ್ಙ್ಗಪಾಣಿಯಾದ ಮಹಾವಿಷ್ಣು ಆದಿಶೇಷನ ಹಾಸಿಗೆಯಿಂದ ಮೇಲೇಳುವ ದಿವಸ ನನ್ನ ಶಾಪ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಮಿಕ್ಕಿರುವ ನಾಲ್ಕು ತಿಂಗಳನ್ನು ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಹೇಗೋ ಕಳೆ. ವಿರಹದಿಂದ ನೂರ್ಮಡಿಯಾದ ನಮ್ಮ ಬಯಕೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಆ ಮೇಲೆ ಶರತ್ಕಾಲದ ಪೂರ್ಣಚಂದ್ರನ ಬೆಳದಿಂಗಳಿರುವ ರಾತ್ರಿಗಳಲ್ಲಿ ನಾವು ಮನಬಂದಂತೆ ಸವಿಯೋಣ.”

9. “(ನಿನ್ನ ಪ್ರಿಯನು) ಮತ್ತು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ-ಹಿಂದೊಮ್ಮೆ ಹಾಸಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ನೀನು ನನ್ನ ಕೊರಳನ್ನಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಹಾಗೆಯೇ ನಿದ್ರೆಗೈದವಳು ಏಕೋ ಏನೋ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಅಳುತ್ತ ಎದ್ದೆ. ನಾನು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಕೇಳಿದ್ದಕ್ಕೆ ನೀನು ಮುಗುಳುನಗೆಯಿಂದ ಹೀಗೆಂದೆ-ಧೂರ್ತನೇ, ನೀನು ಇನ್ಯಾರೋ ಒಬ್ಬಳನ್ನು ರಮಿಸಿಸುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ನಾನು ಕನಸು ಕಂಡೆ.”

10. “ಸುಂದರಿಯೇ, ಈ ಗುಟ್ಟಿನ ಸಂಗತಿಯ ಗುರುತಿನ ಮೇಲಿಂದ ನಾನು ಕ್ಷೇಮವೆಂಬುದನ್ನರಿತು, ಲೋಕಾಪವಾದಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ನನ್ನಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆಯನ್ನು ತೊರೆಯಬೇಡ. ಪ್ರೇಮವೆಂಬುದು ವಿರಹದಲ್ಲಿ ಕುಂದತಕ್ಕದು ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ (ಅದು ನಿಜವಲ್ಲ) ಭೋಗವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಪ್ರೀತಿವಿಷಯವಾದ ಜನರಲ್ಲಿ ಒಲವು ಮತ್ತಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚಿ ಪ್ರೇಮದ ರಾಶಿಯೇ ಆಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತದೆ.”

***

किरातार्जुनीयम्

ಪೀಠಿಕೆ -

ತಮ್ಮ ಅದ್ವಿತೀಯ ವೈದುಷ್ಯವನ್ನು ತೋರ್ಪಡಿಸುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ಉತ್ತಮ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ನೀಡಿದ ಪಂಡಿತ ಕವಿಗಳಲ್ಲಿ ಭಾರವಿ, ಮಾಘ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಹರ್ಷ ಇವರು ಅಗ್ರಗಣ್ಯರು.

ಇವರಲ್ಲಿ ಮಹಾಕವಿ ಭಾರವಿಯನ್ನು ಕಾಳಿದಾಸನ ಹೆಸರಿನೊಂದಿಗೆ ಕ್ರಿ.ಶ. 634 ರ ಐಹೊಳೆಯ ಶಿಲಾಶಾಸನವೊಂದರಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಲಾಗಿದೆ - “स विजयतां रविकीर्तिः कविताश्रितकालिदासभारविकीर्तिः” | ಆದುದರಿಂದ ಭಾರವಿ ಕ್ರಿ.ಶ. ಆರನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಬದುಕಿರಬೇಕು. ಗಂಗರಾಜ ದುರ್ವಿನೀತನು ಕಿರಾತಾರ್ಜುನೀಯದ ವ್ಯಾಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಭಾರವಿಯ ಸಮಯವನ್ನು ಕ್ರಿ.ಶ. 550-600 ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಭಾರವಿಯ ಪ್ರಪೌತ್ರನಾದ ದಂಡಿ ತನ್ನ ‘ಅವಂತಿ ಸುಂದರೀ ಕಥೆ’ಯಲ್ಲಿ ಭಾರವಿಯ ಕುರಿತು ಆಖ್ಯಾಯಿಕೆಯೊಂದನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ಉತ್ತರದ ಆನಂದಪುರದಿಂದ ದಕ್ಷಿಣದ ಅಚಲಪುರಕ್ಕೆ ವಲಸೆ ಬಂದ ಕೌಶಿಕಗೋತ್ರದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣವಂಶದ ನಾರಾಯಣಸ್ವಾಮಿಯ ಪುತ್ರನೇ ‘ದಾಮೋದರ’. ಇವನೇ ತನ್ನ ಪ್ರತಿಭೆಯಿಂದ “ಭಾರವಿ” (ಬೆಳಗುವ ಸೂರ್ಯ) ಎಂಬ ಬಿರುದನ್ನು ಪಡೆದ. ಚಾಲುಕ್ಯ ರಾಜನಾದ ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನನ ಗೆಳೆಯನಾಗಿದ್ದ ಈತ, ಕಾರಣಾಂತರದಿಂದ ತೀರ್ಥಾಟನೆ ಮಾಡಿ ಕೊನೆಗೆ ಗಂಗರಾಜನಾದ ದುರ್ವಿನೀತನ ಆಸ್ಥಾನವನ್ನು ಸೇರಿದ. ಇವನ ಕಾವ್ಯ ಪ್ರೌಢಿಮೆಯನ್ನು ಅರಿತ ಕಾಂಚಿಯ ಪಲ್ಲವದೊರೆ ಸಿಂಹ ವಿಷ್ಣು (ಕ್ರಿ.ಶ. 575-600) ತನ್ನ ಆಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಕರೆತಂದ. ಹೀಗೆ ಭಾರವಿ ಕಾಂಚಿಯಲ್ಲೇ ನೆಲೆಸಿದ.

ಭಾರವಿಯ ಕೃತಿ ‘ಕಿರಾತಾರ್ಜುನೀಯ’ ಒಂದೇ. ಇದು 18 ಸರ್ಗಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು, 1040 ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಮಹಾಕಾವ್ಯ. ಇದು ಪಂಚ ಮಹಾಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲೊಂದು.

ಇದರ ಕಥೆ ಮಹಾಭಾರತದ ವನಪರ್ವದಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ.

ಪಾಂಡವರು ವನವಾಸದಲ್ಲಿರುವಾಗ ವೇದವ್ಯಾಸರ ಸಲಹೆಯಂತೆ, ಅರ್ಜುನ ಇಂದ್ರಕೀಲ ಪರ್ವತದಲ್ಲಿ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿ ಶಿವನನ್ನು ಒಲಿಸುತ್ತಾನೆ. ಭಕ್ತನ ಪರೀಕ್ಷೆಗಾಗಿ ಕಿರಾತವೇಷ ಧರಿಸಿ ಬಂದ ಶಿವನೊಡನೆ ಯುದ್ಧ ಮಾಡಿ ಸೋತರೂ, ಮೆಚ್ಚಿದ ಶಿವನಿಂದ ಕೊನೆಗೆ ಪಾಶುಪತಾಸ್ತ್ರವನ್ನು

ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ಇಷ್ಟೇ ಕಥಾಭಾಗವನ್ನು ಭಾರವಿ ಮುಂದಿನ ಮಹಾಕವಿಗಳಿಗೆ ಮಾದರಿಯಾದ ಮಹಾಕಾವ್ಯವಾಗಿ ಬೆಳೆಸಿದ್ದಾನೆ.

“ಕಿರಿದರೋಳ್ ಪಿರಿದರ್ಥವಂ ಪೇಳ್ವ” ಇವನ ಜಾಣ್ಮೆ ‘ಭಾರವೇ: ಅರ್ಥಗೌರವಮ್’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟ. ಆದರೂ ಇವನ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಮಾಧುರ್ಯಕ್ಕೆ ಕೊರತೆಯಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿಯೇ ‘ಪ್ರಕೃತಿಮಧುರಾ ಭಾರವಿಗಿರ:’ ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದಾನೆ. ಭಾರವಿಯ ಶೈಲಿ ಗಂಭೀರ ಮತ್ತು ಪ್ರೌಢ. ‘ಕಿರಾತಾರ್ಜುನೀಯ’ವು ‘ಶ್ರೀ’ ಶಬ್ದದಿಂದ ಆರಂಭವಾಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಅದರ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸರ್ಗದ ಕೊನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲೂ ‘ಲಕ್ಷ್ಮೀ’ ಶಬ್ದವಿರುವುದರಿಂದ ಅದು ‘ಲಕ್ಷ್ಮೀಪದಲಾಂಛನ’ವುಳ್ಳ ಕಾವ್ಯ. ಕಾಳಿದಾಸನ ಕಾವ್ಯಗಳಿಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ರಚಿಸಿರುವ ‘ಮಲ್ಲಿನಾಥ’ನೇ ‘ಕಿರಾತಾರ್ಜುನೀಯ’ಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಬರೆಯುತ್ತಾ, ಭಾರವಿಯ ಶೈಲಿ ‘ನಾರಿಕೇಲಪಾಕ’ದಂತೆ ಎಂದಿದ್ದಾನೆ. ತೆಂಗಿನ ಚಿಪ್ಪಿನಂತಿರುವ ಈ ಕಾವ್ಯದ ಹೊರಮೈಯನ್ನು ಭೇದಿಸಿ ಒಳಗಿನ ತಿರುಳಿನಂತಿರುವ ಕಾವ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಆಸ್ವಾದಿಸಬೇಕೆಂದು ಅವನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಪ್ರಸ್ತುತ ‘ಕಿರಾತಾರ್ಜುನೀಯ’ದ ಮೊದಲನೆಯ ಸರ್ಗದ ಕೆಲವು ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ನೀಡಲಾಗಿದೆ.

ಪಾಂಡವರು ಜೂಜಾಟದಲ್ಲಿ ಕೌರವರಿಗೆ ಸೋತು ಒಪ್ಪಂದದ ಪ್ರಕಾರ ವನವಾಸಕ್ಕೆ ತೆರಳಿ ದ್ವೈತವನದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಕಾಲ. ಕೌರವರ ಮೋಸಕ್ಕೆ ಪ್ರತೀಕಾರ ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗದೆ, ಕಷ್ಟಗಳನ್ನನುಭವಿಸುತ್ತಾ ಶಾಂತಸಂಯಮಗಳಿಂದಿದ್ದ ಧರ್ಮರಾಜನು ದುರ್ಯೋಧನನ ರಾಜ್ಯಭಾರ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯುವ ಕುತೂಹಲದಿಂದ ದಕ್ಷನಾದ ವನೇಚರನೊಬ್ಬನನ್ನು ತನ್ನ ಗೂಢಚಾರನನ್ನಾಗಿ ನಿಯಮಿಸಿಕೊಂಡು ವಿಷಯಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ತಿಳಿದುಬರುವಂತೆ ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿ ಹಸ್ತಿನಾಪುರಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸುವನು. ಆ ವನೇಚರನು ರಾಜಧಾನಿಯಲ್ಲಿ ಕೆಲಕಾಲವಿದ್ದು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಕೂಲಂಕಷವಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಯುಧಿಷ್ಠಿರನಲ್ಲಿಗೆ ಹಿಂದಿರುಗಿ ಬಂದು ಅವನಿಗೆ ವಿವರಗಳನ್ನು ಅರಿಕೆ ಮಾಡುವ ಸಂದರ್ಭ.

೧. ಶ್ರಿಯ: ಕುರುಣಾಮಧಿಪಸ್ಯ ಪಾಲನಿಂ ಪ್ರಜಾಸು ವೃತ್ತಿಂ ಯಮಯುಕ್ತ ವೇದಿತುಮ್ |

ಸ ವರ್ಣಿಲಿಙ್ಗಿ ವಿದಿತ: ಸಮಾಯೌ ಯುಧಿಷ್ಠಿರಂ ದ್ವೈತವನೇ ವನೇಚರ: ||

२. कृतप्रणामस्य महीं महीभुजे जितां सपत्नेन निवेदयिष्यतः ।
न विव्यथे तस्य मनो न हि प्रियं प्रवक्तुमिच्छन्ति मृषा हितैषिणः ॥
३. क्रियासु युक्तैर्नृप चारचक्षुषो न वञ्चनीयाः प्रभवोऽनुजीविभिः ।
अतोऽर्हसि क्षन्तुमसाधु साधु वा हितं मनोहारि च दुर्लभं वचः ॥
४. विशङ्कमानो भवतः पराभवं नृपासनस्थोऽपि वनाधिवासिनः ।
दुरोदरच्छद्मजितां समीहते नयेन जेतुं जगतीं सुयोधनः ॥
५. तथापि जिहमः स भवज्जिगीषया तनोति शुभ्रं गुणसम्पदा यशः ।
समुन्नयन्भूतिमनार्यसङ्गमाद्वरं विरोधोऽपि समं महात्मभिः ॥
६. सखीनिव प्रीतियुजोऽनुजीविनः समानमानान्सुहृदश्च बन्धुभिः ।
स सन्ततं दर्शयते गतस्मयः कृताधिपत्यामिव साधु बन्धुताम् ॥
७. निरत्ययं साम न दानवर्जितं न भूरि दानं विरहय्य सत्क्रियाम् ।
प्रवर्तते तस्य विशेषशालिनीं गुणानुरोधेन विना न सत्क्रिया ॥
८. वसूनि वाञ्छन्न वशी न मन्युना स्वधर्म इत्येव निवृत्तकारणः ।
गुरुपदेशेन रिपौ सुतोऽपि वा निहन्ति दण्डेन स धर्मविप्लवम् ॥
९. विधाय रक्षान्परितः परेतरानशङ्किताकारमुपैति शङ्कितः ।
क्रियापवर्गेष्वनुजीविसात्कृताः कृतज्ञातामस्य वदन्ति संपदः ॥
१०. महौजसो मानधना धनार्चिता धनुर्भृतः संयति लब्धकीर्तयः ।
न संहतास्तस्य नभिन्नवृत्तयः प्रियाणि वाच्छन्त्यसुभिः समीहितुम् ॥
११. न तेन सज्यं क्वचिदुद्यतं धनुः कृतं न वा कोपविजिहममाननम् ।
गुणानुरागेण शिरोभिरुह्यते नराधिपैर्माल्यमिवास्य शासनम् ॥
१२. स यौवराज्ये नवयौवनोद्धतं निधाय दुःशासनमिद्वशासनः ।
मखेष्वखिन्नोऽनुमतः पुरोधसा धिनोति हव्येन हिरण्यरेतसम् ॥
१३. प्रलीनभूपालमपि स्थिरायति प्रशासदावारिधि मण्डलं भुवः ।
स चिन्तयत्येव भियस्त्वदेष्यतीरहो दुरन्ता बलवद्विरोधिता ॥

१४. कथाप्रसङ्गेन जनैरुदाहृतादनुस्मृताखण्डलसूनुविक्रमः ।
तवाभिधानाद्व्यथते नताननः स दुःसहान्मन्त्रपदादिवोरगः ॥
१५. तदाशु कर्तुं त्वयि जिहममुद्यते विधीयतां तत्र विधेयमुत्तरम् ।
परप्रणीतानि वचांसि चिन्वतां प्रवृत्तिसाराः खलु मादृशां गिरः ॥

ಅನುವಾದ

1. ಕುರುದೇಶದ ರಾಜನಾದ ದುರ್ಯೋಧನನ ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನೂ, ಪ್ರಜೆಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅವನ ನಡವಳಿಕೆಯನ್ನೂ ತಿಳಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಯಾವನನ್ನು ನಿಯೋಜಿಸಿದ್ದಾನೋ ಆ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿವೇಷದ ಕಿರಾತನು (ವಿಚಾರವೆಲ್ಲವನ್ನೂ) ತಿಳಿದುಕೊಂಡವನಾಗಿ ದ್ವೈತವನದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮರಾಜನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದನು.

2. ಶತ್ರುವಿನ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸಲು ಕಿರಾತನಿಗೆ ವ್ಯಥೆಯಾಗಲಿಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಸಂದೇಹಕ್ಕೆ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಾನೆ -

ರಾಜನಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿದ ಅವನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ, ಶತ್ರುವಾದ ದುರ್ಯೋಧನನು ಜಯಿಸಿದ್ದ ಭೂಮಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನಿಗೆ ತಿಳಿಸಲು ದುಃಖವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಹಿತೈಷಿಗಳು ಕಿವಿಗಿಂಪಾಗುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸುಳ್ಳನ್ನು ಹೇಳಲು ಬಯಸುವುದಿಲ್ಲ. ಅಹಿತವಾಗಿದ್ದರೂ ಸತ್ಯವನ್ನೇ ತಿಳಿಸಿ ಹಿತವನ್ನು ಬಯಸುತ್ತಾರೆ.

3. ಎಲೈ ರಾಜನೇ! ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕೆಲಸಗಳಲ್ಲಿ ನಿಯೋಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಸೇವಕರಿಂದ ಗೂಢಚಾರರೇ ಕಣ್ಣಾಗಿರುವ ರಾಜರು ವಂಚಿಸಲ್ಪಡಬಾರದು. ಗೂಢಚಾರರು ತಮ್ಮ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವುದು ಶಾಸ್ತ್ರಸಮ್ಮತ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಪ್ರಿಯವಾಗಿರಲಿ ಅಥವಾ ಪ್ರಿಯವಾಗಿರಲಿ (ನೀನು) ಕ್ಷಮಿಸತಕ್ಕವನು. ಪಥ್ಯವಾಗಿಯೂ ಮತ್ತು ಮನೋಹರವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಮಾತು ದುರ್ಲಭ.

4. ತಾನು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿರುವ ಮಾತನ್ನು ಕಿರಾತನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುತ್ತಾನೆ - ದುರ್ಯೋಧನನು ಸ್ವತಃ ರಾಜಸಿಂಹಾಸನದಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುತ್ತಿರುವ ನಿನ್ನ ದೆಸೆಯಿಂದ ಸೋಲನ್ನು ಶಂಕಿಸುತ್ತಾ

ಜೂಜಿನ ಕಪಟದಿಂದ ಗೆಲ್ಲಲ್ಪಟ್ಟ ಭೂಮಿಯನ್ನು ನೀತಿಮಾರ್ಗದಿಂದ ವಶದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲು ಉದ್ಯುಕ್ತನಾಗಿದ್ದಾನೆ.

5. ಹಾಗಿದ್ದರೂ ಕೂಡ ಹಿಂದೆ ಉತ್ತಮ ಗುಣಗಳಿಂದ ನೀನು ರಾಜ್ಯ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದನ್ನು ನೋಡಿ ವಂಚಕನಾದ ಆ ದುರ್ಯೋಧನನು ಈಗ ಅತಿಶಯವಾದ ಗುಣದಿಂದಲೇ ನಿನ್ನನ್ನು ಜಯಿಸುವ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ದಾನ ದಯಾದಿ ಗುಣಸಂಪತ್ತಿನಿಂದ ನಿರ್ಮಲವಾದ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಗಳಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕೆಟ್ಟವರ ಸಹವಾಸಕ್ಕಿಂತ ಮಹಾತ್ಮರೊಡನೆ ವಿರೋಧವು ಉತ್ತಮವಾದುದು. ಅವರನ್ನು ಗುಣದಲ್ಲಿ ಮೀರಿಸುವ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದಲಾದರೂ ಒಳ್ಳೆಯವನಾಗಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುವುದು ಶ್ರೇಯಸ್ಕರ ಎಂದರ್ಥ.

6. ದುರ್ಯೋಧನನಿಗೆ ಸೇವಕರೇ ಮುಂತಾದವರಲ್ಲಿ ಇರುವ ಅನುರಾಗವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ತೋರಿಸುತ್ತಾನೆ -

ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿರುವ ಆ ದುರ್ಯೋಧನನು ಯಾವಾಗಲೂ ತನ್ನ ಸೇವಕರನ್ನು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸ್ನೇಹಿತರನ್ನೋ ಎಂಬಂತೆ ತೋರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಮಿತ್ರರನ್ನು ಬಂಧುಗಳಿಗೆ ಸಮಾನರಾಗಿಯೂ, ಬಧುವರ್ಗದವರನ್ನು ಅಧಿಪತ್ಯ ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟವರಂತೆಯೂ (ತಾನು ಅವರ ಭೃತ್ಯನೋ ಎಂಬಂತೆ) ತೋರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.

7. ಸಾಮ ಮತ್ತು ದಾನವೆಂಬ ಉಪಾಯಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವ ರೀತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾನೆ -

ದುರ್ಯೋಧನನ ಸಾಮವು ದಾನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಅವನ ಮಹತ್ತಾದ ದಾನವು ಸತ್ಕಾರವಿಲ್ಲದೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಅತಿಶಯವಾದ ಅವನ ಸತ್ಕಾರವು ಗುಣಾನುರಾಗವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಜನರ ಗುಣವನ್ನು ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡಿ ಗುಣವಂತರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸತ್ಕಾರದಿಂದ ಕೂಡಿದ ದಾನ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ.

8. ದಂಡನೀತಿಯ ಪ್ರಯೋಗದ ರೀತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾನೆ -

ಇಂದ್ರಿಯ ನಿಗ್ರಹ ಮಾಡಿರುವ ದುರ್ಯೋಧನನು ಹಣದ ಆಸೆಯಿಂದಾಗಲೀ ಅಥವಾ ಕೋಪದಿಂದಾಗಲೀ ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ನಿಷ್ಕಾರಣವಾಗಿ ದಂಡಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಶತ್ರುವೇ ಆಗಲಿ, ಮಗನೇ ಆಗಲಿ

ಧರ್ಮ ಮೀರಿದವರನ್ನು ದುರ್ಯೋಧನನು ಇದನ್ನು ತನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯವೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಹಿರಿಯರು ವಿಧಿಸಿದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆ.

9. ಭೇದ ಕೌಶಲವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾನೆ -

ತನ್ನವರು ಅಥವಾ ಪರರಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆಯೇ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಅಪನಂಬಿಕೆ ಹೊಂದಿರುವೆನೆಂದು ತೋರಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆ, ವಂಚನೆ ಮಾಡದಿರುವ ತನ್ನ ಆಪ್ತರನ್ನು ಗೂಢಚಾರರನ್ನಾಗಿ ನೇಮಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆ. ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿಯಾದ ಮೇಲೆ ತನ್ನ ಸೇವಕರಿಗೆ ಧಾರಾಳವಾಗಿ ದಾನ ಕೊಡುವುದರಿಂದ ತನ್ನ ಕೃತಜ್ಞತೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಾನೆ.

10. ಸೈನ್ಯಸಂಪತ್ತನ್ನು ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾನೆ -

ಸೈನಿಕರೆಲ್ಲರೂ ಬಲಶಾಲಿಗಳಾಗಿದ್ದು ಧನುರ್ವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ನಿಪುಣರಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಯಶಸ್ಸನ್ನು ಗಳಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗೂ ಕುಲಶೀಲಾದ್ಯಾಭಿಮಾನವುಳ್ಳವರಾದುದರಿಂದ ಅವರು ಸ್ವಾರ್ಥಿಗಳಾಗದೆ, ಸ್ವಾಮಿದ್ರೋಹ ಮಾಡದೆ ತಮ್ಮ ಪ್ರಾಣತ್ಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡಿಯಾದರೂ ರಾಜನ ಹಿತವನ್ನು ಕೋರುತ್ತಾರೆ.

11. ಮಿತ್ರಾನುರಾಗವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾನೆ -

ಯುದ್ಧದ ಪ್ರಸಕ್ತಿಯೇ ಇಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ದುರ್ಯೋಧನನು ಬಿಲ್ಲನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಪ್ರಸಂಗವೇ ಇಲ್ಲ. ಅಪಕಾರಿಗಳೇ ಇಲ್ಲದ್ದರಿಂದ, ಕೋಪದಿಂದ ಮುಖ ವಿಕಾರ ಮಾಡುವ ಪ್ರಸಂಗವೇ ಇಲ್ಲ. ಸಾಮಂತ ರಾಜರೆಲ್ಲರೂ ಇವನಿಂದ ಆಕರ್ಷಿತರಾಗಿ ಇವನ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಹೊಮಾಲೆ ಧರಿಸುವಂತೆ ವಿನಮ್ರರಾಗಿ ಶಿರಸಾವಹಿಸುತ್ತಾರೆ.

12. ದುರ್ಯೋಧನನ ಧಾರ್ಮಿಕ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾನೆ -

ಇವನ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಯಾರೂ ಮೀರುವುದಿಲ್ಲ. ರಾಜ್ಯವನ್ನು ವ್ಯವಸ್ಥಿತಗೊಳಿಸಿ, ನವ ಯೌವನದಿಂದ ಉದ್ಧತನಾದ ದುಃಶಾಸನನನ್ನು ಯುವರಾಜನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ, ರಾಜ್ಯದ ರಕ್ಷಣೆಯ ಭಾರವನ್ನು ಅವನಿಗೆ

ವಹಿಸಿ, ಆಲಸ್ಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಪುರೋಹಿತರ ಅನುಮತಿಯಿಂದ ತಾನು ಯಜ್ಞಯಾಗಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ, ಹವಿಸ್ಸಿನಿಂದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸುತ್ತಲಿದ್ದಾನೆ.

13. ಎಲ್ಲಾ ರಾಜರು ವಶರಾಗಿ ಶತ್ರುಗಳು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ, ರಾಜ್ಯವು ಚಿರಸ್ಥಾಯಿಯಾಗಿದ್ದರೂ, ಸಮುದ್ರಪರ್ಯಂತವಾಗಿ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದರೂ, ಸಹ ದುರ್ಯೋಧನನು ನಿನ್ನಿಂದ ಬರಬಹುದಾದ ಭಯದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಚಿಂತೆಯಿಂದ ಇದ್ದಾನೆ. ಎಂದಾದರೂ ನೀನು ಅವನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಹುದೆಂಬ ಚಿಂತೆಯು ಅವನನ್ನು ಬಾಧಿಸುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಬಲಿಷ್ಠರಾದವರೊಡನೆ ವಿರೋಧವನ್ನು ಹೊಂದಬಾರದು.

14. ದುರ್ಯೋಧನನು ಭಯವನ್ನು ತಳೆದ ರೀತಿಯನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾನೆ -

ವಿಷವೈದ್ಯನು ಸರ್ಪವನ್ನು ನಿಗ್ರಹ ಮಾಡುವ ಗರುಡ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಜಪಿಸಿದಾಗ ಸರ್ಪವು ಗರುಡನ ಸ್ಮರಣೆಯಿಂದ ಹೇಗೆ ನಮ್ರವಾಗಿ ಭಯದಿಂದ ತಲೆತಗ್ಗಿಸುವುದೋ, ಅದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಜುನನ ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿ ವೇದನೆಯಿಂದ ದುಃಖಿಸುತ್ತಾನೆ.

15. ಗೂಢಚಾರನು ದುರ್ಯೋಧನನ ಸಮಾಚಾರವನ್ನು ಮುಗಿಸುತ್ತಾನೆ -

ಆದುದರಿಂದ ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಕಾಪಟ್ಟವನ್ನು ತೋರಿಸಲು ಉದ್ಯುಕ್ತನಾಗಿರುವ ಆ ದುರ್ಯೋಧನನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸರಿಯಾದ ಪ್ರತೀಕಾರದ ಕ್ರಮವನ್ನು ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಿ. ಬೇರೆಯವರು ಆಡಿದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಆಯ್ದು ತರುವ ನನ್ನಂತಹವರ ಮಾತುಗಳು ಕೇವಲ ವರ್ತಮಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಮಾತುಗಳಷ್ಟೇ.

ಅರ್ಥಾತ್ ದುರ್ಯೋಧನನು ನಾಶ ಮಾಡಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ಮಾರ್ಗ ಯಾವುದೆಂದು ತಿಳಿಸಲು ತಾನು ಅಸಮರ್ಥನೆಂದೂ, ಗೂಢಚಾರರು ಇತರರ ಸಮಾಚಾರವನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಮಾತ್ರ ಸಮರ್ಥರು ಎಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ.
